

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

AHMET TALÂT ONAY

Hazırlayan

Doç.Dr. CEMÂL KURNAZ

KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI/1226

Türk Büyükleri Dizisi/130

AHMET TALÂT ONAY

Hazırlayan

Doç. Dr. Cemâl KURNAZ

Kapak Düzeni : Dr. Ahmet SINAV

ISBN 975 - 17 - 0699 - 8

© Kültür Bakanlığı 1990

Yayınlar Dairesi Başkanlığı'nın 22.10.1990 tarih ve YAPKUR 928 - 1 - 2204 sayılı makam onayı ile birinci defa olarak 15.000 adet bastırılmıştır.

Başbakanlık Basın ve Yayın Kurulu

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://ranney.org>

AHMET T. HATIRALAR (1965-1956)
Uçretsiz Etki Kitap Arşivi - <http://etki.org>

Ö N S Ö Z

Ahmet Talât Onay, şair, yazar, gazeteci, edebiyat araştırmacısı, eğitimci, idareci ve politikacı olarak hizmet ve faaliyetlerde bulunmuş çok yönlü bir şahsiyettir. Özellikle, örneklerden yola çıkarak Halk edebiyatının kaidelerini sistemleştirmeyi deneyen ilk araştırmacı olarak önem taşımaktadır. Dârülfünûn'daki hocaları Ahmet Hikmet, Velet Çelebi, Necip Âsım ve Hamdullah Subhi gibi tanınmış simaların etkisiyle o yıllarda revaçta olan Türkçülük fikrini benimsemiş, Milli Mücadele'den başlayarak hayatının sonuna kadar bu düşünceyle milletin hizmetinde olmuştur.

Ne yazık ki, Ahmet Talât ihmal edilmiş bir isimdir. Hakkında yapılmış çalışma hemen hemen yok gibidir. Biz, onu yeni nesillere tanıtmak gayesiyle hazırladığımız bu eserde, öncelikle kendi yazdıklarından yararlandık. Ayrıca, kızı Yıldız Işık Hanım'a intikal etmiş olan çeşitli belgeler çalışmamızı kolaylaştırdı. Bu belgeler ve bilgiler ışığında Ahmet Talât'ın hayatını, ailesi, öğrenimi, öğretmenlik ve millî eğitim müdürlüğü yılları, siyasî hayatı ve basın faaliyetleri gibi başlıklar altında ayrıntılı şekilde tesbit ettik.

Eserlerini ise şiirler, makaleler ve kitaplar başlıkları altında ele aldık. Her biri hakkında gerekli değerlendirmelerde bulunduk. Konu bütünlüğünü sağlamak amacıyla, değerlendirmelerden önce her birinin kronolojik bibliyografyalarını verdik. Kitaplardan bahsederken, haklarında yazılanları zikrettikten sonra, Fuat Köprülü ve Velet Çelebi gibi tanınmış iki ilim adamının yazılarını örnek olarak aktardık. Ayrıca, Filibelizâde Nizâmî, Fahri Bilge ve Cahit Öztelli'nin Ahmet Talât'a yazdığı birer mektuba da yer verdik. Bu hakkında yazılanlar ve

mektuplar, Ahmet Talât'ın hayatı, eserleri ve çeşitli faaliyetleri dolayısıyla aydınlatılmaya çalışılan şahsiyetini bir başka açıdan gösteren belgeler durumundadır. Tanınmış simaların bu yazdıklarından, onun, ilmî ve edebî şahsiyetine saygı duyulan bir insan olduğu anlaşılmaktadır.

Hayatı ve eserleriyle ilgili inceleme kısmının sonunda yer alan bibliyografyada sadece yararlanılan kaynaklara yer verilmiştir. Bunların dışında, yazarın daha önce zikredilen kendi eserleri ve kızı Yıldız Işık Hanım'dan alınarak kullanılan belgeler bibliyografyada tekrar edilmemiştir.

Eserlerinden örneklerin yer aldığı ikinci bölüm, şiirler ve düzyazılardan oluşmaktadır. Örnekler, mümkün olduğu kadar kitap olarak yayınlanmamış olanlar ile günümüzde de değerini koruyanlardan seçilmiş; konuları itibariyle de, yazarın ilgi alanının çeşitliliği gösterilmeye çalışılmıştır. Bu örnekler arasında özellikle hatıra türünde yazılar ilgi çekicidir. Yakın tarihle uğraşanlara mahallî basında çıkan bu tür yazıların önemini göstermek gayesiyle çok sayıda örnek alınmıştır.

Benim Ahmet Tâlat üzerinde çalışmama vesile olan Ali Birincidir. Onun Sarı Çiğdemler isimli şiir kitabını yıllar önce hazırlamamı sağlamıştı. Daha sonraları, yine onun vasıtasıyla, Ahmet Talât'ın yakın dostu, gazeteci, şair ve yazar Tahsin Nahlit Uygur Beyefendi'yle; yeğeni Fatma Özen ve kızı Yıldız Işık Hanımefendilerle tanıştım. Çalışmamın her safhasında bu değerli insanların samimi yardımlarını gördüm. Onlar olmasaydı bu çalışma çok eksik kalırdı. Kendilerine ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bu eserimi merhum hocam Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu'nun mânevi hatırasına ithaf ediyorum. Bu vesileyle, sürekli araştırmak ve yazmakla yükümlü olduğumuzu telkin eden aziz Hocamı saygıyla anıyorum.

27 Ağustos 1990

Doç. Dr. Cemal KURNAZ

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMET TALÂT ONAY - HAYATI VE ESERLERİ

1. Hayatı	3
a. Ailesi	3
b. Öğrenimi	5
c. Öğretmenlik Yılları	9
ç. Millî Eğitim Müdürlüğü Yılları	13
d. Siyasî Hayatı	16
e. Son Yılları	22
2. Basın Hayatı	25
3. Eserleri	31
a. Şiirleri (Bibliyografya ve Değerlendirme) ...	31
aa. Vezin	42
bb. Nazım Şekilleri ve Türler	42
cc. Şiirlerin Konuları	43
b. Makaleleri (Bibliyografya ve Değerlendirme)	47
c. Kitapları (Bibliyografya ve Değerlendirme)	63
aa. Hakkında Yazılanlar	73
bb. Mektuplar	86
Bibliyografya	95

İKİNCİ BÖLÜM

ESERLERİNDEN ÖRNEKLER

1. Şiirler	100
Gazel	101
Gazel	102
Etmem	103
Nefes	104
Şarkılar	105
Üstüne	107
Ayaklı Musammat Koşma	108
15 Şubat	109
Ey Deli Gönül	110
Tereddüt	110
Varsağı	111
Bir Asker Lisanından	112
Mehmetçik'in Destanı	114
Elhamdülillah	121
2. Düzyazılar	123
Âşık Dertli'ye Dair İki Yeni Vesika	125
Yozgat'lı Nâzî	138
Bolu'lu Hanif	154
Çankırı Musikisi	160
Atalar Sözü	170
Türklerde Spor	176
Türklerde Boks	179
Başta Hasır Yakmak	182
Lüknet	184
Mâtem Elbisesi	187

Na'l Der-Âteş	190
Nasıl Türkçü Oldum-3	192
İzmir Nasıl İşğâl Edildi-6	195
Bolu Hatıraları	200
1. Süreyya Efendi	200
2. Allâme Efendi	204
3. Vehbî Efendi	208
4. Reşat Aker	210
5. Bir Âdet	217
6. Dertli Saip	220
7. Osman Bey	224
8. İstiklâl Mahkemesi	229
9. Bolu Destanları	236
10. Bir Musiki Hareketi	240

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI VE ESERLERİ

1. Hayatı

a. Ailesi :

Ahmet Talât Onay, Çankırı'nın Perdedar Mahallesi'nde dünyaya geldi (1885)¹. Babası, meşhur Hacı Saraç ailesine mensup Hafız Numan Efendi, Annesi Afife Hanım'dır.

Numan Efendi, oğlunun ifadesiyle, İstanbul'da Kur'an hıfzı dinletmiş kuvvetli bir hafız, medrese derslerini iyi okumuş bir âlim, sesi güzel bir musiki bilgini idi. İstanbul'da iken camilerde müezzinlik eder, tekkelerde ilâhiler okur, o zamanki musiki bilginlerinin toplantılarında bulunurdu. Her musiki meclisinde hatırı sayılır bir üstattı². İstanbul Dârümuallimîn rüşdî kısmında okurken babasının ölümü üzerine tahsilini bırakmak zorunda kalmıştı. Bu sırada Çankırı'da yeni açılan Er-tuğrul İbtidaî Mektebi'ne başmuallim tayin edildi. Bu görevinde on beş yıl süreyle yeni eğitimin yaygınlaştırılmasına çalıştı. 1897'de vefat etti. Çankırlı şair Mecbur'un yazdığı mezar taşı kitabesinde bu husus dile getirilmiştir:

-
- (1) Ahmet Talât'ın doğum tarihi konusunda kaynaklarda farklı bilgi verilmektedir. Maarif Vekaleti'ndeki 10394 numaralı sicil dosyası ile TBMM'ndeki 478 numaralı dosyasında doğum tarihi «1304 rûmi - 1888 efrenci» olarak kaydedilmiştir. Aynı şekilde Aziz Demircioğlu da 1888 tarihini veriyor (*100 Yıllık Kastamonu Basınında Kim Kimdir 1872 - 1972*, Kastamonu 1980, s. 7). Onun 22 Eylül 1956 tarihinde 71 yaşında vefat ettiği bilindiğine göre (bkz. 44, 45 ve 46. not), doğum tarihinin de 1885 olması gerekir. Kaynaklardaki 1888 tarihi, muhtemelen nüfus kütüğüne geç yazdırılmaktan kaynaklanmış olabilir.
- (2) Ahmet Talât Onay, «Çankırı Musikisi», *Duygu*, 336 (Birinci Teşrin 1930), s. 2.

*Neşr-i irfan ile on beş senedir
Doğrusu hayli şeref aldı Muallim Nûman
Vatan evlâdını tâlim ile ihyâ etti
Bahr-ı gufrân-ı Hak'a daldı Muallim Nûman⁽³⁾*

Babası öldüğü zaman Ahmet Talât on üç yaşındadır. Bu hususu dile getirdiği «**Hayatım**» isimli şiirinde annesinin ona pek iyi davranmadığını da öğreniyoruz :

*Müslüman babadan sofu anadan
Geldim bu dünyaya bahtiyar oldum
On üçünde yetim kaldım babadan
Anamın elinde dil-âzâr oldum⁽⁴⁾*

Hafız Numan Efendi kültürlü bir aileye mensuptu. İsmi ni aldığı büyük dedelerinden Numan Münif Efendi kadı ve müderris idi⁵. Kendisi de çocuklarına Namık Kemal'den şiirler okutan, milliyetçilik akımının etkisinde aydın bir kişiydi⁶. Ahmet Talât'ın babası için yazdığı «**Mersiye**»de yer alan:

*Der idin okusun evlatlarımız
Bu muydu Allah'dan muratlarımız⁷*

mısraları, onun çocuklarını okutmak hususundaki kararlılığı ve ısrarını göstermesi bakımından önemlidir.

Numan Efendi'nin Ahmet Talât'tan başka Fikret, Şaziye, Advîye, Hasibe, Münir, Saib ve Zühdü adlarında yedi çocuğu daha bulunmaktadır⁸.

(3) Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, I (İst. ?), s. 356.

(4) Ahmet Talât Onay, *Sarı Çiğdemler*, Milli Folklor Araştırma Dairesi Arşivi, No. N.E.87.0073, s. 94^b.

(5) bkz. Şecere tablosu, *a. g. e.*, s. 174^b.

(6) Ahmet Talât Onay, «Nasıl Türkçü Oldum - 1», *Duygu*, 277 (11 Nisan 1936), s. 2.

(7) *Sarı Çiğdemler*, s. 4^a.

(8) bkz. Şecere tablosu, *a. g. e.*, 174^b.

Kardeşlerinden Ali Rıza, Ahmet ve Hakkı Efendilerin sesleri güzel olup, musiki ile ilgilidirler⁹. Hakkı Efendi aynı zamanda şiirle de ilgilenmektedir¹⁰.

Yeğenlerinden Ali Dehri Dilçin şair ve yazardır¹¹.

b. Öğrenimi:

Ahmet Talât ilk tahsilini, «**Fahriye**»sinde «**Nûman-ı zaman nâşir-i Kur'an**»¹² diye tanımladığı babasından yapmış, üç yılda Kur'an'ı ezberlemiştir. «**Hayatım**» isimli şiirinden, bunun üzerine bir tören düzenlendiğini, halka ziyafet verildiğini ve yakınlarının onunla övündüklerini anlıyoruz:

*Üç yılda Kur'ân'ı eyledim ezber
Hıfzımı dinletmek oldu müyesser
Ziyafetler çekip halka serâser
Soyuma bâis-i iftihar oldum*¹³

Ahmet Talât idâdinin orta kısmını Çankırı'da okudu (29 Temmuz 1905). Kastamonu İdâdisi'ne devam etti (1905 - 1907), son sınıfın dört ayını Ankara İdâdisi'nde okuyarak buradan mezun oldu (15 Temmuz 1907). Aynı yıl Dârülfünûn Edebiyat Şubesi'ne kaydını yaptırdı. 19 Kasım 1910 tarihinde buradan diploma aldı.

(9) Ahmet Talât Onay, «Çankırı Musikisi», *Duygu*, 336 (Birinci Teşrin 1930), s. 3.

(10) Ahmet Talât Onay, *Türk Şiirlerinin Vezni*, İst. 1933, s. 5.

(11) Ahmet Talât Onay, *Çankırı Şairleri*, I, Çankırı 1930, s. 81 - 90. Dehri Dilçin'in *Çankırı Masalları, Şeyyâd Hamza - Yusuf ve Zeliha, Edebiyatımızda Atasözleri, Arap Alfabesine Göre Divanü Lügati't-Türk Dizini* gibi eserleride bulunmaktadır. Ayrıca, *Tararâ Sözlüğü'nün* hazırlanmasında büyük emeği geçmiştir (Ömer Asım Aksoy, «Çalışma Arkadaşım Dehri», *Türk Dili*, 316 (Ocak 1978), s. 61 - 63).

(12) *Sarı Çiğdemler*, s. 136^a.

(13) *a. g. e.*, s. 94^b.

Ahmet Talât okullarda gördüğü öğrenimden ve hocalarından pek tatmin olmamıştır. Şu mısralar, 1906-1907 yıllarındaki duygularını göstermesi bakımından ilgi çekicidir:

*Tehzibine hulkun okunur ders-i rezâil
Bed-meşreb eder tâlibi mekteb mi nedir bu*¹⁴

*

*Bir iki âlim muallim şöyle birkaç bin kitap
Şimdilik bu mekteb içre bizlere elzem olan*¹⁵

Onun üzerinde en çok tesiri olan hocalardan birisi, Kastamonu İdâdisi edebiyat hocası Sıddık Efendi'dir. Arapça, Farsça ve Türkçe şiir söyleyebilen bu zât, şiire meraklı gençleri teşvik etmekte, çeşitli eserleri okumalarına müsamaha göstermektedir. Bu hocasını her zaman minnetle anan Ahmet Talât, dimağını bu okulda okuduğu eserlerle doldurduğunu, gelişmesi için Kastamonu'nun geniş bir saha olduğunu söyleyecektir¹⁶.

Sıddık Efendi, okuldaki gayrı Türk öğretmen ve öğrencilerin Türklük aleyhtarı faaliyetleri karşısında millî hisler telkin eden eserleri tavsiye etmektedir. Bunlar arasında Namık Kemal, Manastırlı Rifat, Abdulhak Hâmid, Muallim Nâci ve Mehmet Emin Yurdakul'un eserleri vardır. Ahmet Talât, bütün bu eserleri Kastamonu'ya getirmek ve gençlere satmak cesaretini gösteren kitapçı Büyük ve Küçük Hamdi Efendiler sayesinde okuma imkânı bulmuştur¹⁷.

Yine Kastamonu İdâdisi'nde eski yazı hocası Reşit Bey de, Arapça ve Farsçaya vâkıf, âhenkli şiirler yazan bir zâttır. Maarif muhasebecisi Cemal Bey de kudretli bir şairdir. Bu üç zât, teşvik için öğrencilerin şiirlerini tanzir ederler, kendi şiirlerini

(14) a. g. e., s. 15^b

(15) a. g. e., s. 16^a.

(16) a. g. e., s. 8^a; Ahmet Talât Onay, «Nasıl Türkçü Oldum - 2», *Duygu*, 278 (18 Nisan 1936), s. 2.

(17) a. g. m., s. 2.

de tanzir ettirirler. Ahmet Talât'ın bu yolda yazılmış bir hayli şiiri bulunmaktadır¹⁸.

Kastamonu İdâdisi'nde hocası Sıddık Efendi'nin öğrettiklerinden sonra, kendini Ankara İdâdisi'ndeki edebiyat öğretmeni Ferit Bey'den daha üstün görür. Burada, sadece zooloji öğretmeni ve masıyyet memuru (sonraları cumhuriyet valilerinden) Haymanalı Feyzi Bey, bazı şiirlerini tenkit ederek teşvikte bulunmuştur. Okuldaki dört yüz öğrenci arasında şiirle uğraşan tek kişi Ahmet Talât'tır. Feyzullah Sacit, onun teşvikiyle şiire ilgi göstermiş; yine Midhat Kemal onunla birlikte nesre çalışmış, fakat manzum piyesler yazmağa kalkıştığı için olduğu yerde kalmıştır¹⁹.

O, Dârülfünûn'daki hocalarından da pek memnun değildir:

*Dârülfünûn oldu İstanbul yurdum
Üç sene beyhûde taşındım durdum
Zannetme turnayı gözünden vurdum
Diplomalı cahil bir kibar oldum*²⁰

Burada başlangıçta edebiyata Halil Edip, tarihe Efdaledin Bey, Arap ve Fars edebiyatına Abdulkadir Efendi, terbiye, mantık ve psikolojiye Emrullah Efendi, Fransız edebiyatı tarihine Ahmet Hikmet Bey gelmektedir. II. Meşrutiyet'ten sonra Halit Ziya estetiğe, Rıza Tevfik edebiyat tarihine, Ahmet Midhat genel tarihe, Veled Çelebi Fars edebiyatına, Hamdullah Subhi hikmet-i bedâiye, Necip Âsım ilm-i lisana, Abdurrahman Şeref Osmanlı tarihine gelmeye başlar²¹. Özellikle II. Meşrutiyet'ten sonraki hocaları Ahmet Talât'ta bir ömür boyu devam ede-

(18) *Türk Şiirlerinin Vezni*, s. 7.

(19) *Sarı Çiğdemler*, s. 21^a.

(20) *a. g. e.*, s. 95^a.

(21) *a. g. e.*, s. 30^a; Ahmet Talât Onay, «Nasıl Türkçü Oldum - 3», *Duygu*, 279 (25 Nisan 1936), s. 2.

cek olan Türklük ve Türkçülük şuurunun doğup gelişmesinde etkili olmuşlardır. Bu konuda ilk etki Ahmet Hikmet Müftüoğlu'ndan gelmiştir.

Ahmet Talât, bir ramazan günü kaybettiği babasını ve memleketini hatırlayarak, babasının ölümünü anlatan bir yazı ve hece vezniyle bir şiir yazar. Ahmet Hikmet Bey'e gösterir. O da tebrik ve teşvik ifade eden sözlerle geri verir. Fakat kâğıt üzerine birçok tenkit yazmıştır: **«Bu satırları anan anlar mı? Bu sözleri hemşirelerin kavrar mı? Sen Türk gencisin, Türkçe niçin yazmıyorsun?..»** gibi... En sonunda da gururunu okşayan sözler yazar: **«Aferin, var ol! .. Tanrı yardımcın olsun. İşte nazım, nesir her yazını böyle açık dille, ana diliyle Türkçe yaz. Sen Türksün, onunla övün. Türk olan Türkçe söyler, Türkçe yazar...»**

Bundan sonra Ahmet Hikmet'le daha rahat konuşan Ahmet Talât, **«İşte şuurlu Türklük, şuurlu Türkçülük bende bu dakikada başladı»** diyerek, Hocasının kendisi üzerindeki tesirini açıkça ifade edecektir²².

Derslerinde her fırsatta Türkçenin Farsçadan üstün bir dil olduğunu söyleyen Veled Çelebi de Ahmet Talât üzerinde çok etkili olmuş, daha sonraları yazdığı eserlerde hep onun bilgisine başvurma ihtiyacını duymuştur²³.

c. Öğretmenlik Yılları²⁴:

Ahmet Talât Dârülfünûn'u bitirince 1200 kuruş maaşla Ankara Dârülmuallimîn Rüşdiyesi edebiyat öğretmenliğine tayin oldu. Ancak, Sultanî mektepleri edebiyat öğretmenliği im-

(22) a. g. m., s. 2.

(23) Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i, Türk Şiirlerinin Vezni ve Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı isimli eserlerinde bu husus açıkça görülür, (bkz. Kitapları kısmı).

(24) Öğretmenlik ve millî eğitim müdürlüğü ile ilgili ayrıntılı bilgileri, Maarif Vekaleti sicil defterinden öğreniyoruz (bkz. Fotokopi).

tihanına girerek başarılı olduğundan, Bakanlığın 2 Teşrinisâni 1326 tarihli emriyle, görevine başlamadan 2000 kuruş maaşla naklen Kastamonu Sultanîsi edebiyat öğretmenliğine atandı (24 Teşrinisâni 1326/1910)²⁵. Aynı okulun tarih öğretmenliği ve kaleti de kendisine verildi (27 Ekim - 27 Kasım 1912). 15 Ocak 1914 tarih ve 2519 sayılı kararname ile «salâhiyeti haricinde bir takım işlere müdahale ettiği» gerekçesiyle görevinden azledildi.

Ahmet Talât, azlinin, Türkçü faaliyetlerinden rahatsız olan unsurların şikayeti sonucu meydana geldiği görüşündedir²⁶. Bu onun için oldukça ağır bir darbe olmuş, dokuz ay açıkta kalmıştır. Bakanlığa durumu izah ederim ümidiyle, kar-kış demeden, kıyamıktan yatmakta olan on sekiz aylık kızını son defa öper ve yollara düşer. Aylar sonra Bakan Şükrü Bey'in huzuruna çıkar:

«Bakanlık seni ciddi bir Türk genci, muktedir bir öğretmen biliyor. Yanlışlıkla mağdur edildiğini anladı. Telafi edeceğim.» cevabını alır²⁷. Gerçekten de beş ay sonra 17 Şubat 1914 tarih ve 385 sayılı yazı ile «..azli için gösterilen sebeplerin görevlendirilmesine mâni bir derecede olmadığı anlaşıldığından,

(25) Ahmet Talât'ın ifadesine göre, Dârümuallimin rüşdi edebiyat öğretmenliği imtihanında sorulan sorulardan birisi, köprüden kalkan bir vapurla Boğaz'ın Rumeli sahilini takiben Hisar'a kadar; sonra Anadolu sahilini takiben köprüye dönüşün tasviridir. Hisar'lar münasebetiyle doyasıya Türklükten bahsetmesi, imtihanı birincilikle kazanması ve derhal Ankara'ya tayinine; yine o sırada lise öğretmenliği imtihanını kazanması da Kastamonu'ya tayinine yaramıştır. İmtihan kâğıdının beğenildiğini mümeyyizlerin tebriklerinden ve Ali Nazımâ'nın «Kemâl-i sâni» olacaksın şeklindeki iltifatlarından anlamıştır (Ahmet Talât Onay, «Nasıl Türkçü Oldum - 4», *Duygu*, 280 (2 Mayıs 1936), s. 2.

(26) Ahmet Talât Onay, «Nasıl Türkçü Oldum - 6», *Duygu*, 282 (16 Mayıs 1936), s. 2.

(27) *a. g. m.*, s. 2.

Bakanlıkça görevlendirilmesinin uygun olacağı» karar altına alınır.

1915 yılı ağustosunda genel seferberlik dolayısıyla askere alınan Ahmet Talât, eylül sonuna kadar Harbiye Mektebi'nde ihtiyat zabiti adayı olarak talim görür. Bu arada, İzmir Sultanî edebiyat öğretmenliğine tayini çıktığından (14 Ekim 1914), para bedeli ödeyerek askerlikten ayrılır. İzmir'de bulunduğu yıllarda ayrıca Yüce Hilal Kız Lisesi edebiyat öğretmenliği (17 Aralık 1917 - 18 Mart 1918), Dârülmuallimat edebiyat öğretmenliği (4 Mart 1916 - 8 Kasım 1917), Sultanî tarih öğretmenliği vekaleti (12 Eylül 1917 - 30 Eylül 1917) görevlerinde de bulunur. Başarılarından dolayı 1 Eylül 1917 tarih ve 1301/231889 sayılı yazı ile takdirname verilir.

Ahmet Talât İzmir'de çok faal bir insandır. Yapılan yapılar için tarihler düşürür, kız ve erkek Lisesi için birer marş yazar ve İsmail Zühdü tarafından bestelenir²⁸. İzmir Millî Kütüphanesi Müdürlüğü'nün 8 Aralık 1915 tarih ve 80 sayılı kararı ile fikir ve ilminden yararlanılmak üzere ilim heyetine seçilir. Bu arada Duygu ve Anadolu gazetelerinin başyazarlığını yapmaktadır. Yazdığı makalelerle millî hislerin kuvvetlendirilmesine çalışır. Ancak, işgâlin acılarını yaşamaktan kurtulamaz. Göz altına alınır, hakaretlere mâruz kalır²⁹. Şu beyitlerde, Ele-nizm'e karşı halkı aydınlattığına, işgâlden sonra da «**kavm-i şerîr**» dediği Yunanlıların intikam için evini yağmalayıp, kendini tutuklamalarına işaret edilmektedir:

(28) *Sarı Çiğdemler*, s. 54^a, 61^a.

(29) Ahmet Talât Onay, «İzmir Nasıl İşgâl Edildi» başlıklı yazı dizisi (bkz. Makaleleri). Ayrıca bkz. «Nasıl Türkçü Oldum - 7», *Duygu*, 283 (23 Mayıs 1936), s. 2.

*İntikam almaya senden arayıp bir nice gün
Âkıbet lâneni yağmaya veren kavm-i şerîr*

*Elenizm benim irşâdım la oldu bağız
Benden öğrendiler eslâfı şebâb-ı İzmir³⁰*

Ahmet Talât, 20 Eylül 1919 tarih ve 799 sayılı kararname ile Kastamonu Sultanîsi edebiyat öğretmenliğine atanır (2 Kasım 1919) ve 2 Temmuz 1920 tarihine kadar bu görevde kalır.

Ahmet Talât'ın Kastamonu'da bulunduğu yıllar, yazı ve matbuat hayatının en verimli yılları arasındadır. Tiraje, Kör-oğlu ve özellikle Açıkşöz'de yazdığı makaleler Millî Mücadele'yı destekler mahiyettedir³¹.

ç. Millî Eğitim Müdürlüğü Yılları :

Ahmet Talât, Kastamonu valisi Cemal Bey'in yardımlarıyla, terfian Zonguldak Millî Eğitim Müdürlüğü görevine tayin edilir (9 Temmuz 1920). Bakanlık'ın 30 Haziran 1921 tarih ve 8554/259 sayılı emriyle Zonguldak Millî Eğitim Müdürlüğü'nün Bolu'ya bağlanması sonrasında Bolu Millî Eğitim Müdürlüğü'ne atanır (1 Temmuz 1921). 23 Eylül 1922 tarih ve 254/80 sayılı kararname ile Ankara Millî Eğitim Müdürlüğü görevine getiri-

(30) Bu beyitler, Kastamonu valisi Cemâl Bey'e takdim ettiği kasideden alınmıştır. Ahmet Talât'ın «hakkında ilk ve son kasidehân olduğum zât» dediği Cemâl Bey, kendi ifadesiyle «...şâir ve her mânâsıyla edib, vakur, mâlumatlı, idare ve siyasette mâhir ve muvaffak» bir insandır. Kasidenin başında onunla ilgili bazı hatıralarda kaydedilmiştir. Ahmet Talât'ın Millî Eğitim Müdürlüğü görevine atanmasında da onun rolü olmuştur (bkz. *Sarı Çiğdemler*, s. 70).

(31) Demircioğlu, a.g.e., s. 7-8; aynı yazar, *100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972*, Kastamonu 1973, s. 77, 176. Ayrıca bkz. Makaleleri kısmı.

۱۲۷۲ ضلع

Kastamonu Sultanîsi Öğretmeni (1910 - 1911)

۱۹۱۷ - ۱۹۱۸ ازمیر

İzmir Sultanîsi öğretmeni (1917)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

lir (13 Ekim 1922)³². Kendi isteğiyle, 12 Mart 1923 tarih ve 288/16 sayılı kararname ile tekrar Bolu Millî Eğitim Müdürlüğüne döner (26 Mart 1923). Çankırı milletvekili seçildiği 12 Ağustos 1923 tarihine kadar bu görevini sürdürür.

Ahmet Talât, matbuat ve yazı hayatını Millî Eğitim Müdürlüğü görevinde de aralıksız yürütür. Özellikle Bolu'da bulunduğu yıllar bu bakımdan önemlidir. **Bolu Salnâmesi**'nin hazırlanmasındaki rolü, Dertli gazetesindeki yazılarıyla Millî Mücadele'ye katkıları hatırlanmaya değer³³.

(32) Ahmet Talât, Ankara'ya tayinini bir Mudurnu seyahati sırasında öğrenir. Maarif Vekili olan Balıkesirli Vehbi Bey, hemşehrisi Tefik Bey'i memnun etmek için Bolu Maarif Müdürlüğü'ne tayin etmiştir. Ancak, bu yaşlı zat bir süre sonra emekliye ayrıldığından Ahmet Talât tekrar Bolu'ya dönmüştür. (Ahmet Talât Onay, «Bolu Hatıraları: Süreyya Efendi», *Abant*, I, 3 (Kasım-Aralık 1944), 6).

Ahmet Talât'ın Bolu'dan ayrılışı dostlarını çok üzmüştür. Dertli gazetesinde çıkan şu haber bunu açıkça göstermektedir:

«Talât Bey'in Bolumuzdan Müfârekati

Terfian Ankara Maarif Müdüriyeti'ne tayin buyurulmuş olan Ahmet Talât Beyefendi pazar günü meftûn-ı kemâlâtı olan pek çok zevât-ı muhteremenin samimi teşyileri arasında mahall-i memuriyet-i cedidelerine müteveccihen şehrimizden müfârekat buyurmuşlardır.

Mumâileyh kardeşimize hayırlı yolculuklar temenni ederiz. Talât Bey'in müfârekatleri hasebiyle şair-i muhterem mütekait binbaşı Hasan Tahsin Bey'in kaleme aldıkları bir kıt'ayı ber-vec-i zir derc-i sütun ediyoruz:

Gitti Engürü'ye nûş-ı âb-ı engûr etmeye
Şâir-i sâhib-maârif Tal'at-ı Nef'i-edâ
Bezm-i dil-pirâsını yâd eylemek kaldı bize
Tal'atından etti ser-mestân-ı irfânı cüdâ»

Dertli, 136 (18 Safer 1341 - 10 Teşrinievvel 1338), s. 1.

(33) bkz. Basın Hayatı ve Eserleri kısımları.

d. Siyasî Hayatı :

Ahmet Talât, Bolu Millî Eğitim Müdürü iken, 12 Ağustos 1923'de II. dönem Çankırı milletvekili seçilmiştir³⁴. Bunun için bizzat bir telgraf çekerek Mustafa Kemal Paşa'dan aday gösterilmesini istemiştir:

«Ankara Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine,

Türküüm,

Dârülfünûn Edebiyat Şubesi'nden mezunum. On üç sene-den beri İzmir, Kastamonu, Zonguldak, Ankara, Bolu'da muallimlik, muharrirlik, maarif müdürlüğü ile milletimin teâlî-i irfanına hizmet ettim.

Benliğimi idrak ettiğim gündən beri tahakkukuna çalıştığım mübeccel umdelerinizin tatbikinde nâciz mevcudiyetimin istifade me'mul ise, Halk Fırkası nâmına memleketin Kângırı'dan yahut diğer mahalden namzedliğimin ilanına müsaade-i sâmilere mâruzdur, ferman....

Bolu Maarif Müdürü Tal'at»

Buna karşılık aday gösterildiğini belirten şu telgrafı alır:
«Mükâleme başında Kângırı Bolu Maarif Müdürü Tal'at Beyefendi'ye

Paşa Karargâhı, no. 533

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Halk Fırkası nâmına Kângırı Livası mebusluğu için namzedliğiniz

(34) Ahmet Talât bundan önceki dönemde milletvekilliğine aday olmak istemiştir. Açuksöz gazetesinde yer alan «Fevkalâde Meclis Namzedleri» başlıklı haberde «Sultani edebiyat muallimi Talât Bey»inde adı zikredilmekte [40 (28 Mart 1336), s. 1], fakat aynı gazetenin sonraki sayısında yayınlanan bir başka haberde Talât Bey'in meşrû mâzeret göstererek adaylıktan çekildiği bildirilmektedir [41 (4 Nisan 1336), s. 1].

Milletvekili seçildiğinde (1923)

ilan edilmiştir. Muvaffakiyet temenni eylerim efendim.

19 Temmuz 1339/1923

Gazi Mustafa Kemal»

Ahmet Talât, bu sevindirici telgrafa cevap vermeyi ihmal etmez:

«Münci-i Müfehham Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine,

*Mülk ü milletin selamet ve saadet-i siyasiye ve içtimaiyesi-
ni yükseltmeğe kefil olan zât-ı hârika-âferininizle umdeleriniz
uğrunda icabında istihkar-ı hayatı dahi şeref bilecek olan ben-
deleri gibi bir hilkat-i âcizenin Kângırı mebusluğuna namzet
gösterilmesi hasebiyle şükran ve ta'zimatımın kabulü istirha-
miyle te'yid-i sadakat eylerim. Ferman... 18-19 Temmuz/1923*

Ve nihayet milletvekili seçildiğini bildiren telgrafı alır:

«Karargâh, 566/50, Saat : 11/30

Kângırı Bolu Maarif Müdürü Tal'at Bey'e,

*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Halk
Fırkası nanına Kângırı Livasında irae olunan namzet listemiz
ihraz-ı muvaffakiyet eylemiş ve bu meyanda bulunan zât-ı âli-
leri gibi kıymetli bir arkadaşımızın Türkiye Büyük Millet
Meclisi a'zalığine intihap buyurulmuş olduğunu iblağ vesile-
siyle memnuniyet ve temenni-i muvaffakiyet eylerim efendim.*

30.7.1339/1923

*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk
Cemiyeti Reisi*

Gazi Mustafa Kemal»

Ahmet Talât bunun üzerine bir de teşekkür telgrafı çeker:

*«Ankara'da Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine,
Kângırı mebusluğuna intihabımın tebrikini mutazammın*

ع

آنقره ماخدا جنود جینه رئیس معتمد
کادیا تاخدا

تورکم
/ دارالفنون اربینه نیشته سازدیم - اوده اوج
سته وزیر، ازیر، قشونه، نردونلدار
آنقره بولیده معتمد، حورلار، معاند سرک
ایه ملنک نعلی عوفانه خد مت ~~ایستاد~~
شکیں ادرال اتیم ~~کوشش~~ کوشه نره تحقیق
بیالشیفیم میخی عهده / نیکل قلیبقنه
ناپیز سوجو رتیله استفاده ماسک
ایه خسه خدر نانه حکمت تقربیه
با خود دیکر عهده ناز و نیک اعوانه
عهده عهده مدد نره
بوده و ان سوره
طبعه

حکمر
الاستی
۵

Ahmet Talât'ın Atatürk'e çektiği telgraf (I)

منقسم غازی سلطان
 ملک بیدار و سعادت سلسله
 بوی که لایق کار اولاد و افتخار
 آفریننده عهد و عهد
 استغفار - صافی و خالص
 در هر کس - حلقه و حلقه
 لغوی و لغوی - نام و نام
 نکر - قطبانک قریب
 تأیید حدیث ابرم

الحمد لله

Ahmet Talât'ın Atatürk'e çektiği telgraf (2)

آنقدر در
 غازی
 آن یات خضر

کندن سبوتی استقامت
 صولای
 اردنی مورد - زمان
 طوت

339 - 4 - 30

Ahmet Talât'ın Atatürk'e çektiği telgraf (3)

iltifat-ı fehimanelerinden dolayı şükranlarımın arzı tebcil-i kemâlât-ı dehâ-perverlerinden mesud bir vesile olduğu ma'ruzdur. Ferman...

30.7.1339/1923

Tal'at»

Ahmet Talât, bundan sonra III. IV. ve VII. dönemler Çankırı; V. ve VI. dönemlerde Giresun milletvekili seçilir³⁵.

Milletvekilliği sırasında mecliste bazı görevlerde bulunur. TBMM Genel Sekreterliğinin 16.5.1926 tarih ve 33-676-1977 sayılı yazısından Memurla ilgili komisyona üye; 1.3.1340 tarih ve 21-11-9 sayılı ve 2.11.1926 tarih ve 32-1162-2518 sayılı yazılarla iki defa Başkanlık Divanı Kâtipliğine seçildiğini biliyoruz³⁶. Meclis tutanaklarında yer alan çeşitli konuşmalardan, Onun memleket meselelerine ilgili faal bir üye olduğu da anlaşılmaktadır³⁷. Bu arada, her zaman olduğu gibi matbuat ve yazı hayatını aralıksız sürdürdüğünü de belirtmeliyiz³⁸.

e. Son Yılları :

Ahmet Talât'ın son yılları hastalık ve üzüntülerle geçmiştir. 15 Temmuz 1911 tarihinde evlendiği Ayşe Hanım'dan dünyaya gelen dört çocuğundan hiç birisi yaşamamıştır. Kızı Nilü-

(35) Ahmet Talât'ın 1927, 1931, 1935, 1939 ve 1943 yıllarında milletvekili seçildiğini gösteren seçim mazbataları elimizdedir. Buna göre, 2 Teşrinisani 1927'de 330 oyla Çankırı'dan; 26/4/1931'de 341 oyla Çankırı'dan; 17/2/1935'de 614 oyla Giresun'dan; 26/3/1939'da 712 oyla Giresun'dan ve 1/3/1943'de 434 oyla tekrar Çankırı'dan milletvekili seçilmiştir.

(36) Bu yazılar kızı Yıldız Işık Hanım'ın elinde bulunmaktadır.

(37) Bu konuda bkz. TBMM'nin II. Devre Müzâkerâtını Hâvi Zabıt Ceridelerine Mahsus Umumi Fihrist, Ank. 1944, s. 798.

(38) Ahmet Talât kitaplarının tamamına yakını milletvekilliği döneminde yayınlamış, Çankırı'da Duygu gazetesini de bu süre içinde çıkarmıştır.

fer, 17 Temmuz 1912'de, oğlu Orhan 26 Ocak 1914'de doğmuş, her ikisi de 1330/1914-15 yılında kuşpalazından ölmüştür. Bu hadise, Kastamonu Sultanî'sinde edebiyat öğretmeni iken görevden azledildiği ve sonrasında da İzmir'in işgal edildiği yıllara tesadüf ettiğinden Ahmet Talât'ı çok sarsmıştır. Yıllar sonra yazdığı bir yazıda bu konuya değinmeden edemez³⁹. 1345/1927 yılında doğan Onay ve Ülker de aynı yıl içinde vefat etmiştir⁴⁰.

Çocuklarının ölümü kendisine çok dokunan Ahmet Talât, bu acısını İhtisas-ı Garibane, Mersiye, Hayat ve Ben, Çankırı'lı Mâhî'ye Nazire gibi çeşitli şiirlerinde dile getirmiştir:

*Yazık kırk altı yılda açtı soldu dört şükûfem âh*⁴¹

*

Kokmadan bir gülü tam

Soldu yazık dört goncam

Hayatımın bağında

*Nesim değil esti sam*⁴²

Ahmet Talât son yıllarında kalb yetmezliğine yakalanmıştır. En son yazdığı şiirlerden birisi hastalığını konu almaktadır:

(39) Ahmet Talât Onay, «Nasıl Türkçü Oldum-6», *Duygu*, 282 (16 Mayıs 1936), s. 2.

(40) Ahmet Talât, çocuklarının doğum ve ölüm tarihlerini sicil defterinin sonuna kendi elyazısıyla kaydetmiştir. Burada Samih Rifat Bey'in Ülker ve Onay için bir de «tarih-i bulunmaktır»:

Dokuz yıldız çın seher
Çıkıp halka müjdeler:
Gözünüz aydın olsun
«Doğdu Onay'la Ülker»

(41) *Sarı Çiğdemler*, s.

(42) *a. g. e.*, s. 121^b.

HASTALIĞIM

Uykusuzluk, baş ağrısı, öksürük
Tende su toplanmak, nefes darlığı
Kalb yetersizliği adıdır bunun
İstemem Allah'ım artık varlığı

Kalb yetersizliği denen belânın
Seneler var ki zebûnuyum ben
Tahammüle tâkat kalmadı artık
Ey ecel inâyet beklerim senden

TEDAVİSİ

Her hafta salırgan iğnesi lâbüd
Her sabah dijital, hiç tuzsuz yemek
Ayda on üç gün üç yüz gram pirince
Ceviz kadar yağ koyup lâpasın yemek⁴³

Şairin bildiğimiz en son şiiri olan «Yaşım» 15 Şubat 1956 tarihini taşır. Şu beyitten o tarihte 71 yaşında olduğu anlaşılmaktadır:

*Bin dokuz yüz elli altı ocak ayında yaşım
Çatmadan kimseye yetmiş bire oh bastı kaşım⁴⁴*

Sarı Çiğdemler isimli şiir kitabının iç kapağına elyazısıyla şunları yazmıştır: **20 Ocak 1956 Cuma günü yetmiş yaşımı ikmal ettim. Allah'a hamd u senâ olsun ki, bu yaşa, namusumu lekeleyecek bir cürüm işlemeksizin erdim⁴⁵.** Bu ifadedden de anlaşılacağı üzere 1956 yılı Ocagından itibaren 71 yaşından gün

(43) a. g. e., s. 159^b.

(44) a. g. e., s. 160^b.

(45) a. g. e., Sağ iç kapakta.

almaya başlamıştır. Nihayet 22 Eylül 1956 tarihinde vefat etmiş ve Cebeci Mezarlığı'na defnedilmiştir ⁴⁶.

Ahmet Talât Onay, Millî Mücadelede gösterdiği hizmetlerinden dolayı «beyaz şeritli istiklâl madalyası» ile ödüllendirilmiştir ⁴⁷.

2. Basın Hayatı

Ahmet Talât'ın ilk ciddi basın hayatı Kastamonu'daki öğretmenlik yıllarında başlar. Bu sırada Kastamonu valisi olan Süleyman Nazif'in himayesinde Tiraje isimli bir edebiyat dergisi çıkarır. Büyük boy on altı sayfa olan bu dergi, 1910-1911 yıllarında on sekiz sayı yayınlanır. Dergide Ahmet Talât (Sühâ Zâhir müstearıyla), Süleyman Nazif, Faik Kemal, Cenab Şehabeddin, Hamhullah Subhi, Midhat Cemal, Filibeli Nizami, Esad Rıza, Esad Salahaddin gibi şair ve yazarların şiir ve yazıları yer almaktadır. Baskısı ve muhtevası ile kaliteli bir dergi olan Tiraje, yurt içinde ve dışında ilgi uyandırır. Meşhur Macar türkoloğu Vambery'nin Ahmet Talât'a yazdığı şu mektup bu konuda bir fikir verebilir ⁴⁸:

-
- (46) Aziz Demircioğlu onun vefat tarihini 22 Eylül 1955 olarak kaydetmiştir (*100 Yıllık Kastamonu Basınında Kim Kimdir 1872 - 1972*, Kastamonu 1980, s. 8). Aynı yanlış Fevziye Abdullah Tansel de tekrarlar («Mehmetçik'in Sakarya Destanı ve Çankırı'lı Ahmet Talât Bey», *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, 9 (Eylül 1981), s. 12). Yukarıdaki şiirlerden bunun mümkün olmayacağı anlaşılacağı gibi, Çankırı Nüfus Dairesi'nde de 22 Eylül 1956 olarak kayıtlıdır.
- (47) 16/3/1926 tarihinde Gazi Mustafa Kemal imzasıyla verilen 3701 nolu istiklâl madalyası vesikasında, «Mücadele-i Milliyede âsâr-ı hamâset ve fedâkârlığından dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 22/2/1926 tarihinde vukû bulan üçüncü içtimâ senesi elli dokuzuncu içtimâının birinci celsesinde zirde hüviyeti muharrer Talât Beyefendi'ye bir kîta beyaz şeritli istiklâl madalyası verilmiştir» denilmektedir.
- (48) Ahmet Talât Onay, «Nasıl Türkçü Oldum -5», *Duygu*, 281 (9 Mayıs 1936), s. 2.

Kastamonu Edebiyat-ı Türkiye Muallimi

Ahmet Talât Efendi'ye

Efendim Hazretleri,

Her ne vakit Osmanlı (Türk) kardeşlerimizin milliyet meselesinde ve onun ile merbut olan Türk lisanının kadr ü kıymatini tezyin etmek bâbında olan cehd ü gayretini görsem bendeniz daima ziyadesiyle memnun ve mesrur olup tatlı ana lisanınızı elli seneden beri şu kadar ihmal ettiğinize taaccüb ederim.

Tiraje namında tab' ve neşr buyurduğunuz risale bu bâbda elbette büyük hizmet edecektir. Devamına müyesser olmağa Türkiye'nin hep sadık ve hayırhâh dostu anilkalb temenni ve arzu etmelidir efendim. Selâm-ı muhabbet-piğam-ı âcizânemi takdim ederim efendim.

Budapeşte : 15 Mart 1911

Vambéry

Süleyman 'Nazif'in Trabzon valiliğine tayini ile dergi himayesiz kalır. Milliyetçi yayınından rahatsız olan çevrelerin aleyh-teki faaliyetleri yoğunlaşır. Süleyman Nazif'in Trabzon'dan Ahmet Talât'a yazdığı mektup bu konudaki düşüncelerini ve endişelerini dile getirmektedir :

«... Tiraje'nin ufûlü muvakkat bile olsa vicdanları tazlim ve te'lim eder. Hele Kastamonu Mekteb-i Sultanisi'ne ve bu mektebin heyet-i fâzıla-i tâlimiye ve idaresine edilen taarruzlardan vicdan-ı beşer istikrah etmelidir. Ceza kanununun iki yüz on dördüncü madde-i kaimesinde o gibi taarruzâta karşı mücâzât-ı şedide mevcut olmasına rağmen niçin tâkibât-ı kanuniye ifâ edilmedi?

Kastamonu'ya gerçekten acıdım. O iklim, tabiattan ziyade kendi evlâdının savlet-i muhribesiyle inliyor.

Türkiye Cumhuriyeti

MATBUA

Müdiriyeti umumiyesi

Çankiri de münteşir

Duygu

Gazetesi
Mecmua

Sahibi ve başmuharriri

Talat Bey Esfendinin

hüviyeti tasdik olunur.

Muharrir 29/XI. 1930

Müdürü umumî

No 323
L. Eren

— Samside —

Varaka sahibinin adres ve
imzası:

Ahmet Talât'ın Duygu gazetesi sahibi ve başyazarı olduğunu gösteren 29.11.1930 tarih ve 323 nolu daimi basın kartı

Hepinize acırım. Siz o muhitin kahırlarına değil, tebcillerine müstahak iken müstahak olmadığınız muamelelere hedef oluyorsunuz. Bu muhakkaktır ki orada iyi olmayan adamlar çoktur. Hariçden gelip de hafî, celi icrâ-yı mefset eden melâine-i tezvîr de başka...

27 Eylül 1911»⁴⁹

Bu tezvîrat kampanyası sonucu dergi kapanır; bir müddet sonra da Ahmet Talât görevinden azledilir.

Ahmet Talât'ın basın hayatının ikinci dönemi İzmir'de öğretmen olarak bulunduğu yıllara rastlar. O, kısa sürede Anadolu gazetesinin yazı işleri müdürü, Duygu gazetesinin de başyazarı olur. Her iki gazetenin de sahibi Haydar Rüşdü'dür. İzmir Lisesi müdürü olan bu zat, aynı zamanda Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu üyesidir. (Daha sonraları Denizli milletvekili de olmuştur). Haydar Rüşdü'nün başka görev alması üzerine her iki gazete İzmir'in işgaline kadar Ahmet Talât tarafından çıkarılır.

Anadolu, İttihat ve Terakki'nin günlük gazetesidir. Duygu ise akşamları çıkmaktadır. Anadolu, Parti gazetesi olduğu için daha soğukkanlı ve ağırbaşlı yazılara yer verir. Duygu ise, Anadolu'da yayınlamayan ateşli yazılarla çıkar.

Ahmet Talât, bu iki gazetenin rumluk ve yunanlılık aleyhinde yaptığı neşriyatın İzmir tarihinde solmaz bir sayfa olarak kalacağını ifade eder. Gerçekten burada yayınlanan yazılar o kadar etkili olmuştur ki, bir defa matbaayı yağma ve men-suplarını linç etmeyi bile göze almışlardır.

Müterakeden sonra her iki gazete Hürriyet ve İtilaf'a cephe alır. Bunun sonucunda zaman zaman kapatılır, birçok yazıları sansür tarafından çıkarılır, boş sütunlarla yayınlanır.

(49) Ahmet Talât Onay, «Nasıl Türkçü Oldum -6», *Duygu*, 282 (16 Mayıs 1936), s. 2.

Gazetenin haber alma vasıtaları oldukça kuvvetlidir. Yunanistan'da olup biteni günü gününe haber alırlar. Hatta, İzmir'in işgali için Yunanlılar tarafından Midilli'de on beş bin asker yığıldığını on beş gün önce haber vermiş ve bu yüzden birkaç gün kapatılmıştır.

Günün birinde Rum basını, Türk gazetelerine, özellikle de Anadolu ve Duygu'ya bir anlaşma teklif eder. Bütün Türk gazetelerinin sahibleri bu görüşmede bulunurlar. Karşılıklı aleyhte yazı yazmayacakları konusunda anlaşma imzalarlar. Haydar Rüştü akşam Ahmet Talât'a bildirir. O, bu anlaşmanın Rumların Yunanlılar lehine istedikleri gibi yazı yazma ve Türklerin susmasından başka bir işe yaramayacağını, kendisinin bunu kabul etmeyeceğini, istediği gibi yazmakta serbest bırakmazsa gazeteleri terk edeceğini söyler. Bunun üzerine Haydar Rüştü, sabah çıkacak Rumca gazetelerin yazılarını görünceye kadar sabretmesini, ondan sonra bildiği gibi hareket etmesini söyler.

Gerçekten de Ahmet Talât, Rumların gizli emellerini iyi anlar, bir Yunan kumandanının Rumların saldırısı ve Türklerin tahriki ile İzmir'in işgaline zemin hazırlamak maksadıyla İzmir'e geldiğini, sabahleyin metropolithanede yapılan ayinde de bu yönde tebligat yapıldığını ayrıntılarıyla haber verir. Bu tür yayınları büyük yankılar uyandırır. Fakat İzmir işgal edilir. Yunan hükümeti Ahmet Talât ve Haydar Rüştü'yü haber verenlere onar bin drahmi ödül verileceğini duyurur⁵⁰.

İzmir'in işgalinden sonra tekrar Kastamonu'ya öğretmen olarak tayin olan Ahmet Talât, Açıkgöz gazetesi sahiblerinin hocası idi. Bu gazetede yazdığı başyazılar ve yazılar ile Milli

(50) Ahmet Talât Onay, «Nasıl Türkçü Oldum - 7», *Duygu*, 283 (23 Mayıs 1936), s. 2. Ayrıca bkz «İzmir Nasıl İşgal Edildi» başlıklı yazı serisi.

Mücadeleyi desteklemeye devam etti. 1920 yılında yayınladığı bu yazıların bir kısmında Sühâ Zâhir müstearını kullandı.

Bolu'da bulunduğu yıllarda Dertli gazetesinde şiir ve yazılar yayınlar. Dertli'nin ilavesi olarak çıkan Mehmetçiğin Destanı isimli uzun şiiri, orduca beğenildiğinden talep üzerine tekrar 2000 adet bastırılarak Garp Cephesi İstihbarat Şubesi'ne gönderilir⁵¹. Bu hadise onun basın hayatındaki tesirini göstermesi bakımından önemlidir.

Ahmet Talât'ın çıkardığı en uzun ömürlü gazete Çankırı'da Duygu'dur. 1930-1938 tarihleri arasında yayınlanan gazete, 1937'den itibaren sadece Duygu adıyla çıkmıştır. Bu gazete siyasî yazılar yanında, dil, edebiyat, folklor ve halk edebiyatı ile ilgili yazılara ağırlık vermiş, özellikle dil konusundaki polemikler yurt çapında yankı uyandırmıştır.

Ahmet Talât, çevresindeki gençleri de yazmaya ve araştırmaya teşvik ederek gazete etrafında güçlü bir kadronun oluşmasını sağlamıştır. Ahmet Kemal'in Çankırı Tarihinin Ana Hatları, Ali Dehrî'nin Çankırı Masalları, Ahmet Rıza'nın Türk Atalarsözü ve Çankırı Destanları, Tahsin Nahid'in Çankırı Halk Edebiyatı isimli çalışmaları önce onun teşvikiyle Duygu'da tefrika edilmiş, daha sonra kitap haline getirilmiştir. Kendisinin bazı kitapları da Duygu neşriyatı arasında çıkmıştır.

Ahmet Talât ,yukarıda saydıklarımızdan başka Kastamonu'da Köroğlu ;Çankırı'da Halk Yolu, Necat; Bolu'da Abant; İstanbul'da Eşref, Muallim; Ankara'da Sa'y; Konya'da Hü-küm, Bursa'da Yeni Fikir gibi birçok gazete ve dergide şiir ve yazı yayınlamıştır.

(51) Fevziye Abdullah Tansel, «Ordumuza Resmen Dağıtılan Eserler ve Mehmetçik'in Sakarya Destanı», *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, 5 (Mayıs 1981), s. 55 - 63.

Günümüz taşra şehirlerinde kültür, sanat ve yayın faaliyetlerinin yok denecek kadar azaldığı göz önüne alınacak olursa, Ahmet Talât Onay'ın bu alandaki çalışmalarının önemi daha iyi anlaşılacaktır.

3. Eserleri

Ahmet Talât Onay, şiir, makale ve kitap olarak çok eser vermiş bir şahsiyettir. Nitekim «Fahriye»sinde **Çankırı'nın âsâr yayan gençleri içinde benim ilki**» derken, «**Nâmım ebedî kılma-ya hayli eserim var**»⁵² diyerek şairâne şekilde övünür, O, eser vermeyi, kendisine milletvekilliği gibi en yüksek pâyeyi lâyık gören millete şükran borcunu ödemenin bir yolu olarak görür. «**Hayatım**» isimli şiirinde bu hususu dile getirir :

*Gördüm mükâfâtın istikametini
En yüksek pâyesini aldım milletin
Kitap yazmak ile işbu nimetini
Şükranın edâya zer-nisâr oldum*⁵³

Ahmet Talât'ın eserlerini şiirler, makaleler ve kitaplar olmak üzere üç ana başlık altında incelemek istiyoruz.

a. Şiirleri (Bibliyografya ve Değerlendirme)

Ahmet Talât Onay ömrü boyunca yazdığı şiirleri Sarı Çiğdemler adlı bir kitapta toplamayı düşünüyordu. Henüz yayınlanmamış olan bu kitap şairin elyazısı ile Millî Folklor Araştırma Dairesi'nde bulunmaktadır⁵⁴.

Bazı şiirleri ise çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanmıştır. Bunların bir kısmında Sühâ Zâhir müstearını kullanmıştır.

(52) *Sarı Çiğdemler*, s. 136^a.

(53) *a. g. e.*, s. 95^b.

(54) bkz. 4 numaralı dipnot. Bu eser tarafımızdan yayına hazırlanmış olup henüz basılmamıştır.

1322/1906 - 1907

«Hâtıra», **Muallîm**, 17(24 Kânunısânî 1322).

1323/1907 - 1908

«Gazel», **Hüküm**, Konya 1323.

1325/1909 - 1910

«Mutarraf Tahmis», **Eşref**, 11 (Temmuz 1325).

«Ruh-ı Nâci'ye», **Eşref**, 21 (23 Temmuz 1325).

1326/1910 - 1911

«Vâ'ye» (Sühâ Zâhir), **Tiraje**, 2 (1326).

«Halley Yıldızına» (Sühâ Zâhir), **Tiraje**, 7 (1326), 5.

«Düşman Karşısında» (Sühâ Zâhir), **Tiraje**, 7 (1326), 7 - 8.

«Minare» (Sühâ Zâhir), **Tiraje**, 9 (1326), 4.

1327/1911 - 1912

«Edebî Simalardan : Namık Kemal» (Sühâ Zâhir), **Tiraje**, 10 (1327), 7.

«Enîn-i İştîyak» (Sühâ Zâhir), **Tiraje**, 12 (1327), 5.

«Girit» (Sühâ Zâhir), **Tiraje**, 13 (1327), 6.

«Tahassüs» (Sühâ Zâhr), **Tiraje**, 14 (1327), 3.

«Yıldıza» (Sühâ Zâhir, **Tiraje**, 15 (1327), 10.

«Türk Tuyuglarından : Ayrılık İniltileri »(Sühâ Zâhir), **Tiraje**, 16 (1327), 12.

«Tûde-i Hülyâdan : Arzu-yi Şairane» (Sühâ Zâhir), **Tiraje**, 17 (1327), 15.

«Yangın» (Sühâ Zâhir), **Tiraje**, 18 (1327), 9.

1339/1920

«Nefeslerden : İlham-ı Tasavvuf», **Açıksöz**, 54 (14 Haziran 1336), 1.

«Marş», **Açıksöz**, 57 (28 Haziran 1336), 4.

1337/1921

«Mehmetçiğin Destanı» (Sühâ Zâhir), **Dertli**, 11 Eylül 1337.

1338/1922

«Elhamdülillah», **Dertli**, 131 (5 Eylül 1338).

1339/1923

«Marş -İnas Mektepleri İçin», **Halk Yolu**, I/1 (15 Şubat 1339), 10.

«Karamanlı Nizâmî'nin Mısraını Tazmîn», **Halk Yolu**, I/9 (15 Haziran 1339), 131.

«Neşâtî'ye Nazire», **Halk Yolu**, I/11 (15 Temmuz 1339), 163.

«Nefes», **Halk Yolu**, III/49 (15 Mayıs 1339), 749.

«Devriye», **Halk Yolu**, III/49 (15 Mayıs 1339), 747-748.

1341/1925

«Devriye», **Necat**, 61 (7 Mart 1341/13 Şevval 1343), 1.

«Öğüt», **Necat**, 149 (3 Şubat 1927), 1.

«Lâhika», **Necat**, 149 (3 Şubat 1927), 1.

«Musammat - Ayaklı Zincirli Koşma», **Necat**, 150 (10 Şubat 1927), 1.

1928

«Çiftliğe Davet», **Dertli**, 329 (1928), 2.

1934

«Nedim Gibi», **Duygu**, 5, 212 (22 Birinci Kânun 1934), 3.

«Şarkı», **Duygu**, 5, 213 (29 Birinci Kânun 1934), 3.

1935

«Ay», **Duygu**, 5, 251 (28 Eylül 1935), 4.

«Gözlerin», **Duygu**, 5, 254 (5 Birinci Teşrin 1935), 4.

«Cönkümünden Bir Yaprak : Bir Tesellidir», **Duygu**, 6, 262

- (14 Birinci Kânun 1935), 4.
- «Dünkü Kız», **Duygu**, 6, 263 (21 Birinci Kânun 1935), 4.
- 1936
- «Güneşle Deniz», **Duygu**, 6, 265 (11 İkinci Kânun 1936), 4.
- «Türk Çocuğu», **Duygu**, 6, 272 (29 Şubat 1936), 4.
- «Bilmece», **Duygu**, 6, 272 (29 Şubat 1936), 4.
- «Cönkümden Bir Yaprak : Yeni Nefes», **Duygu**, 6, 273 (14 Mart 1936), 4.
- «Cönkümden Bir Yaprak : Olağan Şeyler», **Duygu**, 6, 274 (21 Mart 1936), 4.
- «Cönkümden Bir Yaprak : Elli Yılda», **Duygu**, 6, 275 (28 Mart 1936), 4.
- «Cönkümden Bir Yaprak : Suna Boylum», **Duygu**, 6, 276 (4 Nisan 1936), 4.
- «Cönkümden Bir Yaprak : Sına! ...», **Duygu**, 6, 277 (11 Nisan 1936), 4.
- «Öğüt», **Duygu**, 6, 279 (25 Nisan 1936), 4.
- «Cönkümden Bir Yaprak : Koşma», **Duygu**, 6, 281 (9 Mayıs 1936), 4.
- «Cönkümden Bir Yaprak : Gece», **Duygu**, 6, 281 (9 Mayıs 1936), 4.
- «Cönkümden Bir Yaprak : 'Türk'ün Destanı», **Duygu**, 6, 285 (6 Haziran 1936), 4.
- «Cönkümden Bir Yaprak : Sabah», **Duygu**, 6, 286 (13 Haziran 1936), 4.
- «Ey Deli Gönül», **Yeni Fikir**, 767 (15 Haziran 1936).
- «Cönkümden Bir Yaprak : Fuzûlî Gibi», **Duygu**, 6, 287 (20 Haziran 1936), 4.
- «Cönkümden Bir Yaprak : Kendini Bil», **Duygu**, 6, 288 (27

Haziran 1936), 4.

«Cönkümden Bir Yaprak : Fazıl Ahmet Gibi», **Duygu**, 6, 289 (4 Temmuz 1936), 4.

«Cönkümden Bir Yaprak : Nedim Gibi», **Duygu**, 6, 291 (18 Temmuz 1936), 4.

«Cönkümden Bir Yaprak : Değil», **Duygu**, 6, 293 (1 Ağustos 1936), 4.

«Cönkümden Bir Yaprak : Nef'i Gibi», **Duygu**, 6, 298 (5 Eylül 1936), 4.

«Cönkümden Bir Yaprak : Tuyug», **Duygu**, 6, 299 (12 Eylül 1936), 4.

«Faruk Nafiz'e Nazire», **Duygu**, 6, 300 (19 Eylül 1936), 4.

«Cönkümden Bir Yaprak : Tuyug», **Duygu**, 6, 301 (26 Eylül 1936), 4.

«Hanım Pınarı», **Duygu**, 6, 303 (10 Birinci Teşrin 1936), 2.

«Gazel», **Duygu**, 7, 312 (19 Birinci Kânun 1936), 4.

«Gazel», **Duygu**, 7, 313 (26 Birinci Kânun 1936), 4.

1937

«Vah Yazık», **Duygu**, 7, 315 (9 İkinci Kânun 1937), 4.

«Doğru ve Yalan», **Duygu**, 7, 316 (16 İkinci Kânun 1937), 4.

«Bir Haber Beklerim», **Duygu**, 7, 318 (30 İkinci Kânun 1937), 4.

«Koşma», **Duygu**, 7, 320 (13 Şubat 1937), 4.

«Koşma», **Duygu**, 7, 321 (20 Şubat 1937), 4.

«Geçen Gecelerime Mersiye», **Duygu**, 8, 355 (16 Birinci Teşrin 1937), 4.

1938

«Türk Kadını», **Duygu**, 8, 369 (5 Şubat 1938), 4.

«Şarkı», **Duygu**, 8, 372 (5 Mart 1938), 4.

«Koşma», **Duygu**, 8, 376 (2 Nisan 1938), 4.

«Şarkı», **Duygu**, 8, 377 (9 Nisan 1938), 4.

«Koşma», **Duygu**, 8, 380 (30 Nisan 1938), 4.

«Ne Çıkar», **Duygu**, 8, 397 (1 Birinci Teşrin 1938), 4.

«Hayat ve Ben», **Duygu**, 9, 398 (8 Birinci Teşrin 1938), 4.

«Benim Aşkım», **Duygu**, 9, 400 (22 Birinci Teşrin 1938), 4.

«Türk'ün Destanı», **Duygu**, 9, 401 (29 Birinci Teşrin 1938), 5-6.

«Onbeşinci Yıl Marşı», **Duygu**, 9, 401 (29 Birinci Teşrin 1938), 6.

Ahmet Talât şiire çocukluk çağlarında başlamıştır. Bildiğimiz ilk şiiri, on üç yaşında babasının ölümü üzerine yazdığı Mersiye'dir⁵⁵.

Şair, Türk Şiirlerinin Vezni isimli kitabının başında, şiire nasıl ilgi duymaya başladığını uzun uzun anlatır. 14-15 yaşlarında iken amcası Hakkı Efendi'nin şiir mecmuası eline geçer. Buradaki koşmalar çok hoşuna gider. Onları taklit ederek şiirler yazmaya başlar. Yazdıklarını başta amcası olmak üzere şair tanınanlara düzelttirir.

Kastamonu İdadisi'nde öğretmenî Sıddık Efendi Onun üzerinde çok etkili olur. Bir gün derste öğrencilere, Taşköprü' de Alişan Ağa adında bir hayır sahibinin yaptırdığı çeşme için

(55) bkz. *Sarı Çiğdemler*, s. 4^a. Şair, *Hayatım* isimli şiirinde:

Şi're hüsne karşı bende telâşlar

Babamın öldüğü günlerde başlar

(a. g. e., s. 95^a) diyor ki, 22. notta sözkonusu edilen, şairin Ahmet Hikmet Müftüoğlu'ya gösterdiği ilk şiiri de bu mersiye olmalıdır. Bundan bir sene önce, henüz on iki yaşındayken:

Parlıyorker yıldızlar

Arkta yıkanır kızlar

Turunç meme görünce

Ergen yüreği sızlar

şeklinde bir türkü uydurmuş ve hususi bir makamla komşu kızlarına okumuştur. Ona ait bildiğimiz ilk şiir parçası budur. (a. g. e., 4^a).

bir tarih yazmalarını ödev verir. Ahmet Talât, o gece nöbetçilere uyur görünerek :

*Lüleden Tal'at akan târîh-i cevher katresi
Mâ-i kevserdir olun sîrâb ey dil-teşnegân*

makta'lı tarihi sabahleyin hocasına gösterir Bir gecede yazdığı bu tarih manzumesini çok takdir eden Sıddık Efendi, düzelterek taşçıya gönderir.

Birkaç ay sonra rüştiye muallimliğinden emekli Behçet Efendi'nin mezar taşı için de bir tarih manzumesi yazar. Makta'ı şöyledir :

*Cevher-i eşkin döküp Tal'at dedim târîhini
Hâce Behçet kıldı yâhû cânîb-i adne sefer*

Bir hafta sonra taşçılar içinden geçerken «tarih»i güzel bir rik'a ile yuvarlak bir taşta yazılı görünce göğsü kabarıp. Fakat dikkatle okuyunca, ikinci beytin :

Kastamonu şehrini etmiş idi pür zîb ü fer

mısraındaki «**pür**» kelimesinin unutulduğunu farkeder. Durumu söyleyince taşçı ile aralarında şu konuşma geçer :

- «— Ona senin aklın ermez!
- Niçin ermesin, meydanda.
- Onu Hafız Mustafa Efendi yazdı.
- Fakat, asıl tarihi ben yazdım.
- Güleyim kedinin çamaşır yıkamasına!»

Birkaç gün sonra taşçı dükkânının önünden geçerken mısraın düzeltilmiş olduğunu görür.

Hocasının bu tür teşvikleri devam ettikçe kendini daha çok şiire veren Ahmet Talât, okulda rticalen şiir söyleyen, arkadaşları arasında şiir mücadelelerinde galip gelen bir şair olarak ortaya çıkar.

Bir gün aruzla yazdığı bir şiire,

*Tal'atâ, şî'r-i ferah-zâdıma
Nazîre yazacak gelmez yâdıma
Arz etsem üstâd-ı hoş-nihâdıma
Tanzîre tenezzül eder mi bilmem?*

kıt'asının ihtiva eden bir koşmayı da ekleyerek Sıdık Efendi'ye verir. Hoca, ertesi ders sınıfta, iki türlü vezin bulunduğunu, bunlara **aruz** ve **parmak hesabı** denildiğini söyleyerek, haklarında bilgi verir; Ahmet Talât'ın koşma sahasında da başarılı olduğunu belirtir. Bu sözler onun kalbinde «hece vezni»ne karşı sönmez bir aşk ateşi yakar⁵⁶.

Arapça, Farsça ve Türkçe şiir söyleyebilen Sıdık Efendi'den başka, eski yazı hocası Reşit Bey, maarif muhasebecisi Cemal Bey öğrencilerin şiirlerini tanzir ederler, kendi şiirlerini de tanzir ettirirler. Ahmet Talât'ın bu yolda yazılmış bir hayli şiiri vardır.

Görüldüğü gibi Ahmet Talât'ın şiir hayatında çeşitli tesirler söz konusudur. Başlangıçta türkû ve koşmaları taklit ederek hece vezni ile şiirler yazarken, lise yıllarında özellikle hocası Sıdık Efendi'nin tesiri ile Divan şiiri tarzına yönelir. Çeşitli gazeller, nazireler ve tarih manzumeleri yazar. Esasen bu iki aruz ve hece çizgisi ömür boyu devam edecektir.

Sıdık Efendi, Muallim Nâci'yi çok beğenir. Bu münasebetle, Ahmet Talât da onun tesirinde kalmıştır. Şiirlerinde görülen ridâne tavır, tasavvufî neşve, hikmetli söyleyiş Nâci tesirine bağlanabilir. Nâci'nin bir şiirine naziresi (Şathiyat) bulunan şairin⁷⁵ ona medhiye yollu Ruh-ı Nâci'ye isimli bir de şiir yazdığını bilmekteyiz⁵⁸. Şiirin başında, «**Eserlerini çokça**

(56) Ahmet Talât Onay, *Türk Şiirlerinin Vezni*, İst. 1933. s. 5 - 9.

(57) *Sarı Çiğdemler*, s. 22^b - 23^a.

(58) *a. g. e.*, s. 17^a - 18^a.

okuyarak müstefid ve müstefiz olduğum için Muallım Nâci'nin ruhuna hitap ve ithaf edilmiştir» sözleri bulunmaktadır. Şiirde :

*Ey şâir-i dâhî-i zaman Hazret-i Nâci
Üstâd-ı edeb sâhib-i şan Hazret-i Nâci*

*Olsaydın eğer vakt-i celâlette cihanda
Kalmaz idi hiç kimse cehâlette cihanda*

*Sensin bu kadar şâiri üstâd eden ancak
Sensin bu kadar tâlibi irşâd eden ancak*

*Üstâd-ı kül ıtlâkına şâyeste sen oldun
Hem eyleyen her şâiri dem-beste sen oldun*

*«Üstâd-ı mükerrerem»le «Muallım» diye her an
Zâkir oluyor nâmımı etfâl ile pîrân*

gibi beyitlerle, «**zamanın dâhi şairi, şan sahibi, üstat**» şeklinde vasıflandırılan Nâci'nin edebiyat dünyasında üstlenmiş olduğu «**muallım**»lik vazifesine de işaret edilir.

Ahmet Talât'ın bazı şiirlerinde gür sesli, mutantan bir söyleyiş görülür. Bunlarda Namık Kemal ve Süleyman Nazif'in cesur, pervasız üslûbu ile benzerlik bulmak mümkündür. Şairin Namık Kemal isimli bir şiiri⁵⁹ ile Süleyman Nazif'e bir naziresinin bulunması⁶⁰ bu fikri doğrulamaktadır. Onun, daha Kastamonu İdadisi'ndeyken Namık Kemal'in eserlerini okuduğunu⁶¹, Süleyman Nazif'in Kastamonu valiliği sırasında Ahmet Talât'ın orada öğretmen olarak bulunduğunu ve birlikte

(59) bkz. *Tiraje*, 10 (1327), s. 7.

(60) bkz. «Harp Şarkısı», *Tiraje*, 11 (1327), s. 4.

(61) bkz. 17. dipnot.

Tiraje'yi çıkardıklarını biliyoruz⁶². Onun şiirlerinde görülen mutantan söyleyiş dolayısıyla, hakkında söylenen «**Talât-ı Nef'î-edâ**» sözünü de hatırlamak lâzımdır⁶³.

Ahmet Talât'taki çocuk yaşlarında başlayan hece ile şiir yazma eğilimi, özellikle Dârülfünûn yıllarında başlayan Türkçülük akımının tesiriyle daha şuurlu olarak devam eder. Velet Çelebi, Ahmet Hikmet, Necip Âsım, İzzet Ulvi gibi yazarların hece veznine dair yazdıklarını okur, Türk Yurdu'nu takip eder, Mehmet Emin'in Türkçe Şiirleri'nden etkilenir⁶⁴.

1911 - 1912 yıllarında yazdığı Ayrılık İniltileri isimli şiirin başında yer alan, **Her vezinde sade Türkçe yazılabileceğini göstermek için yazılmıştır** sözleri, şüphesiz ki aynı tesiri aksettirmektedir⁶⁵. Bu şiir, aruz vezniyle yazılmış olmasına rağmen gerçekten çok sadedir. Şairin Divan tarzında yazdığı bazı şiirler dışında dilinin oldukça sade olduğu söylenebilir. Ancak, sonraki yıllarda «Öztürkçecilik» akımının tesiriyle yazıldığını sandığımız **İster**⁶⁶, **Öğüt**⁶⁷ (1935) gibi şiirleri ötekilerden ayırmak gerekir. Ekelge, bitelge, belge, erkinlik, içelge, çizelge, özelge, genelge, gezelge gibi bazıları bugün için yadırganmayan kelimelerin yer aldığı bu şiirlerin samimi birer kalem tecrübesi mi, yoksa alay maksadıyla mı yazıldığını tayin etmek güçtür. Her şeye rağmen, olayla ilgili birer belge niteliği taşıdığı bir gerçektir.

Ahmet Talât'ın şiirlerindeki Edebiyat-ı Cedide tesirine de değinmek gerekir. O, lise yıllarında hocası Sıddık Efendi'nin tesiriyle bu tarz şiire ilgisiz kalmışsa da, Dârülfünûn'u bitirdik-

(62) bkz. Basın Hayatı.

(63) bkz. 32. dipnot.

(64) Ahmet Talât Onay, *Türk Şiirlerinin Vezni*, İst. 1933, s. 8 - 9.

(65) *Sarı Çiğdemler*, s. 46^a.

(66) *a. g. e.*, s. 106^b.

(67) *a. g. e.*, s. 107^a.

ten sonra bu yolda denemeler yapmaktan kendini alamamıştır. 1908-1909 larda yazdığı **Hatıra** isimli şiiri -bildiğimiz kadarıyla- bu yolda kaleme aldığı ilk örnektir. Şair, bu şiirinde, edebiyatımızdaki yenilik arayışlarından etkilenmiş görünür. Özellikle, cümlelerin bir mısra bitmeyip diğerinde devam etmesi, mısra sonunda hece bölünerek kafiye yapılması, şekil olarak sonenin kullanılması gibi hususlar dikkat çeker :

*Geceydi... Cevf-i deycûra bulutlar
Çekilmiş, nevhalar eylerdi ishak
Bütün körpe çiçekler, taze otlar-
da zâhirdi derin bir nevm-i mutlak*

*Kamer encüm bu zulmette ziyâ-riz
Birer âvize-i raksândı gûyâ
Yaparlardı melekler hâkdân-hîz
Şihâblarla nevîn âyin-i uzvâ*

*Seninle bu müzeyyen leyl-i târe
Selâm-ı âşinâyı bahşederken
Kamerden serpilen her handeyi red
İle eyler idin bûse itâre*

*Nasıl yâdında mı, güldün dedin sen:
«Ne var olsa bu sâatler müebbed!..»*

O sâatler bugün mensî-likâdır⁶⁸

Ahmet Talât'ın, Karanlıklarda, İhtisâs-ı Garîbâne, Hümmâ-yı Heves, Hüsn-i Câmîd, İtiraf ve İstimdat, İtiraf ve Niyaz, Mesâ-yi Vedâ, Baykuş-Bülbül... gibi Edebiyat-ı Cedide tarzında yazılmış şiirleri varsa da, bu tesir şarın hayatında uzun süreli olmamıştır.

(68) a. g. e., s. 45^b.

aa. Vezin

Ahmet Talât. hece ve aruz vezinlerini birini diğere tercih etmeden aynı başarı ile kullanmıştır. Kendisinin de belirttiği gibi ilk şiir denemeleri hece vezniyledir. Daha sonraları tahsil hayatı süresince zaman zaman aruz ağırlıklı olarak, fakat heceden kopmadan şiir yazmayı sürdürmüş, ömrünün sonrakı yıllarında ise bu ikisi dengelenmiştir.

Elimizdeki bilgilere göre, 1898-1906 yılları arasında Çankırı'da yazdığı 8 şiirden 4'ü hece, 4'ü aruz vezniyledir. 1906-1915 yılları arasında Kastamonu, Ankara ve İstanbul'da yazdığı 80 kadar şiirin tamamı aruzla kaleme alınmıştır. Öğrenim hayatına tekabül eden bu yıllarda hocalarının tesiriyle aruza ağırlık verdiği görülmektedir. 1914-1915'lerde ise İzmir'de 22 aruz veznine karşılık 7 tane de hece vezniyle yazılmış şiire rastlamaktayız. Demek ki, şair bu yıllarda yenden Halk şiiri tarzına ilgi duymaya başlamıştır. Nitekim, 1919'dan 15 Şubat 1956'da yazdığı son şiiri «Yaşım»a kadar, aruzla 127, heceyle 120 şiiri bulunmaktadır.

Hece vezniyle yazdıklarında en çok 11'li hece ölçüsünü tercih eden (98 adet) şair, aruzda ise remel bahrine rağbet eder. En çok kullandığı aruz kalıpları şunlardır :

Feilâtün Feilâtün Feilâtün Feilün (Fa'lün)	(81 adet)
Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün	(57 adet)
Mef'ûlü Mefâilü Mefâilü Feülün	(53 adet)
Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün	(23 adet)

bb. Nazım Şekilleri ve Türler

Ahmet Talât'ın şiirlerinin büyük çoğunluğunu gazeller ve koşmalar meydana getirir. Bunlardan başka kaside, mesnevi, kıt'a, şarkı, tahmis, terbi', tuyug, divan, semâi, tecnis, ayaklı koşma, musammat koşma, sone gibi nazım şekilleri görülür. Edebiyat-ı Cedide tesirinde belli bir şekli olmayan şiirleri de bulunmaktadır.

Şair mersiye, fahriye, şathiye, varsağı, kalenderî, devriye, nefes gibi nazım türleri kullanmıştır.

cc. Şiirlerin Konuları

Ahmet Talât'ın şiirlerinin zengin konuları arasında aşk, ayrılık, tabiat, ölüm, tasavvuf ve hamâset başta gelmektedir. Bunların yanında günlük, siyasî ve sosyal olaylar da şiirlerine aksetmiştir⁶⁹.

Koşma ve gazellerin büyük çoğunluğu aşk ve ayrılık konularını işlemektedir. Özellikle bu konuların yer aldığı şiirler de bulunmaktadır: Semâî, Divan, Kıt'a, Macera, Şarkı, Yâd-ı Mâzi, Ayrılık İniltileri, Gözlerin, Temenni, İtiraf ve Niyaz, Bu da Bir Temenni, İlzâm... vb. Bu konuda «Ah Güneş» isimli şiiri bir fikir verebilir :

*Yakasını açıp siyah robunun
Göğsünde ettirme şinah güneşi
Örtme şapkandaki tülle yüzünü
Siyahlarla örtmek günah güneşi*

*Güzel kokularla bayılır zülfün
Bin tâca muâdil sayılır zülfün
Ne zaman yüzüne yayılır zülfün
Gösterir gözüme siyah güneşi*

*Seninle başbaşa mest ü müstağrak
Geçen gecelerin fecrinde mutlak
Koparırdı seni göğsümden ancak
Ufukta parlayan sabah güneşi⁷⁰*

Şair, tabiat tasvirlerinde oldukça başarılıdır. Dağlara, Bir Kuş, Deniz Kenarında, Karanlıklarda, Hatıra, Mesâ-yi Vedâ, Ay,

(69) F. A. Tansel, «Mehmetçik'in Sakarya Destanı ve Ahmet Talât Bey», *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, 9 (Eylül 1981), s. 14.

(70) *Sarı Çiğdemler*, s. 131^a.

Sabah, Hanım Pınarı gibi şiirlerinde bunu görmek mümkündür :

*Kırmızı alevden bir teber gibi
Doğuyor Ankara kaşlarından ay
Sıra dağlar birer taş kemer gibi
Koruyor bu ayın önüne hanay⁷¹*

*

*Sırma saçlı sarışın yosma güzeller gibi ay
Ninni söyler uyutur dağları ormanları çay⁷²*

Ölüm konusu, çocukları ve yakınları için yazdığı mersiye-ler ile tarih manzumelerinde işlenir. Tasavvuf konusu ise, di-ğer şiirlerinde de görülmekle birlikte, daha çok bazı gazeller-le, devriye ve nefes gibi şiirlerinde yoğunlaşır. Bazan felsefî, hikemî söyleyişlere de rastlanır :

*Bir katrede sâir nice milyonla hüveynât
Mümkün mü Hudâ bunlar için bi-haber olsun⁷³*

*

Hikem-bîn ol cihândır âkile dershâne-i ibret⁷⁴

Ahmet Talât millî meeslelerde çok duyarlıdır. Bosna-Her-sek'in ilhakının Meclis-i Mebusan'da tasdiki münasebetiyle söylediği şu kıt'a Onun bu husustaki hassasiyetini göstermesi bakımından önemlidir :

*Bosna-Hersek gibi bir kıt'ayı terk etmek ile
Biz bu milyon ile halkın kanına girmeyelim
Kanımız yok mu bizim, la'net-i ecdât yetişir
Hepimiz can verelim tek vatanı vermeyelim⁷⁵*

(71) a. g. e., s. 99^b.

(72) a. g. e., s. 46^a.

(73) a. g. e., s.

(74) a. g. e., s.

(75) a. g. e., s. 42^b.

«Bir Asker Lisanından» isimli şiirinde ise, şairi aynı şekilde Osmanlı askeri gibi kükrerken görürüz :

*Osmanlılarız tıynetimiz gevher-i saftır
Havf eylemeyiz harp sözü bir lâf-ı güzaftr
A'dâmuz için hançerimiz zehre-şikaftır
Osmanlılarız arzumuz a'dâya zaferdir
Gavgâda şehâdet bize en şanlı hünerdir⁷⁶*

Ahmet Talât, Millî Mücadele'yle ilgili şiirlerinde de aynı hassasiyetini sürdürür. Bunlardan ilki Sühâ Zâhir müstearıyla yayınladığı «**Mehmetçiğin Destanı**»dır⁷⁷. Şiirde, cepheye giden bir köy delikanlısının ağzından savaş hikâye edilmektedir. Şairin birçok köy odasının duvarında rastladığını söylediği şiir, Sakarya Zaferi'nin kazanıldığı günlerde yayınlanmış, orduca beğenildiğinden talep üzerine Garp Cephesi İstihbarat Şubesi'ne tekrar iki bin adet bastırılarak gönderilmiştir⁷⁸. Onun şiirlerinde Atatürk'ün adına «**Gazi ve Mustafa Kemal**» olarak ilk defa bu şiirde rastlanır⁷⁹. Atatürk'ün «**Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir!**» emrinden ilham alarak yazdığı «**Elhamdülillah**» isimli şiiri de, Yunan ordusunun İzmir'e doğru kovalandığı günleri anlatır. Yeni Nefes isimli iki şiir ile Destan ve Marş ise Onun Atatürk ve inkılâblarına gönülden bağlı, samimi, heyecanlı bir Atatürkçü olduğunu gösterir. Bu şiirler, o dönem

(76) a. g. e., s. 36^a.

(77) bkz. a. g. e., s. 80^b - 82^a. Tansel neşrinde şiirin adı «Mehmetçik'in Sakarya Destanı»dır (bkz. 69 dipnot).

(78) Aynı yer.

(79) Sarı Çiğdemler'de :

Çıkmaya başladı dervişin sözü
Evliyânın Hakk'a doğrudur özü (81^b)
mısraları Tansel neşrinde :

Çıkmaya başladı Gazi'nin sözü
Her zaman Tanrı'ya doğrudur özü
şeklindedir. Muhtemelen Sakarya Zaferi'nden sonra ikinci baskıda değişiklik yapılmıştır.

aydınlarında hâkim olan sevgi ve heyecanı ifade eden en tipik örnekler arasında sayılabilir⁸⁰.

Ahmet Talât'ın şiirleri arasında hayatının çeşitli dönemlerini söz konusu edenler de vardır. Hayatım isimli uzun şiiri ömrünün bir tasviri gibidir. Diyemezsin, Köse'nin Kuzusu, Kıt'a, Hatıra öğrencilik yıllarıyla ilgilidir. Ne Çıkar isimli şiir emekliliğini; Alay, Hastalığım rahatsızlığını konu alır. Çeşitli yıllarda yaşını konu eden şiirler de yazmıştır.

Ahmet Talât'ın şiirlerinde tenkit unsuru önemli yer tutar. Hezel ve hiciv yollu yazılmış olan bu şiirlerin bir kısmı oldukça müstehcendir. Bazıları ise sosyal tenkit havası taşır: Diyemezsin, Olur, Bir Salûse, Nedir Bu, Bir Hicivden, Şathi-yat, Kıt'a, Hasbihal... vb. Şu beyit, şairin bu temayülünün kendi ağzından ifadesidir:

*Râyet-âsâ hâmeni rekz eylesen şâyestedir
İktidâr-ı hicv ile Tal'at semânın fevkine⁸¹*

1937 yılında yazdığı Hasbihal isimli şiirinden aldığımız beyitler de Onun bu yönünü gösterir:

Bu mülkü serteser gezdim harâb-âbâd-ı gam gördüm

*Esîr olmuş kuru nân-pâreye on altı milyon halk
Efendi sanma yalnız sıtma her yerde verem gördüm*

*Bütün pespâyegân-ı gayr-ı Türk'ü bezm-i ri'atte
Mey-i ikbâl ile medhûş olan Dârâ vü Cem gördüm*

*Bütün efrâd-ı Türk'ü gayr-ı Türk'e dest-ber-zencîr
Gazabla şâha kalkmış kükreyen şîr-i ücem gördüm⁸²*

(80) bkz. Cemâl Kurnaz, «Ahmet Talât Onay'ın Kurtuluş Savaşı ve Atatürk ile İlgili Şiirleri», *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, III, 1 (1985), s. 15 - 25.

(81) *Sarı Çiğdemler*, s. 9^b.

(82) *a. g. e.*, s. 130^{a-b}.

Son olarak, Ahmet Talât'ın çocuk şiirleri de yazdığını belirtmeliyiz. Türk Çocuğu, Öğüt, Pisboğaz, Bilmece (Saat, So-ba, Dudak) isimli şiirler bunlar arasındadır. Bu konuyla ilgili olarak da bir örnek verelim :

*Bir silindir aldım bugün
Karnı geniş boyu uzun
Aslı toprak, yüzü esmer
Boyandığı renge girer
Sessiz durur velî gibi
Yanaşırsan deli gibi
Öfkelse şimşek çakar
Tepesinden duman çıkar
Karnına ağzı pek yakın
Karlı günde gidin bakın
Ağzına su ekmek koymaz
Dağ taş yutar yine doymaz
Bilerseniz bilmecemi
Siz var aferin e mi?⁸³*

Ahmet Talât Onay, aruz ve hece vezinlerini aynı başarı ile kullanan, Halk edebiyatı, Divan edebiyatı ve Edebiyat-ı Cedîde tarzında şiirler yazan usta bir şairdir. Bu sebele, şiirleri, Türk aydınının ve edebiyatının son asırda yaşadığı tesir ve değişimleri takibe imkân vermesi bakımından da önem taşımaktadır.

b. Makaleleri (Bibliyografya ve Değerlendirme)

Ahmet Talât çeşitli konularda birçok makale yazmıştır. Bunların bir kısmında Sühâ Zâhir müstearını kullanırken, bazılarını da sahibi olduğu gazetelerin adıyla (meselâ Duygu) ve-

(83) a. g. e., s.

ya imzasız yayınlamıştır⁸⁴. Anadolu ve Duygu gibi bazı gazetelerin İzmir'in işgâli yıllarına ait sayıları eksik olduğundan burada yayınlanan yazıları tam olarak tesbit edilememiştir⁸⁵. Şüphesiz başka yayın organlarında da makaleleri bulunabilir. Biz, Onun olduğunu tesbit edebildiklerimizin listesini veriyoruz :

1326/1910-1911

«Düşman Karşısında» (Sühâ Zâhir), **Tiraje**, 7 (1326), 7-8.

1327/1911-1912

«Edebiyatta İnkılâblar-1», (Sühâ Zâhir), **Tiraje**, 14 (1327), 1-3.

«Hüsn-i Melûl» (Sühâ Zâhir), **Tiraje**, 15 (1327), 1-4.

«İ'tilâya Doğru : Mahfel-i Muhaddisîn» (Sühâ Zâhir), **Tiraje**, 16 (1327), 1.

«Musâhabe-i Edebiye : Halûk'un Defteri-1» (Sühâ Zâhir), **Tiraje**, 17 (1327), 1-5.

«Musâhabe-i Edebiye : Halûk'un Defteri-2» (Sühâ Zâhir), **Tiraje**, 18 (1327), 1-8.

«Mücrim Onlar Değil», **Tiraje**, 18 (6 Ağustos 1327/19 Ağustos 1911).

1334/1918

«Ne İstanbul, Ne Selânik, Hak İzmir'indir», **Anadolu**, 1955 (17 Haziran 1334) (Bu sayıda sona eren sekiz sayılıklı bir yazı dizisi).

«Lisanda Türkçülük Meselesi» (H. Nâmi Bey'e cevap), **Anadolu**, 1999 (21 Haziran 1334).

(84) Bu tür makalelerinin geniş bir bibliyografyası için bkz. Cemâl Kurnaz, «Ahmet Talât Onay. Hayatı, Eserleri, Şiirleri», *Türk Kültürü Araştırmaları (Halil Fikret Alasya'ya Armağan)*, XXVI/2, (1989), s. 190 - 203.

(85) Yazar, «İzmir Nasıl İşgâl Edildi» başlıklı seri yazısında kendisi de bu sayıları bulamamaktan şikâyet eder.

- «Lisanda Türkçülük Meselesi» (H. Nâmi Bey'e ikinci cevap), Anadolu, 2005 (27 Haziran 1334).
- 1335/1919
- «Halk Edebiyatı Hakkında-1», **Halka Doğru**, 1 (1 Şubat 1335), 11.
- «Halk Edebiyatı Hakkında-2 : Atalar Sözü», **Halka Doğru**, 2 (15 Şubat 1335), 11.
- «Halk Edebiyatı Hakkında-3 : Atalar Sözü'nün Tasnifine Dair Tecrübe», **Halka Doğru**, 3 (1 Mart 1335), 10.
- «Halk Edebiyatı Hakkında-4-: Atalar Sözü'nün Tasnifine Dair Tecrübe», **Halka Doğru**, 4 (15 Mart 1335), 5.
- 1336/1920
- «Bizim Sulhümüz», **Açıksöz**, 37 (7 Mart 1336), 1.
- «Felâha Doğru», **Açıksöz**, 38 (14 Mart 1336), 1.
- «İzmir Nasıl İşgâl Edildi-1», **Açıksöz**, 48 (23 Mayıs 1336), 1-2.
- «Hakkımızdaki İdam Kararı», **Açıksöz**, 49 (27 Mayıs 1336), 1.
- «İzmir Nasıl İşgâl Edildi-2», **Açıksöz**, 49 (27 Mayıs 1336), 1.
- «İstedüğimiz Sulh», **Açıksöz**, 50 (31 Mayıs 1336), 1.
- «İzmir Nasıl İşgâl Edildi-3», **Açıksöz**, 50 (31 Mayıs 1336), 3.
- «İslâmiyete Son Darbe», **Açıksöz**, 51 (3 Haziran 1336), 1.
- «İzmir Nasıl İşgâl Edildi-4», **Açıksöz**, 51 (3 Haziran 1336), 2.
- «Türk-Bolşevik İttifakı», **Açıksöz**, 52 (7 Haziran 1336), 1-2.
- «Efendiler Korkmayınız», **Açıksöz**, 53 (10 Haziran 1336), 1.
- «Ermenistan'ın İmhasından Sonra», (Sühâ Zâhir), **Açıksöz**, 54 (14 Haziran 1336), 1.

- «İzmir Nasıl İşgâl Edildi-5», **Açıksöz**, 53 (10 Haziran 1336),
3.
- «İzmir Nasıl İşgâl Edildi-6», **Açıksöz**, 54 (14 Haziran 1336),
3.
- «Ereğli Hadisesi», **Açıksöz**, 55 (21 Haziran 1336), 1.
- «İzmir Nasıl İşgâl Edildi-7», **Açıksöz**, 55 (21 Haziran 1336),
2.
- «Muzır Memûriyet, Faydasız Memurlar» (Sühâ Zâhir),
Açıksöz, 57 (28 Haziran 1336), 1-2.
- «İzmir Nasıl İşgâl Edildi-8», **Açıksöz**, 57 (28 Haziran 1336),
3.
- «Millet Meclisi, Mebuslar» (Sühâ Zâhir), **Açıksöz**, 58 (Temmuz 1336), 1.
- «İzmir Nasıl İşgâl Edildi-9», **Açıksöz**, 58 (Temmuz 1336),
2.
- «Son Yunan Taarruzunun Mahiyeti» (Sühâ Zâhir), **Açıksöz**, 59 (5 Temmuz 1336), 1-2.
- «Uçurumun Kenarında», (Sühâ Zâhir), **Açıksöz**, 60 (8 Temmuz 1336), 1.
- «Şimdi de İngiliz Himayesi İstiyorlar» (S.Z.), **Açıksöz**, 65 (26 Temmuz 1336), 1.
- «Zonguldak'a Giderken» (Sühâ Zâhir), **Açıksöz**, 65 (26 Temmuz 1336), 3.
- «Zonguldak'a Giderken», (Sühâ Zâhir), **Açıksöz**, 66 (29 Temmuz 1336), 3.
- «Tükürelim» (S. Z.), **Açıksöz**, 66 (29 Temmuz 1336), 4.
- «Zonguldak'a Giderken» (Sühâ Zâhir), **Açıksöz**, 67 (2 Ağustos 1336), 2.
- «Amasra'da Bir Gün» (Sühâ Zâhir), **Açıksöz**, 73 (23 Ağustos 1336), 4.

«Çaycuma Karargâhında» (Sühâ Zâhir), **Açıksöz**, 75 (2 Eylül 1336), 4.

«Sıhhiye Memurları Hakkında» (Sühâ Zâhir), **Açıksöz**, 76 (6 Eylül 1336), 3.

1339/1923

«Kangırı İçin Tarihî Notlar - 1» **Halk Yolu**, 2 (28 Şubat 1339), 23 - 24.

«Ölülerden Dirilere», **Halk Yolu**, 1, 3 (15 Mart 1339), 39-40.

«Kângırı İçin Tarihî Notlar-2», **Halk Yolu**, 3 (15 Mart 1339), 43 - 44.

«Bozuk Akıllılar», **Halk Yolu**, 1, 4 (31 Mart 1339), 53 - 54.

«Kângırı İçin Tarihî Notlar-3», **Halk Yolu**, 4 (31 Mart 1339), 57 - 58.

«Yokluk, Azlık...», **Halk Yolu**, 6 (30 Nisan 1339), 83.

«Resmî Gazeler», **Halk Yolu**, 7 (15 Mayıs 1339), 99.

«Kângırı Livasını Yükseltme Çareleri», **Halk Yolu**, 12 (31 Temmuz 1339), 169 - 170.

«Defînetü'l-Ulûm-1», (Halil Sıdkı Efendi'nin eseri hk.), **Halk Yolu**, 11 (15 Temmuz 1339), 156 - 159.

«Defînetü'l-Ulûm-2», **Halk Yolu**, 12 (31 Temmuz 1339), 174 - 176.

«Defînetü'l-Ulûm-3», **Halk Yolu**, 13 (15 Ağustos 1339), 192 - 194.

«Filibeli-zâde Mehmet Nizâmî», **Halk Yolu**, 51 (16 Haziran 1339), 779.

1341/1925

«Çankırı Vilayeti Salnâmesi», **Halk Yolu**, 53 (15 Teşrinievvel 1341), 810 - 813.

1931

- «Meclis-i Umumiden Ricalarımız» (Sühâ Zâhir), **Duygu**, 16 (21 İkinci Kânun 1931), 3.
- «Vasiyetnâme» (Sühâ Zâhir), **Duygu**, 17 (31 İkinci Kânun 1931), 1, 3.
- «Vilayetler Arasında...», **Duygu**, 20 (28 Şubat 1931), 1.
- «Dil İşleri», **Duygu**, 22 (14 Mart 1931), 2.
- «Dil İşleri», **Duygu**, 23 (21 Mart 1931), 4.
- «Bir Kanun Münasebetiyle», **Duygu**, 24 (28 Mart 1931), 1.
- «Dil İşleri», **Duygu**, 24 (28 Mart 1931), 2.
- «Lisan Tahsili», **Duygu**, 25 (4 Nisan 1931), 2.
- «Namzetler», **Duygu**, 27 (18 Nisan 1931), 2.
- «Şükran Borcu», **Duygu**, 28 (23 Nisan 1931), 1 - 2.
- «Ankara Yolunda», **Duygu**, 30 (9 Mayıs 1931), 2 - 3.
- «Dil Encümenine Göre Türkçemiz, Lisanda İnkılâp», **Duygu**, 32 (23 Mayıs 1931), 1.
- «Maarif Eminlikleri», **Duygu**, 34 (6 Haziran 1931), 1.
- «Dil Encümenindeki Tufeyliler», **Duygu**, 34 (6 Haziran 1931), 2 - 3.
- «Bir İlim Encümeninde Cehil Yer Bulmalı mı?», **Duygu**, 35 (13 Haziran 1931), 1.
- «Muhalefet», **Duygu**, 37 (27 Haziran 1931), 1.
- «Türkçe Nasıl Islah Edilir-1», **Duygu**, 37 (27 Haziran 1931), 1 - 2.
- «Varan İki», **Duygu**, 37 (27 Haziran 1931), 2 - 3.
- «İshak Refet Bey'in Mektubu», **Duygu**, 37 (27 Haziran 1931), 3.
- «Hız'ın Bir Mektubu», **Duygu**, 37 (27 Haziran 1931), 3.
- «Ediblerimize Göre Dil Encümeni», **Duygu**, 38 (4 Temmuz 1931), 1 - 3.

- «Türkçe Nasıl Islah Edilir-2», **Duygu**, 38 (4 Temmuz 1931), 2.
- «İshak Refet Bey'e», **Duygu**, 38 (4 Temmuz 1931), 2-3.
- «Hız Gazetesi Müdürü Vildan Aşir Beyefendi'ye», **Duygu**, 38 (4 Temmuz 1931), 4.
- «Türkçe Nasıl Islah Edilir-3», **Duygu**, 39 (11 Temmuz 1931), 2.
- «Dil Encümeni Hakkında», **Duygu**, 39 (11 Temmuz 1931), 2, 4.
- «İsmail Hikmet Bey'e», **Duygu**, 40 (18 Temmuz 1931), 2-3.
- «Bir Politika Oyunu», **Duygu**, 41 (25 Temmuz 1931), 2-3.
- «Derse Devam-İsmail Hikmet Bey'e», **Duygu**, 43 (8 Ağustos 1931), 1-2.
- «Dil Kavgası», **Duygu**, 44 (15 Ağustos 1931), 1-2.
- «Dil Kavgası», **Duygu**, 46 (29 Ağustos 1931), 2-3.
- «Bir Blanço», **Duygu**, 47 (5 Eylül 1931), 1.
- «Bir Ders Daha», **Duygu**, 47 (5 Eylül 1931), 2.
- «Ege», **Duygu**, 50 (26 Eylül 1931), 1-2.
- «Eski Düşman Dost Olmaz», **Duygu**, 52 (10 Teşrinievvel 1931), 2.
- «İsmet Paşa'nın Seyahati, İstanbul Konferansı», **Duygu**, 54 (24 Teşrinievvel 1931), 1.
- «Hastahanemiz», **Duygu**, 56 (7 Teşrinisâni 1931), 1.
- «Dâstân-ı Ahmet Harâmî», **Duygu**, 59 (28 Teşrinisâni 1931), 3.
- «Dâstân-ı Ahmet Harâmî», **Duygu**, 60 (5 Birinci Kânun 1931), 3.
- «Dâstân-ı Ahmet Harâmî», **Duygu**, 61 (12 Birinci Kânun 1931), 3.

- «Dâstân-ı Ahmet Harâmî», **Duygu**, 62 (19 Birinci Kânun 1931), 3.
- «Cönk» (Besim Atalay'ın şiir kitabı hk.), **Duygu**, 63 (26 Birinci Kânun 1931), 2-3.
- «Dâstân-ı Ahmet Harâmî», **Duygu**, 63 (26 Birinci Kânun 1931), 3.
- «Cönk», **Duygu**, 64 (2 İkinci Kânun 1931), 1-2.
- «Dâstân-ı Ahmet Harâmî», **Duygu**, 64 (2 İkinci Kânun 1931), 3.
- «Çankırı'da Ahi Teşkilâtı, Ahi Evran», **Duygu**, 65 (9 İkinci Kânun 1931), 1. (Hacı Şeyhoğlu Hasan'ın Çankırı Tarih ve Halkiyatı Notlarından isimli eserine yazdığı takdim).
- «Dâstân-ı Ahmet Harâmî», **Duygu**, 65 (9 İkinci Kânun 1931), 3.
- «Üç Asır Evvel ve Bugünkü Çankırı», **Duygu**, 65 (9 İkinci Kânun 1931), 4.
- «Dâstân-ı Ahmet Harâmî», **Duygu**, 66 (16 İkinci Kânun 1931), 3.
- «Çankırı'yı Bilmiyoruz! Bir Salnâmeğe İhtiyaç Var», **Duygu**, 67 (23 İkinci Kânun 1931), 1.
- «Üç Yüz Yıl Önce Çankırı Coğrafyası», **Duygu**, 67 (23 İkinci Kânun 1931), 3.
- «Üç Yüz Yıl Önce Çankırı Coğrafyası», **Duygu**, 68 (30 İkinci Kânun 1931), 3-4.

1932

- «Dâstân-ı Ahmet Harâmî», **Duygu**, 69 (6 Şubat 1932), 4.
- , **Duygu**, 70 (13 Şubat 1932), 4.
- , **Duygu**, 71 (20 Şubat 1932), 4.
- , **Duygu**, 72 (27 Şubat 1932), 4.
- , **Duygu**, 73 (5 Mart 1932), 4.

- «On Emir», **Duygu**, 74 (12 Mart 1932), 1.
 «Dâstân-ı Ahmet Harâmî», **Duygu**, 74 (12 Mart 1932), 4.
 ———, **Duygu**, 75 (19 Mart 1932), 4.
 «Millî Bir Hikâye Daha», **Duygu**, 78 (9 Nisan 1932), 3.
 «Teşekkürlerin Mânâsı», **Duygu**, 93 (30 Temmuz 1932), 1.
 «Aşık Dertli'ye Dair Yeni İki Vesika-1», **Duygu**, 96 (27 Ağustos 1932), 2-3.
 «Aşık Dertli'ye Dair Yeni İki Vesika-2», **Duygu**, 97 (3 Eylül 1932) 3-4.
 «Samih Rifat Bey», **Duygu**, 111 (10 Birinci Kânun 1932), 1.
 «En Genç Çankırı Şairi» Kemal Hakkı'nın Teselli isimli şiir kitabı hk.), **Duygu**, 113 (24 Birinci Kânun 1932), 1, 3-4.

1933

- «Bir Genç Şairimiz Daha-1», (Muharrem Zeki'nin Ne Der-seniz Deyin Siz isimli şiir kitabı hk.), **Duygu**, 119 (11 Şubat 1933), 2.
 «Bir Genç Şairimiz Daha-2», **Duygu**, 120 (18 Şubat 1933), 2.
 «Bir Tenkit Yüzünden», **Duygu**, 126 (1 Nisan 1933), 2-3.
 «Dünkü Çoban-1» (Muharrem Zeki'nin şiir kitabı hk.), **Duygu**, 127 (15 Nisan 1933), 2-3.
 «Dünkü Çoban-2», **Duygu**, 127 (15 Nisan 1933), 2-3.
 «Dil Anketi», **Duygu**, 124 (18 Mart 1933), 1, 3, 4.
 ———, **Duygu**, 125 (25 Mart 1933), 1, 2, 4.
 ———, **Duygu**, 126 (1 Nisan 1933), 1, 2.
 ———, **Duygu**, 127 (15 Nisan 1933), 1-2.
 ———, **Duygu**, 128 (22 Nisan 1933), 1-2.
 «Hürü Hikâyesi», **Duygu**, 128 (22 Nisan 1933), 3.
 «Dil Anketi», **Duygu**, 129 (29 Nisan 1933), 1-2.
 «Hürü Hikâyesi», **Duygu**, 129 (29 Nisan 1933), 4.

- «Dil Anketi», **Duygu**, 130 (6 Mayıs 1933), 1.
- , **Duygu**, 131 (13 Mayıs 1933), 1, 2.
- , **Duygu**, 132 (20 Mayıs 1933), 1, 2.
- , **Duygu**, 133 (27 Mayıs 1933), 1, 2, 3.
- , **Duygu**, 134 (3 Haziran 1933), 1.
- , **Duygu**, 135 (10 Haziran 1933), 1.
- , **Duygu**, 136 (17 Haziran 1933), 4.
- , **Duygu**, 137 (24 Haziran 1933), 1.
- , **Duygu**, 138 (1 Temmuz 1933), 2.
- «Dil Cemiyeti'nin İlân Ettiği Anketlere Cevap», **Duygu**, 139 (8 Temmuz 1933), 1-2.
- «Dil Cemiyeti'nin İlân Ettiği Anketlere Cevap», **Duygu**, 140 (15 Temmuz 1933), 2.
- «Lozan Günü», **Duygu**, 142 (29 Temmuz 1933), 1-2.
- «Atalar Sözü», **Duygu**, 144 (12 Ağustos 1933), 2-3.
- «İki Gün Sonra Duygu Dört Yaşında», **Duygu**, 152 (7 Birinci Teşrin 1933), 1.
- «Gazi ve Cumhuriyet», **Duygu**, 155 (29 Birinci Teşrin 1933), 1-2.
- «Tosya Mektupları; Bu da Bir Nev'i Teaddüt-i Zevcât», **Duygu**, 180 (6 Mayıs 1934), 2-3.
- «Meşhur Adamlar Ansiklopedisi» (İ.A. Gövsa'nın eseri hk.) **Duygu**, 183 (2 Haziran 1934), 2.
- «Muhabirimizden-4 : İnebolu Yolunda Seydiler'e Doğru», **Duygu**, 189 (14 Temmuz 1934), 2-3.
- «Bir Yolcunun Tatlı Rüyaları-5 : İnebolu'ya Doğru-Seydiler'den Ecevit'e», **Duygu**, 190 (21 Temmuz 1934), 2-3.
- «Muhabirimizden-7 : İnebolu'da Denize Karşı», **Duygu**, 193 (11 Ağustos 1934), 2.
- «Halk Şairi Sümmânî», **Duygu**, 197 (8 Eylül 1934), 1-4.
(Yazı **Vakit** gazetesinin 15 Ağustos 1934 tarihli sayısından iktibas edilmiştir).

«Ata Türk, Bay, Bayan, Bayın», **Duygu**, 209 (1 Birinci Kânun 1934), 1.

1935

«Türklerde Boks», **Duygu**, 220 (16 Şubat 1935), 1.

«Âşık Kemalî» (Talât Mümtaz Yaman'ın eseri hk.), **Duygu**, 224 (23 Mart 1935), 1-2.

«Türklerde Spor», **Duygu**, 225 (30 Mart 1935), 1.

«Cumhuriyet Halk Fırkası», **Duygu**, 231 (9 Mayıs 1935), 1-2.

«Yeni Kitaplar-1 : Vicdan» (Hamdi Atilla Karahan'ın kitabı hk.), **Duygu**, 235 (8 Haziran 1935), 3.

«Yeni Kitaplar-2 : Akşam Şarkıları» (Haşim Nezihi'nin eseri hk.), **Duygu**, 237 (22 Haziran 1935), 2.

1936

«Çankırı Tarihi Vesikaları», **Duygu**, 265 (11 İkinci Kânun 1936), 3.

«Çankırı Tarihi Vesikaları», **Duygu**, 266 (18 İkinci Kânun 1936), 3.

«Çankırı Tarihi Vesikaları», **Duygu**, 273 (14 Mart 1936), 3.
«Nevruz», **Duygu**, 275 (28 Mart 1936), 1.

«Çankırı Tarihi Vesikaları», **Duygu**, 276 (4 Nisan 1936), 3.

«Nasıl Türkçü Oldum-1», **Duygu**, 277 (11 Nisan 1936), 2.

«Çankırı Tarihi Vesikaları», **Duygu**, 277 (11 Nisan 1936), 3.

«Nasıl Türkçü Oldum-2», **Duygu**, 278 (18 Nisan 1936), 2.

«Çankırı Tarihi Vesikaları», **Duygu**, 278 (18 Nisan 1936), 3.

«Nasıl Türkçü Oldum-3», **Duygu**, 279 (25 Nisan 1936), 2.

«Çankırı Tarihi Vesikaları», **Duygu**, 279 (25 Nisan 1936), 3.

«Nasıl Türkçü Oldum-4», **Duygu**, 280 (2 Mayıs 1936), 2.

«Çankırı Tarihi Vesikaları», **Duygu**, 280 (2 Mayıs 1936), 3.

«Nasıl Türkçü Oldum-5», **Duygu**, 281 (9 Mayıs 1936), 2.

«Nasıl Türkçü Oldum-6», **Duygu**, 282 (16 Mayıs 1936), 2.

«Çankırı Tarihi Vesikaları», **Duygu**, 282 (16 Mayıs 1936), 3.

«Yüz Yıl Önce Çankırı'da Öztürkçe Yazanlar», **Duygu**, 282 (16 Mayıs 1936), 3-4.

«Nasıl Türkçü Oldum-7», **Duygu**, 283 (23 Mayıs 1936), 2.

«Radyolarda Türk Musikisi», **Duygu**, 300 (19 Eylül 1936), 2.
1937

«Tahliller Tenkitler : Türk Şairleri» (S.N. Ergun'un eseri hk.), **Duygu**, 315 (9 İkinci Kânun 1937), 2.

«Çankırı Tarihi Vesikaları», **Duygu**, 315 (9 İkinci Kânun 1937), 3.

«Edebiyat Musahabeleri : Edebiyat Gecesi», **Duygu**, 318 (30 İkinci Kânun 1937), 2-4.

«Dil Bahisleri : Bir Tenkide Cevap», **Duygu**, 320 (13 Şubat 1937), 2-3.

«Abdülhak Hâmid Ölmüş!», **Duygu**, 330 (24 Nisan 1937), 1.

«Çankırı Musikisi», **Duygu**, 336 (5 Haziran 1937), 1-3.

«Tenkit ve Münakaşa : Zaruri Bir Mukabele», **Duygu**, 343 (24 Temmuz 1937), 2.

«Sayın Valimize Açık Mektup», **Duygu**, 355 (16 Birinci Teşrin 1937), 4.

«Büyük Bayram», **Duygu**, 358 (6 İkinci Teşrin 1937), 1.
1938

«Büyük Camiin Tamiri Bitti-Ali Bey Camii», **Duygu**, 370 (19 Şubat 1938), 2.

1940

«Yozgat'lı Nâzî», **Halk Bilgisi Haberleri**, 100 (Şubat 1940), 67-77.

«Âşık Dertli'ye Dair Yeni İki Vesika-1», **Halk Bilgisi Haberleri**, 107 (Eylül 1940), 253-257. (27 Ağustos 1932 tarihli Duygu'dan iktibas).

«Âşık Dertli'ye Dair Yeni İki Vesika-2», **Halk Bilgisi Haberleri**, 108 (Birinci Teşrin 1940), 277-281. (3 Eylül 1932 tarihli Duygu'dan iktibas).

- «Bolu'lu Hanif», **Abant**, 1 (Temmuz-Ağustos 1944), 22-26.
«Bolu Hatıraları: 1 — Bolu Destanları, 2 — Bir Musiki Hareketi», **Abant**, 2 (Eylül-Birinci Teşrin 1944), 14-22.
«Bolu Hatıraları: Süreyya Efendi», **Abant**, 3 (Kasım-Aralık 1944), 4-6.

1945

- «Bolu Hatıraları: Allâme Efendi», **Abant**, 4 (Ocak-Şubat 1945), 12-15.
«Bolu Hatıraları: Osman Bey», **Abant**, 5 (Mart-Nisan 1945), 21-24.
«Bolu Hatıraları: İstiklâl Mahkemesi», **Abant**, 6 (Kasım Aralık 1945), 8-12.

1946

- «Bolu Hatıraları: Vehbi Efendi», **Abant**, 7 (Ocak-Şubat 1946), 27-28.
«Bolu Hatıraları: Reşat Ak'er», **Abant**, 11 (Eylül-Ekim 1946), 16-20.
«Bolu Hatıraları: Bir Âdet, Dertli Saip», **Abant**, 12 (Kasım-Aralık 1946), 19-23.

1947

- «Hanif'in Bir Hicviyesi», **Abant**, 13 (Ocak-Şubat 1947), 5-14.

1954

- «Dertli ve Seyrânî Eseri Münasebetiyle», **Türk Folklor Araştırmaları**, 3, 63 (Ekim 1954), 1006-1008.

1955

- «Dertli'nin Ölümü», **Türk Folklor Araştırmaları**, 3, 72 (Temmuz 1955), 1145-1146.

1956

- «Seyrânî'nin Dokuz Koşması İle Bir Destanı», **Türk Folklor Araştırmaları**, 4, 81 (Nisan 1956), 1291-1294.

Ahmet Talât daha çok halk edebiyatı sahasındaki çalışmalarıyla tanınmıştır. Bununla birlikte, makalelerine bakıldığında çok çeşitli konularda kalem oynattığı görülür.

Onun makalelerini edebiyat, dil ve memleket meseleleri hakkında yazdıkları olmak üzere üç grupta toplayabiliriz.

Edebiyatla ilgili yazılarından halk edebiyatıyla ilgili olanlar ayrı bir önem taşır. 1919 yılında İzmir **Halka Doğru** dergisinde yayınlanan «**Halk Edebiyatı Hakkında**» başlıklı dört bölümlük yazısında atasözlerinin tasnifini dener. Bu yazı, bu konudaki ilk ciddi yazı sayılabilir. «**Âşık Dertli'ye Dair Yeni İki Vesika**», «**Dertli'nin Ölümü**», «**Seyranı'nın Dokuz Koşması ile Bir Destanı**» gibi makaleleri Onun halk şairleriyle ilgili dikkate değer çalışmalarıdır. «**Hürü Hikâyesi**», «**Millî Bir Hikâye Daha**» gibi yazıları, halk hikâye ve masallarının tesbit ve yayını teşvik etme gereğini ortaya koymaktadır. «**Nevruz**» yazısı ise, bu günün folklor yönünden mahiyetini araştırır.

Halk edebiyatıyla bağlantılı olarak halk müziğiyle de ilgilenmiştir. «**Çankırı Musikisi**» isimli yazısı, Çankırı'da halk müziğinin mahiyeti ve tarihçesi hakkında ayrıntılı bilgi verir. «**Radyolarda Türk Musikisi**» isimli yazı da, halk müziğinin radyolarda ciddi ve lâıyk olduğu şekilde icra edilmesinin gereğini ortaya koyar.

Ahmet Talât zaman zaman «gezi» yazıları da yazmıştır «**Zonguldak'a Giderken**», «**Amasra'da Bir Gün**», «**Tosya Mektupları**», «**İnebolu'ya Doğru**», «**İnebolu'da Denize Karşı**», «**İnebolu Yolunda Seydiler'e Doğru**», «**Ankara Yolunda**» gibi yazılar, bu yörelerin o yıllardaki durumunu yansıtmaları bakımından önemli olabilir.

Türkçülük akımının kuvvetli tesirinde olan Ahmet Talât, Türkçenin meselelerine başından beri ilgi duymuştur. 1918 yılında İzmir Anadolu gazetesinde çıkan «**Ne İstanbul, Ne Sela-**

nik, Halk İzmir'indir» başlıklı sekiz bölümlük yazısıyla ilk Türkçe yazarlar konusunda tartışma başlatmış; H. Nâmi'ye cevap olarak **«Lisanda Türkçülük Meselesi»** adıyla iki yazı daha yazmıştır. Onun dil ile ilgili yazıları daha sonraları 1931 yılında Çankırı'da Duygu gazetesinde yoğunluk kazanır. Bu yazıların, yazarın, mevcut Türk Dil Kurumu kadrosuyla aralarındaki görüş farkından doğan karşılıklı tenkitler dolayısıyla yazıldığı anlaşılmaktadır⁸⁶. **«Dil Kavgası (1-2-3)», «Dil İşleri (1-2-3)», «Türkçe Nasıl Islah Edilir (1-2-3)», «Lisan Tahsili»** gibi yazıları ve özellikle bu yıl içinde yayınlanan polemik yazıları, bir devrin dil anlayışını ve günümüze kadar gelen bu tür tartışmaların gelişimini araştıraraklar için önemli birer belge niteliğindedir.

Bu polemik yazıları dolayısıyla Ahmet Talât'ın tenkitçi yönü de ortaya çıkıyor. Bu tür yazıları arasında kitap tenkit, tahlil ve tanıtmalarını da hatırlamak gerekir. **«Cönk», «Bir Genç Şairimiz Daha», «Dünkü Çoban», «Meşhur Adamlar Ansiklopedisi», «Âşık Kemâlî», «Vicdan», «Akşam Şarkıları», «Türk Şairleri»...vb.**

Ahmet Talât memleket meselelerine yakından ilgili vatansever bir insandır. Yazdığı tutarlı ve kararlı yazılarıyla Millî Mücadele'yi başından itibaren desteklemiştir. 1920 yılında Açıksöz gazetesinde yazdığı yazılar Onun cesur ve ileri görüşlü bir Türk aydını olduğunu gösterdiği gibi, o günlerin tarihini yazacaklar için de ihmal edilmemesi gereken birer belge belge niteliği taşımaktadır: **«Bizim Sulhümüz», «Felâha Doğru»,**

(86) Ahmet Talât, TBMM'nin 16/7/1931 tarihli 29. içtimaında Türk Dil Kurumu hakkında tenkit edici uzun bir konuşma yapmış (*Meclis Zabıtları*, I, (1931), s. 146 - 147), bir süre sonra da yönetim görevden alınmıştır. «Bir Blanço» başlıklı yazıda Türk Dil Kurumu'nun gelir ve giderlerini ele alan Ahmet Talât (*Duygu*, 47 (5 Eylül 1931), s. 1)'in bir başka sayıdaki resminin altına «Dil Encümenini Batıran Batur» yazısı yazılmıştır. Bu bilgiler, bu tenkit yazılarının nasıl bir atmosferde yazıldığını göstermektedir.

«Hakkımızdaki İdam Kararı», «İstedğimiz Sulh», «İslamiyete Son Darbe», «Türk-Bolşevik İttifakı», «Efendiler Korkmayınız», «Ermenistan'ın İmhasından Sonra», «Ereğli Hadisesi», «Millet Meclisi-Mebuslar», «Son Yunan Taarruzunun Mahiyeti», «Uçurumun Kenarında», «Şimdi de İngiliz Himayesi İstiyorlar», «Tükürelim»...⁸⁷ Esasen, O, bu tür yazılarını daha İzmir işgâl edilmeden Duygu ve Anadolu gazetelerinde neşredererek halkı bu hususta uyarmaya ve uyandırmaya çalışmıştır. İşgâlden bir yıl sonra **Açıksöz** gazetesinde yayınladığı «**İzmir Nasıl İşgâl Edildi**» başlıklı dokuz bölümlük yazısı tarihe ışık tutan bilgilerle doludur. Bu yazının sonunda, İzmir'den kaçarken özel notlarını ve adı geçen gazetelerin koleksiyonlarını getiremediğini, İzmir kurtarıldığında delilleriyle daha ayrıntılı bir yazı yazmayı düşündüğünü söylüyorsa da, bu arzusunu gerçekleştirememiştir. Esasen gazetelerin bu yıllara ait sayılarını eksiksiz bulabilmek bugün için de pek mümkün görünmemektedir.

Ahmet Talât'ın İzmir'in işgâliyle ilgili yazısı gibi «**hatıra**» türünde yazılmış olan «**Nasıl Türkçü Oldum**» başlıklı yedi bölümlük yazısına da işaret etmeliyiz. Bu yazı dizisi, Onun fikrî ve edebî şahsiyetinin oluşmasında etkili olan kişi ve olaylar hakkında ayrıntılı bilgi verdiği gibi, imparatorluktan millî devlete geçişte Türk aydınlarının yaşadığı problemleri de gözler önüne sermektedir. Abant dergisinde «**Bolu Hatıraları**» başlığı altında yayınlanan yazılarında da, bu vilayetdeki görevleri süresince tanıdığı bazı simaları ve olayları anlatır. Bu hatıralarda, Bolu'nun yakın tarihi ile ilgilenenler için önemli bilgiler vardır.

Ahmet Talât, memleketin her türlü meselesine yakından ilgi duymuştur. «**Muzır Memuriyet**», «**Faydasız Memurlar**», «**Sıhhiye Memurları**», «**Sıtma Mücadelesi**», «**Bir Kanun Münasebetiyle**», «**Maarif Eminlikleri**» gibi yazıları bu ilgi sonucunda

(87) Ahmet Talât'ın bu Milli Mücadele dönemi yazıları tarafımızdan kitap olarak hazırlanmıştır.

yazılmıştır. Aynı şekilde sekiz yıl aralıksız çıkardığı **Duygu** gazetesinde, diğer memleket meseleleriyle birlikte Çankırı'nın birçok problemini de dile getirmiştir. Asıl önemlisi, **Duygu** etrafına topladığı gençleri teşvik ederek Çankırı tarihi, folkloru ve edebiyatını araştırtmış ve yayınlamıştır. Kendisinin yazdığı «Çankırı'yı Bilmiyoruz! Bir Salnâmeye İhtiyaç Var!», «Üç Asır Evvel ve Bugünkü Çankırı», «Üçyüz Yıl Önce Çankırı Coğrafyası», «Kângırı İçin Tarihi Notlar», «Çankırı Tarihi Vesikaları» gibi yazılar Çankırı tarihini yazacaklar için önemli ve vazgeçilmez kaynaklar arasında olacaktır.

c. **Kitapları** (Bibliyografya ve Değerlendirme)

Bolu Vilayet Salnâmesi, Bolu 1340, 676 s.

Âşık Dertli, Hayatı, Divanı, Bolu 1928, 165+4 s.

Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i, İst. 1928, 186 s. (2. bsk. İst. 1933).

Çankırı Şairleri, C. 1, Çankırı 1931, 380+18+47 s.; C. 2, Çankırı 1933, 393 s.

Türk Şiirlerinin Vezni, İst. 1933, 238 s.

Âşık Tokatlı Nuri, Çankırı 1933, 321+7+7 s.

Dâstân-ı Ahmet Haramî, Çankırı 1933, 112+20 s. (2. bsk. İst. 1946, XX + 126 s.

Bir Bilgicin Tenkidini Tenkit, Çankırı 1937, 7 s.

Kızılbaş Şiirinde Sual-Cevap, 1953.

Ahmet Talât Onay'ın çeşitli kitaplarının sonunda yayınlanacağını ilân ettiği basılmamış eserleri de vardır :

Çankırı Şairleri C. 3.

Fuzûlî ve Nedim Hakkında Tetkik-i Edebî (İzmir ve Kastamonu Liselerinde verilen edebiyat tarihi derslerinden meydana gelmiştir).

Süheyl ü Nevbahar (Almanya'da basılan metin ile Çankırı'da bulunan yazma nüshaların karşılaştırılmış şekli).

Âşık Cöngü (Halk ve Saz şairlerinin seçme eserlerinden meydana gelen şiir mecmuası).

Dil Kavgamız (İshak Refet Bey ile arasında geçen polemikte Duygı gazetesinde verdiği cevaplar).

Çankırıü Köy Adları (İfade ve delâlet ettikleri mânâlara göre izahı).

Sarı Çiğdemler (Bütün Şiirleri. Müellif hattı nüshası Millî Folklor Araştırma Dairesi arşivi N.E. 87.0073 numarada bulunmaktadır).

Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, 2 C. (Müellif hattı yegâne nüshası varisleri elindedir).

*
**

Ahmet Talât'ın ilk eseri **Bolu Livası Salnâmesi**'dir. O, bu eserin harsiyat ve edebiyat bölümünü, âlimlerin ve meşhurların biyografileri kısmını kaleme almıştır⁸⁸. Yazar, biyografi ko-

(88) 1338-1340 (1922) yılı salnâmesi olan bu eserin dış kapaktaki adı *Bolu Vilayeti Salnâmesi 1341*'dir. Basımı 1341-1343 (1925) yılında tamamlanabilmiştir (M. Zekâi Konrapa, «Bolu Tarihi ile Uğraşanlar», *Abant*, 2 (Eylül-Birinci Teşrin 1944), s. 11-12). Bu eserin hazırlanabilmesi için Maarif Müdürü Talât Bey'in başkanlığında bir Salnâme Komisyonu kurulmuş ve 27 Eylül 1921'de ilk toplantısını yapmıştır. Komisyonun diğer üyeleri arasında hususi muhasebe müdürü Halil, nâfia başkâtibi Ömer Lütfi, tarih öğretmeni M. Zekâi, türkçe öğretmeni Nuri Doğan bulunmaktadır (M. Zekâi Konrapa, *Bolu Tarihi*, Bolu 1964, s. 730). Salnâmenin diğer yazarlarından Halil Bey İktisat, M. Zekâi Bey tarih kısımlarını yazmışlar, isyanda Abazalar tarafından şehit edilen Sultanî edebiyat öğretmeni Bolulu Eşref de Bolu tarihi ve halkiyatı için çalışmalara katılmıştır. Ancak, bin müşkilât ve ihtimam ile toplanan ahlâk ve âdetler kısmı, Ahmet Talât'ın Bolu'dan ayrılmasından sonra Salnâme Komisyonu'na başkanlık eden kimse tarafından dahil edilmeyip imha edilmiştir (Ahmet Talât Onay, *Âşık Dertli. Hayatı, Divanı*, Bolu 1928, s. 41). M. Zekâi Konrapa da, Ahmet Talât Bey'in ve kendisinin görev değişikliği sebebiyle Bolu'dan ayrılmaları sonucu, Salnâme'nin kalan kısımlarının ihmale uğradığını, 318. sayfadan itibaren kontrolünden uzak kaldığını, bazı kısımların kısaltılarak alındığı, hatta yanlış ve eksik basıldığını söylemektedir (*a. g. m.*, s. 12).

nusundaki bu çalışmasını daha sonra da sürdürmüştür. **Âşık Dertli**, **Âşık Tokatlı Nuri** ve **Çankırı Şairleri** gibi eserleri bu tarz çalışmalarının devamı mahiyetindedir. Özellikle Dertli'nin hayatı ve edebî şahsiyetiyle ilgili bilgiler tamamıyla Salnâme'den alınmıştır⁸⁹. Eserde Dertli'nin şiirleri ve sonda şakirtlerinden Figanî hakkında dört sayfalık bilgi de yer almaktadır. Tokatlı Nuri için de aynı yol takip edilerek hayatı, edebî şahsiyeti ve şiirleri -yer yer nüsha farkları gösterilerek- yayınlanmıştır. İki cildi yayınlanabilen Çankırı Şairleri'nde de şairlerin kısa hayat hikâyeleriyle şiirlerinden örneklerle yer verilmiştir.

Ahmet Talât, birçok dizgi hatâsıyla basılan Dertli'yi yeniden neşretmek için uzun bir çalışma yapmışsa da basımını gerçekleştirememiştir. Dertli ile ilgisi olan şahıslar hakkında notlar, Halk edebiyatına dair uzun bir giriş, şiirlerinin tahlili ve Reşat Aker'in bulduğu eski bir nüshayı esas alarak Divan'ın tenkitli metninden oluşan bu çalışma 233 sayfa tutarındaydı⁹⁰.

Yukarıdaki eserlerinden anlaşılabacağı üzere Ahmet Talât metin neşrine de önem vermiştir. XIV. yy. da yazıldığı sanılan **Dastan-ı Ahmet Harâmî** isimli uzun aşk mesnevisini bu amaçla neşretmiştir. Ancak, önce Duygu gazetesinde tefrika edilip, daha sonra iki baskı yapan bu kitap, tek nüshaya dayandığı için okuma hatalarından arınamamıştır⁹¹. **Bir Bilgicin Tenkidini Tenkit** isimli eseri, Hüseyin Namık Orkun'un bu tür okuma ha-

(89) Ahmet Talât Onay, *a. g. e.*, s. 1. Kendi ifadesine göre, ayrıca Ögüt gazetesinde (Mart 1923) dört makale halinde yayınlanmıştır.

(90) Ahmet Talât Onay, «Dertli ve Seyrani Eseri Münasebetiyle», *Türk Folklor Araştırmaları*, III, 63 (Ekim 1954), s. 1006 - 1008. Ahmet Talât, Dertli hakkında topladığı notları Türkiye Yayınevi sahibi Tahsin Demiray'a vermiş, Şemsettin Kutlu da bu notlardan yararlanarak *Şair Dertli* (C. I - II, İst. 1979) isimli eserini yazmıştır.

(91) Eser son yıllarda günümüz Türkçesi karşılıklarıyla birlikte yeniden yayınlanmıştır (Halis Aydın, *Ahmet Harami Destanı*, İst. 1972).

tarlarını konu alan tenkidine cevap olarak yazılmış bir makale nin⁹² broşür halinde ayırtbasımından ibarettir.

Ahmet Talât'ın asıl ününü sağlayan eserleri, **Halk Şiirleri-nin Şekil ve Nev'i ile Türk Şiirlerinin Vezni** isimli eserleridir. Yazar bu iki eserinde, örneklerden hareketle şiirimizin bazı kurallarını tesbit etmeyi denemiştir. Halk şiirindeki şekil ve tür ayırımında musikinin rolüne özellikle dikkat çekmiştir. Teklif ettiği bazı tâbirler bugün için yadırgansa ve hatta bazı fikirleri eskimiş, eksik ve yanlış olsa dahi, bu iki eser, bu alanda çalışacakların başvurmadan geçemeyecekleri klâsik kaynaklar arasında yerini almıştır. Nitekim Fuat Köprülü⁹³, Velet Çelebi⁹⁴, Necip Âsım⁹⁵, Ahmet Kemal⁹⁶, Nurullah Ataç⁹⁷,

(92) bkz. A. Talât Onay, «Dil Bahisleri: Bir Tenkide Cevap», *Duygu*, 320 (13 Şubat 1937), s. 2-3.

(93) Fuat Köprülü'nün, *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i'nin* başında kısa bir takrizi bulunduğu gibi, bu eser ve *Âşık Dertli* hakkında müstakil yazılarında vardır: «Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i», *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, VII, 1929, s. 133-136; «Âşık Dertli, Hayatı ve Divanı», *Ed. Fak. Mec.*, VII, 1929, s. 129-133.

(94) Dârülfünûn'dan hocası olan Velet Çelebi, *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i ile Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*'na takriz yazmış, birçok eserine açıklamalarıyla katkıda bulunmuş, eserleri hakkında takdir edici yazılar da kaleme almıştır: «Kıymetli Bir Âlim ve Eserleri», *Vakit*, (15 Mart 1934) ve buradan naklen: *Duygu*, 177 (14 Nisan 1934), s. 2-3.

(95) Necip Âsım, «Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i Hakkında», *Türk Yurdu*, 12-14 (Şubat 1929).

(96) Ahmet Kemal (Üçok), «Türk Şiirlerinin Vezni», *Duygu*, 178 (21 Nisan 1934), s. 1-2.

(97) Nurullah Ataç, «Türk Şiirlerinin Vezni», *Milliyet* (21 Nisan 1934) ve buradan naklen: *Duygu*, 211 (15 Birinci Kânun 1934), s. 3.

Brockelman ve Kowalski⁹⁸ gibi yerli ve yabancı ilim adamı ve edebiyatçıların yazıları eserlerin önemini göstermektedir.

Ahmet Talât'ın basılmamış eserlerinden elimizde bulunanlar sadece **Sarı Çiğdemler** ile **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**'dır. Her ikisi de tarafımızdan yayına hazırlanmış olan bu eserlerden Sarı Çiğdemler hakkında **şiiirleri** kısmında yeterince bilgi verilmiştir. Bu sebeble, ilim âleminin yeterince tanımadığı ikinci eserden bahsetmek istiyorum.

Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı büyük boy iki ciltlik bir eserdir. Eserde, Divan şiirinde geçen kavram, kıssa, âdet, inanış ve şahıs adları, güvenilir kaynaklardan aktarılır ve değişik şairlerden örnek beyitlerle açıklanmaktadır. Alfabetik olarak sıralanan maddelerin toplamı 990 civarındadır.

Yazımı 1941'de tamamlanan eserin önsözünden anladığı-mıza göre, Velet Çelebi yazara, divanlarda rastlanan izaha muhtaç mazmunları toplayıp, bunları açıklayarak edebiyatımızı gençlere tanıtmayı tavsiye etmiş, eser de bunun üzerine hazırlanmıştır. Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i ile Türk Şiirlerinin Vezni kitaplarında olduğu gibi, bu eserde de sık sık Velet Çelebi'nin görüşlerine başvurulmuştur. Aynı şekilde Tahir Olgun ve Fuat Köprülü tarafından da okunan eser, her ikisinin

(98) C. Brockelman'ın *Orientalistische Literaturzeitung* (1, 1930)'da çıkan yazısının tercümesi: «Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i», *Duygu*, 21 (7 Mart 1931). T. Kowalski'nin *Book Reviews*'de çıkan yazısının tercümesi: «Bir Tenkit: Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i Hakkında», *Duygu*, 53, 54, 55 (17, 24, 31 Teşrin evvel 1931). Ahmet Talât Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i'nin ikinci baskısı için yazdığı önsözde, Almanya, Finlandiya ve Polonya'da Türkiyat ile uğraşan bilginlerin eser hakkında düşündüklerini ilmi dergilerde yayınladığını, yazarına kitabı alkışlayan mektuplar yollamak büyüklüğünde bulunduklarını söylüyor. Ancak, biz diğerlerini tesbit edemedik.

tashihinden geçmiştir. Müellif hattı nüsha üzerinde Fuat Köprülü'nün kendi elyazısıyla notlar ve ilaveler bulunmaktadır. Ahmet Talât'ın önsözünden anlaşıldığına göre, esere uzun bir önsöz yazmayı vâdeden Köprülü'nün, 1946'dan sonra parti mücadeleleriyle ve 1950'den sonra da devletin dışişleriyle meşgûl olması, bu sözü yerine getirmesini engellemiştir.

Yahyâ Kemâl Beyath da 5 Ağustos 1942 tarihinde «**Aziz-i muhibbim Talât'a**» ithafiyle bizzat şu şiiri yazmışlardır :

*Eslâf kapıldıkça güzelden güzele
Fer vermiş o neşveyle gazelden gazele
Sönmez seher-i haşre kadar şî'r-i kadîm
Bir meş'aledir devredilir elden ele*

Eserin başında Velet Çelebi ve Tahir Olgun'un da birer takrizi bulunmaktadır. Sahiplerinin edebî şahsiyetlerini de dik-kate alarak her ikisini de nakletmeyi uygun görüyorum.

Üstadım,

Eser-i âlinizi kemâl-i im'ân ile okumak saâdetine nâil oldum; çok müstefîd oldum İçindeki mezâmîn ve sanâyî'in bir çoğu fakîrin mâlûmu değildi; öğrenmiş oldum. Eş'âr-ı eslâf-daki ma'âninin birçoğu -çok mütevaggil olan- bizlere bile mâ-lum değildi. Gençler şüphesiz hep yeni öğreneceklerdir. Şu eser olmasa hiç bir edebiyat ilmi kitaplarında bulamayacak-lardı. Diyebilirim ki, bu kitaba talebeden ziyade hocalar muh-taştır. Mamefih hocalar okursa, talebe hocalar ağzından daha iyi müstefîd olurlar. Bu emsalsiz eserin te'lifini zât-ı üstâdâ-nelerinden fakîr niyaz etmiştim, gibi aklıma geliyor. Her ne olsa, bu işin ehli siz idiniz ve siz hakkıyla muvaffak oldunuz; arz-ı tebrikân ederim. Türklük, bu ilmin birinci üstâdı olan zât-ı vâlâlarıyla şüphesiz kıyâmete kadar iftihar edecektir. Ve inşallah ahlâf içinde bulunacak peyrevleriniz daha tekemmül ettirirler, daha ileri götürürler.

Şunları yazarken bir taraftan da bugün üstâd-ı edeb ge-
çinen, kürsüler işgâl eden kıymetli âlimlerimiz içinde bu şu'-
be-i edeb ile meşgûl olanların nâdir olduklarını zannederek
müteessir oluyordum. İnşaallah ben yalan çıkayım da çok bu-
lunsunlar ve inşaallah bu çığır eseriniz ile açılıp daha çok iler-
lesin.

Sözümü bitirmeden evvel üç lisanda sanâyi'-i edebiye
ve bedî'aya dair fakire söz verdiğiniz eseri yazmak da hatırı-
nızdan çıkmasın. Bu bâbda epeyce eserler yazılmıştır. Siz on-
ları daha güzel bir şekle sokar ve onlarda bulunmayan birçok
sanâyi'i de ilave edersiniz. O eser-i âlinizi de okumak şerefine
de inşaallahu Teâlâ nâil olurum.

Velet Çelebi İzbudak
25 Mart 1941

*

TEBRİK VE TEŞEKKÜR

Bay Talât Onay'a etmekteyim ben
Binlerce teşekkür candan, yürekten
Göstermiş hakikat yüksek bir himmet
Şairlere etmiş büyük bir hizmet
Divanlarda duran kapalı sözler
Bilgin ilmiyle olmuş müfesser
Bu parlak hizmeti yüzünden onun
Artık anlaşıp dedeyle torun
Sarmıştı acâyip bir hâl ki yurdu
Yeniler eskiyi anlamıyordu
Çünkü anlatacak yoktu vâsıta
Mâzîden kopmuştu sanki râbıta
Torunu yabancı büyükbabaya
Konuşmak kalmıştı pandomimaya
Eskiden yeniye bir söz gelince

*Sanıyordu onu başka bir dilce
Muhterem üstâda Hak ecrin vere
Geçmişi tanıttı şimdikilere
Yalnız onlar değil, bizim nesil de
Gâfil kalmayacak türlü müşkilde
Gayretli kalemi bir çığır açtı
Edeb âlemine inciler saçtı
O yolda atınca bir iki adım
Ne kadar kıymetli hüner topladım
Samimi itiraf ederim kendim
Okudum, ben ondan çok şey öğrendim
Bilgili edîbim, hep eski yeni
Benim gibi tebrik etmeli seni
Fakat gönül diyor : Bu kadar çok az
Bize böyle birçok eser daha yaz*

*Tâhir Olgun
12 Ağustos 1943*

Devrinin otoritesi sayılabilecek kişilerin tashih ve tasvibinden geçen bu önemli eser 1942 yılında Millî Eğitim Bakanlığı'na yayınlanmak üzere teslim edildiği halde günümüze kadar yayımlanamamıştır. Eserinin yayınlanmasını hayatının son arzusu haline getiren Ahmet Talât, vefat ettiği 1956 yılında son bir ümitle cumhurbaşkanına başvurmuş, fakat bir sonuç alamamıştır⁹⁹. Yazarın varisleri elinde bulunan bu mektupları, bu değerli eserin hazin macerasını ortaya koyan birer belge niteliğinde olmaları sebebiyle aynen aktarıyorum :

(99) Eserin baştan iki formalık kısmı basılmış ise de, bilmediğimiz bir sebepten dolayı tamamlanamamıştır. Bu bilgiyi lütfederek, elindeki iki formayı incelememi sağlayan Yrd. Doç. Dr. Cem Dilçin'e teşekkür ederim.

En Büyüğümüz Efendimiz,

İki sene evvel mübarek ellerinizi öpmek, üzerinde on sene çalıştığım «Divan Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı» adlı bin sahifelik eserimin tab'ına yardımınızı dilemek için huzurunuzda kabul olunmayı istemiştim. Neden sonra kâtib-i umumî Bey'den şu cevabı almıştım: «Meşgûldürler, seyahate çıkacaklardır; vakti gelince kabul buyuracaklar.»

Eserimi Velet Çelebi, Tahir Olgun, Prof. Fuat Köprülü Bey'ler okumuşlar, beğenmişlerdi. Hatta Fuat Köprülü Beyefendi bir mukaddime yazacağını va'd buyurmuşlardı. Büyük âlimlerin takdirlerinden cesaret alarak bastırılması için 1942'-de Maarif Vekaleti'ne müracaat etmiştim. Vekil Hasan Âli Yücel eseri tetkik için İstanbul Üniversitesi'ne gönderdiler. «Üniversite âsârı meyânında tab'ı şâyândır» cevabı gelince İstanbul'a göndermek istediler. Ben Vekalet hesabına tab'ını diledim. Âli -hakk-ı te'lif vermemek için- «sermâye-i mütedâvile» bahânesini ileri sürdüler. Ben de eseri kendi hesabıma bastırmak için geri aldım.

1946 intihâbında aday gösterilmediğimden, emekli maaşıyla geçinemediğimden buradaki evimi satarak inzivâya çekildim. Bilâhare Çankırı'daki evimi, bağımı satarak bastırmak istedim. Elime geçen parayı ihtiyacıma, mânevî evlat edindiğim iki yetimin evlenmelerine, ortağı olduğum kooperatif taksitlerine sarf ettiğim için, tab' için istenilen 5000 lirayı ayıramadım.

Şimdi her ay aldığım 450 lira bir emekli maaşımdan 80 lira kadarını mübtelâ olduğum kalb kifâyetsizliği hastalığından dolayı ilaca ve doktor ücretine, 215 lirasını Mebusevleri Kooperatifi'ne, bakiyesini, para eden kitab ve eşyayı satarak ihtiyaçlarımıza sarf ediyorum. Ve iki senedir doktorların tavsiyesiyle evden dışarı çıkamıyorum.

23 yıllık mebusluğumda on para biriktirebilmiş değilim ki eserimi bastırayım. Birkaç aydır ölümle pençeleşiyorum.

Mesut ölebilmek için eserimin tab'ını istiyorum. İzmir'deki il-tifatlarınızı hatırlayarak son bir ümitle huzurunuzda el açıyo-rum.

Eserimi yüksek nâminuza ithaf ederek değerlendirmek ve şeref kazanmak istiyorum. İrade efendimizindir.

Aynı amaçla cumhurbaşkanlığı genel sekreterliğine de iki mektup yazmıştır :

Riyâset-i Cumhur Kâtib-i Umumiliği Yüksek Katına,

Reisicumhur Hazretlerinin yüksek teveccühlerine güvene-rek eserimin basılmasına yardımda bulunmaları hakkındaki 16.2.1956 tarihli niyazıma taraf-ı âlilerinden telefonla «Çok alâka gösterdiler; bu hususta Maarif Vekili ile temasta bulu-nacağım» meali'nde tebşirâtta bulunalı bugün 25 gün oluyor.

Şimdiye kadar müsbet, menfi bir iş'arda bulunulmama-sını, Maarif Vekili'nin muvâfakat etmemesine değil, Vekil'in ziyade meşgûliyetine, seyahatleri dolayısıyla vakit bulamama-sına ve bana verilecek cevabın Maarif Kalem-i Mahsusu'nca ihmâl'e uğratıldığına hamlediyorum.

İyilik yapmak istemenize rağmen nafile yere üzülmene-ze sebep olduğum için şu ma'ruzâtta bulunmaya karar verdim.

Artık eserimin basılmasından vazgeçmiş bulunuyorum. Müracaatımın reisicumhur hazretlerine saygılarımı sunmak için bulduğum bir bahâne olduğunun arzına münasipse delâ-let buyurmanızı zât-ı asilânelerinden rica ederim.

*

Riyâset-i Cumhur Kâtib-i Umumiliğine,

Delâlet-i âlilerinin Maarif Vekaleti Neşriyat Müdürlü-ğü'nce yanlış telakki edildiği anlaşıldı. Kalem-i Mahsus müdü-rü Bey'in Neşriyat Müdüriyet'iyle temasa geçmekliğim hak-kındaki ifadeleri üzerine meseleyi tahkik ettim :

Eser sahibleri bir istidâ ile Velaket'e müracaat etmek, eser Tâlim ve Terbiye Dairesi'nce tetkik olarak bir karar verilmek eski bir âdettir. Bana gösterilen yol da bu olmuştur.

Halbuki bendeniz on beş sene evvel müracaatta bulunmuş, Tâlim ve Terbiye'de böyle eserleri tetkik edecek, yani eski edebiyatımızı anlar kimse bulunmadığı için eser İstanbul Üniversitesi'ne gönderilmiş, oradan rapor da gelmişti.

Tâlim ve Terbiye'de bugün de tetkik salâhiyetini hâiz a'zâ bulunduğunu sanmıyorum. Tetkik için verilen eserlerin ya sayfeleri koparıldığı, yahut bir köşeye atılıp aylarca sonra âlimâne bir bahâne ile reddedildiği, veyahut te'lif olsun, tercüme olsun, her eserden üçyüz nüsha satın alınarak gûyâ yardımıda bulunulduğu öteden beri âdettir.

Daha hazini, basılmak için satın alınmış, noterlikçe mukaveleleri yapılmış eserlerin müsveddeleri ziyâa uğradığı vâkidir. Nitekim benim bir eserimin müsveddesi bulunamamıştır. Birkaç zâtın eserlerinin de zâyi olduğunu biliyorum.

Eser hakkında tekrar muamele yapılmak istenmesi vekâletçe bulunmuş bir bahânedir. Bu şerâit üzerine eserin tab'ından sarf-ı nazar etmek herhalde küstahlık sayılmaz sanırım. Bu vesile ile de hürmetlerimi huzûr-ı münevverenizde tekrar eylerim efendim.

aa. Hakkında Yazılanlar

Ahmet Talât Onay'ın eserleri yayınlandığı yıllarda ilim adamlarının ilgisini çekmiş ve haklarında takdir dolu yazılar yazılmıştır. Biz, bunlar hakkında, kitaplarından bahsederken bilgi verdik. Şimdi örnek olmak üzere Fuat Köprülü'nün iki, Velet Çelebi İzbudak'ın bir yazısına yer veriyoruz.

KIYMETLİ BİR ÂLİM ve ESERLERİ *

Velet Çelebi İZBUDAK

Türkiye'nin az zamanda çok yükselmesi için mucize halinde sarf olunan himmetlerin en büyüğü olan yükselmenin makine dairesi sayılan dil, edebiyat cihetlerinde isar buyurulmakla bu cihetlerde hayli hareketler görüldü, hayli heveskâr gençler yetişti, bazı kıymetli eserler de çıktı.

Ben bu makalede çok değerli maarifçilerimizden Çankırı'lı Talât Beyefendi üstadımızdan ve çok ehemmiyetli eserlerinden bahsedeceğim. Memleketinin ve bütün Türkiye'nin ciddî çalışan evlâdından olan bu sevdiğim hoca, bir taraftan memleketi gazetesi ile orada topladığı genç âlimler eliyle o havaliyi ilim ve irfân nuruna müstağrak eylediği gibi kendi mesai hücrelerinde de Türk edebiyatına en zaruri, en mühim olan eserleri biribiri ardınca vücûda getirdi.

Malûmdur ki, bir millet varlığının esası nüfus ise, canı da dildir. Her millet dili derecesinde hayat gösterir. Bu o derecede mucizekârdır ki koca bir millet bütün eserleriyle beraber mahvoluyor da şurada burada kalan kitapları onları yaşıyor. İşte bu dakikaya mebnidir ki Tanrı'nın Türklere en yüksek ihsanı olan büyük pişvamız dil seferberliğini vücûda getirdi. Yakında büyük milletimizin eseri neşr olunmaya başlayacak. Talât Beyefendi üstadımız esk bir Kur'an tercümesinden vesaireden vücûda getirdiği fişler ile bu millet okumuşları işine de yardım etti.

(*) *Duygu*, 177 (14 Nisan 1934), 2 - 3.

Millet varlığı binasının dört direği farz olunursa bunlardan birincisi dil, ikincisi edebiyatta şiir envaı, üçüncüsü vezinler, dördüncüsü de edebî sanatlardır.

Üstâd şiir envaına dair mühim eserini geçen senelerde neşreyledi. Bu sene de Türk şiirlerinin vezinlerini havi bir eser neşretti. Ancak heveskâr gençlerimizi tenvîr için arzedeyim ki, bu gibi eserler öyle roman, masal, hatta bir eser üzerine yazılan şerhler vesaire kabilinden çokça iş çıkarır telifler enva'ında değil, hatta arının bal toplaması, iğne ile kuyu kazması nevinden bile değildir. Daha güçtür. Düşününüz; Arap Acem edebiyatı değil ki senden evvel bir çok yazılmış eser bulasın. Hatta Osmanlı edebiyatı da değil ki gene bir kaç kitap ile hazırlanmış yüzlerce divanla karşılaşasın.

Bunlar ilk kurulmuş eserlerdir. Bir kere mecmualardan, ağızlardan, şuradan buradan halk şairlerinin eserlerini toplayacaksın. Bir halde ki görmediğin eş'âr envaı kalmayacak. Pek tabiidir ki kendin de ihâtâlı bir şair, bir edip, bir üstâd-ı edeb olacaksın ki şiir, vezin envaını bileceksin. Bunların muhasse-natmı, kusurlarını bilmiş olacaksın. Hepsinin büyük üstâdlardan misâllerini hazırlayacaksın. Sonra da ilmî bir surette diyeceksin. Gerçi halk şiirleri envaına, Türk vezinlerine dair pek muhtasar bazı makale, bazı risâle pek eski zamanda yazılmışsa da Talât Bey tarafından yazılan bu müdevven eserlere nisbetle onlar muhtıra kabilinden şeylerdir. Zaten bu eserlerde onlardan da bahs edilmiştir.

Üstâd, bugünlerde Türk şiirlerinin sanayi-i edebîyesini toplayıp tedvîn edecektir. Türkün ulu Tanrı'sı yardımcısı olsun. Hele bu hiç yoktan toplayıp vücûda getirilecek kıymetli bir eser olacaktır. İnşallah yıl sonunda bu kıymetli eseri mü-talaa ile müşerref olacağız.

Bu meyânda Talât Beyefendi'nin **Çankırı Şairleri** kabilinden başka eserleri de vardır. Dediğim gibi bu, ibdâ kabilinden

mühim müellefât yanında o kabil toplama eserler çok kolaydır, üstâda eğlencedir. Kaldı ki bunlarda da üstâdın kıymetli edebî mütalaaları, mesâileri, muvezeneleri vardır. Ahlâf bunlardan çok istifâde edecektir.

Bu güzel ve faydalı vesile ile genç ediblerimize kendimce mühim ve yerinde saydığım bazı maruzatta bulunacağım. Bu vezin örnekleri, şiir envaı ve Türk vezninde yazılmış bir çok halk şairleri de neşr olunmakla genç ediplere, «işte bunlara bakınız da bunlardaki vezinlerin, fikirlerin, sanatların haricine çıkmayınız» demek istenilmiyor.

Belki bu gibi edebiyat sanatları eserlerini çok ve dikkatle okuyunuz. Hele pek çok eski ve yeni divanları okuyunuz, mutasıl okuyunuz. Yalnız Türkiye’de halk şairlerinin, divan şairlerinin değil, Uygur, Kıpçak, Azeri, Tatar, Kırgız gibi çok edebî eser vücûda getiren Türklerin eserlerini de okumalı, ondan sonra sendeki hasıl olan Türk zevki ile tabın müsait olursa vezinlerde de, nevilerde de, fikirlerde de, sanatlarda da istediğin gibi ictihadda bulunabilirsin. Sen de bir başkalık gösterebilirsin. Fakat, bu başkalık Türklüğün, Türk zevki haricinde bambaşkalık olmaz demektir.

Benim müşerref olduğum Kemâller, Hamidler, Muallimler, Fikretler, C. Şahaplar vs. hep kendi vadilerinde bütün eslâf olmasa bile haylisini okumuşlardı. Gençlerimiz de muvaffak olunabilirse Acem, Arap edebiyat kitaplarını bile okumalı. Çünkü, Araplarda «müvellidûn» dedikleri edebiyatın ve Acemin ekser büyük şairlerinin Türk oldukları hepimize mâlûmdur. Bunlar kendi Türklüklerinin sanayiini Arap ve Acem edebiyatına nakleylemişlerdir. Binaenaleyh onlardan da istifâde olunur. Zaten şark seması altında zuhur eden fikirler birbirlerinin ya aynı, ya yakınıdır. Sonra da garp edebiyatından istifade etmek, -Kahyâzâde’nin baston hikâyesi gibi- onları üstâdâne bir mahâretle Türkleştirmek elbette büyük bir himmettir.

Edilecek biricik ihtâr var ki, herhangi kavmin herhangi edebiyatından her nevi istifade edilebilir. Şu kadar var ki, o istifâde Türklüğün hayrına olmalı. Türklüğün koca Avrupa'ya karşı istiklâlini saklayan büyük hassalarını zayıflatmamalı. Belki Avrupaca bizim hakkımızda ta'na vesile olan şeyler varsa onları kendimize göre tashih etmeli.

Şuracıkta aklıma bir de vezin meselesi geldi. Vaktiyle -çok eskiden- **Hazine-i Fünûn**'da vezinler envai hakkında bir makale yazmıştım. O da «parmak hesabı edebiyat ilmi sırasına girer miymiş» gibi hayli dedikoduya mucib olmuştu. Ben orada parmak hesabı adedini on dörde kadar çıkarmıştım galiba. Talât Beyefendi'nin misâllerini eslâfdan bulabildiği de ancak bu derecelerdedir sanırım. Acaba vezinde ictihad caiz midir? Yani istenildiği gibi, -meselâ Osmanlı edebiyatının bahr-i tavîl'i misilli- upuzun vezinler de yapılabilir mi? Yahut «**müstezâd**» kabilinden uzunlu kısalı, türlü türlü bir şiir dahilinde vezin değiştirmeyi tecvîz etmeli mi? Talât Beyefendi ile konuştuğumuzda kendilerini ihtiyatkâr gördüm. Bana kalırsa eslâf nasıl ki bu bahr-ı tavîl ve müstezâdları yapmışsa ahlâf da buna benzer şeyler yaparlar. Benim «**yaparlar**» dememi kim dinler. Gençler dilediklerini yapar dururlar. Bunlardan hangisi tutarsa edebiyatımız için kârdır. Diğer edebî sanatlar da böyledir. Bir edip ihâtâlı, pişkin yüksek fikirli olursa şarkın da, garbın da türlü sanayiinden hem istifâde eder hem de Türklüğe mal eyler. Gençlere biricik tavsiyem var. Okumalı, çok okumalı, pek çok okumalı. Ezcümle Talât Beyefendi'nin bu eserlerini edebî bir ders kitabı olarak küçükler de, büyükler de okumalıdır.

ÂŞIK DERTLİ, HAYATI VE DİVANI *

Fuat KÖPRÜLÜ

Şu son senelerde Anadolu'nun muhtelif merkezlerinde göze çarpan fikir ve sanat hareketleri, bilhassa mahalli tetkiklere verilen ehemmiyet ve bu hususta yapılan neşriyat, istikbal için ümit verecek bir mahiyettedir. Görülüyor ki, muallim arkadaşlarımız başta olmak üzere, bütün münevver ve milliyetçi gençlik, memleketi tanımak ve vazifesinin kendilerine düştüğünü artık tamamiyle anlamıştır ve bu yolda şuurlu bir surette çalışıyor. Bu çalışmanın henüz kâfi derecede inkişaf ettiğini, ilmî ve asrî bir mahiyet aldığını iddia mânâsız olur. Yapılan neşriyatta bilhassa usûl itibariyle daha pek çok kusurlar, acemilikler göze çarpıyor. Asırlarca devam eden bir ihmâl neticesi olarak Anadolu'nun hatta en mühim ve en müterakki merkezlerinin bile ilmî vesait itibariyle ne kadar geri olduğu, yeni neşriyatı muhtevi kütüphanelerden mahrum bulunduğu düşünülürse bu kusurlar mâzur görülmek icab eder. Herhalde mahalli tetkikat için memleketin her tarafında beliren ve yavaş yavaş mahsul vermeye başlayan bir hareket vardır.

İşte «Âşık Dertli» hakkında Çankırı Mebusu Ahmet Talât ve Dertli Gazetesi müdürü Reşad Beyler tarafından Bolu'da neşredilen eser Anadolu'daki bu fikrî hareketin kıymetli mahsullerinden biridir. Muhterem nâşirlerinin bana göndermek lütfunda bulundukları bu cildi, büyük bir dikkat ve memnuniyetle okudum.

(*) *Dârülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, VII (1929), s. 129 - 133.

Klâsik edebiyat telakkisine saplanıp kalan eski tezkirecilerin **ihmal** ve istihkarı sebebiyle, eski saz şairlerimizin hayat ve âsârı hakkında son zamanlara kadar hiç bir şey yazılmamış olduğu mâlumdur. Halbuki bu eski saz şiiri Türk edebiyatının en orjinel, en çok halka yakın, en canlı bir şubesidir. Müdekiklerimizin bu mevzu üzerinde lüzumu kadar ehemmiyetle çalışmalarını temin ve teşvik için 15, 16 senesinden beri bu hususta neşriyatta bulunan bir adamın Âşık Dertli hakkında böyle bir güzel eser karşısında ne derin, ne samimi bir memnuniyet duyacağı kolaylıkla anlaşılır.

Ondokuzuncu asırda Anadolu'da yetişen birçok saz şairleri arasında Dertli'nin çok mümtaz bir mevkii vardır. Daha evvelki asırlarda Gevherî, Âşık Ömer nasıl bütün memlekette şöhret kazanmışlarsa Dertli'nin şöhreti de Bolu havalisine münhasır kalmamış, eserleri Anadolu'nun ve Rumeli'nin birçok geniş sahalarına dağılmıştır. Bu itibarla onu şöhretleri kendi muhitlerinden harice çıkamayan yüzlerce saz şairiyle mukayese etmek kabil olamaz.

*Sâkiyâ câmında nedir bu esrâr
Etti bir katresi mestâne beni
Şarâb-ı la'linde ne keyfiyet var
Söyletir efsâne efsâne beni*

diye başlayan manzumesi, hâlâ dillerde dolaşan :

*İkbâle zevâl erse ne var sende kemâl var
Mağrûr-ı kemâl olma ki ardında zevâl var*

matla'lı gazeli bile Namık Kemal'e ait zann olunarak Cezmi müellifini -bir mektubunda Abdülhak Hamid'i adamakıllı hırpalayacak kadar sinirlendiren, bir asır zarfında hakkında menkabeler teşekkül eden bu saz şairi için böyle bir esere ihtiyaç vardı. Çok nâkıs ve yanlışlarla mâlâmâl olan taş basması divanı, bu günkü ihtiyaca tekabül edemiyordu. Kıymetli Meslekdaşımız Tal'at Bey eski bir edebiyat muallimidir. Dertli'ye ait

muhtelif mecmuaları karşılaştırmak suretiyle, eski fabılarla kıyas edilemeyecek kadar zengin ve musahhah bir nüsha meydana koymağa muvaffak olmuştur. Bu cins mesainin ne kadar müşkil ve yorucu olduğu düşünülürse, Talat Bey'in muvaffakiyetini takdir etmemek kabil olmaz.

Filhakika bundan sonra da Dertli'nin bir takım yeni eserleri daha bulunabileceği pek tabiidir; lâkin, bu elimizdeki nüsha sayesinde Dertli'nin şahsiyeti ve sanatı hakkında sarih bir fikir edinebilmek kabildir ve bunu bugün Talat Bey'in bu sayine medyun bulunuyoruz.

Dertli hakkında kitabın baş tarafında «-imkân mertebesinde etraflı- mühim mâlumat var: Onun menkabevî hayatı, hakiki hayatı, edebî hususiyetleri kısmen kendi eserlerinden, kısmen de rivâyetlerden, an'anelerden istinbat edilerek izah olunuyor. Kitabın sonunda da Dertli'nin şakirdi ve divanının ilk tâbî'i Âşık Figanî'ye ait küçük bir tercüme-i hâl var.

Benim bildiğime göre Dertli hakkındaki ilk etraflı tetkik Talât Bey tarafından yapılmıştır. İbtida **Bolu vilâyetinin 1338-1922 Salnâmesi**'nin kısm-ı edebîsinde, sonra Ankara'da yevmî **Öğüt Gazetesi**'nde 1923 Mart'ında dört muhtelif makalede in-tişar eden bu tetkik, bu defa külliyyâtın baş tarafına aynen derc olunmuştur. Talat Bey'den evvel Dertli'ye ait yazılan şeyler Rıza Tevfik Bey'in çok sathi bir makalesiyle, Mithat Kemal Bey'in 1334'de Bolu'da tab' olunan **Ayanlar Devrinde Bolu**, birinci kısım 1324 - 1327, adlı küçük fakat, oldukça şâyan-ı dikkat eserindeki ufak bir kısımdan (s. 58-95) ibaretti.

Bunlarla Talât Bey'in tedkiki mukayese edilince, aradaki büyük fark -pek tabii Talât Bey'in lehine olarak- birden bire göze çarpıyor.

Dertli'nin aruz ile yazdığı eserler ekser saz şairlerinin bu cins mahsulleri gibi her itibarla sakat, kıymetsizdir. Talât

Bey'in pek doğru olarak söylediği vech ile en ziyade kalenderî, divan, semai vezinleri gibi aruzun nisbeten kolay cüzlerini kullanan Dertli, meselâ mefûlû fâilâtü mefâîlû fâilün gibi karışık vezinleri de hiç kullanamıyor : 47. sayfada münderic mersiye-yi bu vezinle yazmak istemişse de arada ancak bazı mısraları -o da galiba bir tesadüf eseri olarak- mevzun düşürebilmiş, diğer parçalar tamamen gayrı- mevzun kalmıştır. Dertli'de Fuzûlî tesiri olması da pek tabiidir. Çünkü, bilhassa Âşık Ömer'den beri saz şairlerinin aruz ile yazdıkları parçalarda Fuzûlî tesiri daima görünür. Bence Dertli'de en çok Gevherî ile Âşık Ömer'in tesirâtı mahsustur. Mamafih halk vezniyle yazdığı parçalar arasında onun hususiyetini ruhunu gösteren pek kıymetli parçalar da eksik değildir. Dertli'nin hayatı hakkındaki mâlûmat arasında bazı şeylerin tarihî olmaktan ziyade menkabevî bir mahiyette olduğunu zannediyorum. Halk edebiyatımızın tarihini böyle güzel bir eserle zenginleştirdiğinden dolayı gerek aziz meslektaşına, gerek eserin neşrine himmet eden Reşad Bey'le muhterem arkadaşlarına teşekkür etmek vazifemizdir.

HALK ŞİİRLERİNİN ŞEKİL VE NEV'İ *

Fuaf KÖPRÜLÜ

Aruz vezniyle yazılan eski Arap, Acem, Türk eserlerinin şekil ve nev'ine ait malumât, daha asırlarca evvel tedvîn olunmuştu. Arap ve Acem lisanlarında buna dair yazılmış müteaddit ve mühim eserler vardır. Türkçe'de de on altıncı asır müelliflerinden müderris Surûrî Efendi'nin Bahrü'l-Maarif'i, Nevâyî'nin Mizanü'l-Evzân'ı, Babür Şah'ın -Paris Milli Kütüphanesi yazmaları arasında bulup Babür Şah'a ait olduğunu meydana çıkardığım- Aruz Risalesi gibi eserler mevcuttur.

Daha muahhar zamanlarda Mccmaü'l-Edeb, Istılâhat-ı Edebiyye gibi eserlere tesadüf olunur. Halbuki hece vezniyle yazılan halk şiirleri ve saz şairlerinin, tekke şairlerinin halka mahsus eserleri için böyle tedvîn edilmiş etraflı bir eser yok gibidir. İşte halk edebiyatımızın samimi meftunlarından olan Çankırı mebusu Ahmet Talât Bey, yeni eseriyle mühim bir boşluğu tamamlamak istemiştir. Millî edebiyat tedkîkatıyla uğraşanlar için bu cildin büyük bir ehemmiyeti vardır.

Benim bildiğime göre Talât Bey'den evvel bu mevzu üzerinde çalışanlar olmuştur : Manastırlı Faik Bey'in küçük Arûz-ı Türkî risâlesini, Veled Çelebi Efendi'nin Hazine-i Fünûn'da in-tişar eden silsile-i makalâtını, daha sonra; onlardan istifade etmiş olan Necip Âsım Bey'in Millî Aruz risalesini ve en sonra da İzâet Ulvi Bey'in Türk Vezni adlı küçük eserini hatırlıyorum. 1327'de ilk lise -o zamanki tâbiriyle Sultanî- programları yapılırken edebiyat ve edebiyat tarihi programlarının tanzimi bana

(*) *Dârülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, VII (1929), s. 133 - 136.

havale edilmişti. O programda ilk defa olarak, hece vezniyle yazılmış milli eserlerin şekil ve nev'leri hakkında da bir kısım vardır. Maksadım talebeye klâsik edebiyatın yanında bir de halk edebiyatımız olduğunu anlatmak idi. O zamana göre çok cüretkârâne olan bu teşebbüs her nasılsa itiraza uğramayarak kabul edildi. Bu programa göre Şehâbeddin Süleyman merhumla 1329'da beraber yazdığımız Mâlumât-ı Edebiyye'de halk şiirlerinin vezni, şekli, nevileri hakkında ayrıca bir fasıl mevcuttur. Yukarıda zikrettiğim eserler yalnız hece vezninden bahsetikleri halde Mâlumât-ı Edebiyye'de şekil ve nevi' hakkında bir tasnif yapılmaya çalışılmış ve bazı tarihî mâlumât da verilmişti. Bunları sırf bu tedkîkatın ne basit bir şekilde başladığını göstermek için yazıyorum. Yoksa Mâlumât-ı Edebiyye'de bu meseleler hakkında verilen izahatın pek ibtidaî ve çok defa yanlış olduğunu söylemek mecburiyetindeyim. Her halde Talât Bey'in kitabı, yukarıda zikredilen eserlerle kıyas edilemeyecek kadar zengin ve ehemmiyetlidir.

Müellif eserini iki kısma ayırarak ibtida şekiller, sonra da nev'iler hakkında mâlumât veriyor. Anadolu saz şairlerinin eserleri hakkında geniş mâlumâtı ve kıymetli müşahadeleri olan Talât Beyi'n verdiği izahat arasında, şimdiye kadar hiç zabt ve tesbit edilmemiş bir çok şeyler vardır ki, işte eserin asıl ehemmiyetini teşkil eden de budur. Aziz arkadaşımızın bu kıymetli sayını bazı küçük noktalarda biraz daha ikmal etmek için düşündüklerimi ilâve etmek isterim :

1. Sahife 16'daki birinci notda Yunus'un bazı şiirlerini, Sultan Veled'in Rubabnâme'sini, Âşık Paşa'nın Garibnâme'sini, Mevlid'i ve daha bu gibi halk arasında okunan eserleri Talât Bey'in hece vezniyle yazılmış gibi addetmek istemesi, bence hiç bir suretle kabul edilemez. Yalnız bu cins eserlerin ekseriyetle on bir hece ile tetabuk etmesi dikkate şayandır. Bence bunun sebebi, Türklerin ibtidâ aruz cüzleri arasında hece veznine en müşabih olanları kabul ve tatbik etmeleridir.

2. Sahife 32'de «**varsâğı**» dan bahsediliyor. 1329'da **İkdam**'da «**Sazsairleri**» hakkında neşrettiğim makaleler silsilesinde, muahharan **Millî Tettebbular Mecmuası**'nın birinci sayısında bu şekil hakkında epeyce mâlumât vermiştim.

3. Sahife 33'de «**tuyug**»lardan bahsedilmektedir. Klâsik Türk edebiyatında sırf Türkler tarafından meydana getirilmiş bir takım hususi nazım şekilleri vardır ki, işte «**tuyug**» da onlardan biri ve belki en mühimidir. Rus müstesriki Samoiloviç'in bu hususta neşretmiş olduğu mühim bir tedkîki tashih ve ikmal ederek gerek tuyug şekli, gerek klasik Türk edebiyatına mahsus sair nazım şekilleri hakkında Türkiyât Mecmuası'nın ikinci cildinde uzun bir tedkîknâme neşretmiştim. Talât Bey eğer o makaleye müracat etseydi «**tuyug**»un duymak, hissetmek, kalpten anlamak mânâlarına geldiğini sarâhaten görürdü.

4. Sahife 24'te mânilerden bahsediliyor. Bu nazım şekli hakkında 1329'da Tanin Gazetesi'nde bir makale neşretmiştim. İstanbul'a mahsus olan cinaslı mânilere gelince, bunlar hakkında Millî Mecmua'da Ahmed Rasim Bey tarafından neşredilmiş olan tedkîknâme pek mühimdir. Maelesef bunlara da müracat edilmemiştir.

5. Sahife 44'de «**koşma**» dan bahis vardır. Koşma tarzı hakkında Yeni Mecmua'da bir makale neşrederek bu hususta tarihî ve edebî bir takım mâlumât vermiştim ki, Profösör Kovalski İslam Ansiklopedisi'nde koşma hakkında yazdığı makalede hemen kâmilten benim nokta-i nazarlarıma istinad etmiş ve verdiğim mâlumâtı hülâseten tekrar eylemiştir.

6. Sahife 84'te «**kalenderi**» şekli münasebetiyle **kalenderlerden**» bahsediyor. İslam ve Türk tarih-i dinîsinin en mühim cereyanlarından birini teşkil eden Kalenderiye hakkında uzun senelerden beri tedkîkatta bulunmaktayım. Bundan dört sene evvel Edebiyat Fakültesi Mecmuası'nda neşretmiş olduğum «**Anadolu'da İslamiyet**» adlı tedkîkat silsilesinde kısaca bun-

lar hakkında da mâlumât vermiştim. Oraya müracaat edilseydi bu hususta daha vâzih mâlumât vermek müellif için mümkün olurdu. Burada müellifi meçhul bir tarihten nakledilen bir parça, bu husustaki mâlumâta hiç bir şey ilave etmemekle beraber, büsbütün de ehemmiyetsiz değildir. Yalnız burada zikredilen Rafızilerin tardı hadisesinin hangi padişah zamanında olduğu maalesef tasrih edilmiyor.

7 Sahife 110'da bir notda «**Hacı Bektaş**»ın hicrî altıncı asırda yaşadığı zikrediliyor. Halbuki Türk Yurdu'nda «**Bektaşiliğin Menşe'ileri**» namıyla neşrettiğim makalede sarahaten gösterildiği vech ile Hacı Bektaş hicrî yedinci asırda yaşamıştır.

8. Sahife 109'da Şah İsmail Safevî'nin yalnız Hatâyî değil Şahî de tahallüs ettiği zikrediliyor. Şah İsmail'in hayatı ve şiirleri hakkında senelerden beri tedkikatta bulunduğum cihetle, bunun katiyyen yanlış olduğunu söyleyebilirim. Azeri Türk şairleri arasında bir Şahî vardır ki, Şah İsmail'in pek mergubu olduğunu ve birinci Selim zamanında Türkiye'ye geldiğini Latifi ve daha bazı menba'lar zikreder.

Talât Bey halk şiirlerinin şekilleri hakkında daha ziyade teknik mahiyette mâlumât vermekle iktifa ederek onların tarihî tekâmülleri ve sair Türk şubelerinin halk edebiyatlarında mevcut nazım şekilleriyle mukayesesi gibi mevzulara girmek istemediği cihetle, eserinde verdiği izahat her suretle kâfidir.

İlerde, muhtelif Türk şubelerinin halk edebiyatı nazım şekillerini mukayese ve tarihî bir suretle tedkike teşebbüs edecek mütetebbiler Anadolu halk edebiyatı şekilleri hakkında Talât Bey'in bu güzel eserine emniyetle müracaat edebilir. Dertli Divanı'ndan sonra Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i hakkındaki bu cildi de neşreden aziz arkadaşımız millî edebiyat tedkikleriyle meşgul olan herkesin şükranlarını kazanmıştır.

bb. Mektuplar

Ahmet Talât'a yazılan bazı mektuplara, daha önce hayatı ve eserlerinden bahsederken yer vermiştik (Vambéry ve Süleyman Nazif gibi). Bunlara ilave olarak Filibeli-zâde Nizâmî, Fahri Bilge ve Cahit Öztelli'nin mektuplarını aktarıyoruz. Devrinde belli bir isim yapmış bu şahsıların yazdığı mektuplar, Ahmet Talât'ın ilmî ve edebî şahsiyetine gösterilen tavrın ifadesi durumundadır. Bu bakımdan, kendisi kadar, zamanının edebî faaliyetleri hakkında da bilgi veren birer belge niteliğindedirler.

Azizim Efendim,

On beş günlük mezuniyetimin hitâmında Dersaadet'ten Sinop'a geldiğim zaman muhterem **Tiraje'nizi** aldım. Âcize büyük bir teveccüh ibrâziyle sükûta nihayet vermekliğini yazmışsınız. Bu zamana kadar pek meşgûl olduğum cihetle arzu buyurulan muaveneti edemedim. İşte şimdi berg-i sebz kabinden olmak üzere manzum ve mensur epeyce şeyler gönderdim.

Size bu mektubumla bazı ricalarda bulunacağım : Evvelce Şule gazetesi sahibi Yusuf Niyazi'ye epeyce yazılar göndermiş ve bu yazıların her ne sebebe mebnî olursa neşredilmediği takdirde iade olunmasını yazmıştım. Diğerlerine aldırmam ama, içlerinde «**Netâyicü'l-Efkâr : Madde**» nâmıyla uzun ve felsefî bir makale vardır. Bu makaleyi kendisinden alarak ben-denize irsal buyurunuz. Size gönderilen yazılar içinde «**Lisan Dersleri**» ünvanlı makaleyi Kastamonu gazetesinde neşrolunmak üzere sermuaharr-i muhteremine irsâli mercûdur. İnşallah ba'demâ elimden geldiği kadar muavenet-i tahririyede kusur etmem. Vilayet maarif müfettişi Hüsnü Beyefendi'ye arz-ı ihtirâmât. Bir de Lamartin'den tercüme ettiğim «**Ezhâr**» ünvanlı şiirin mümkünse Fransızcası ile birlikte konulmasını pek rica ederim. Zıra, bu sûrette tercüme vâdisi için iyi bir çıkış açıl-

عزیزم اتم

اون بیه که نعل ما دونتند خفاصه در سعادت ناسیم که کیم زمان
 مکتب (تیرا) که اولی . عاونه بر یون بر تو بر ابرازمه سکون
 خطه چو کلام یا ز شکر . بو مقام قدر بدست شوق اولدیغی جمله آرزو
 بر یون سعادت ایدم . ایشید که بیک بن قبیل ناوله اوزده
 منظم و مشو ایچ شید کونده . سزه بر مکتب بیه بعضی جار ده
 بر نوبت جفی : اول (شعر) مختص جماعتی بر نوبت بیاض ایچ یا زیم
 کوندر صبه بر یون بیک ده نوبت صفا اولور قشاید طبعی نقد بر ده
 اعمار اولور یون یا ز شکر . دیکر یون اندیر نام اما ایدنده [تایخ افکار
 ساره] فاعل اوزده و فاعله بر مقام دارور . بو مقامی کدیر
 آله ده بنده که ارسال بو یون بیک سزه کوندر صبه یا زیم
 (ساز در سده) عزیزی مقامی (قطعه) نوبت کده ناوله
 اوزده . سر کیم مختص ایسالی صبح در . ان ایضا ایضا
 کدیر قشاید سعادت تحریک ده قطعه ایتم . دولته سعادت عشق
 صبح جیفه مختص اجتماعات . نوبت ده (لامعنه) اولور
 ایچ کیم (افکار) مختص شدن کلمه خفاصه سیله بر کده
 قدر لیسیت ده جلا ایدم . تیرا بر صحنه ترجمه وار یون
 ایچ جیفه آیینده اولور . تیرا ده که خطه را صاحب و خوف
 طرفدن تحقیق ایدم بیده اولور خاوندی و جملایم یا کدیر جملک
 اولور یون صبح ده جملک بابی جملک کدیر استفاده ایدم
 جملک ده ایچ تیرا صبح دارور . اقدامات قیله اطف
 امع در . افتم (مانس لایح)

خدیجه زاده

—

miş olur. Tercümedeki hatâlar ashâb-ı vukûf tarafından tenkit edilir de, evvel ve âhir olduğu vechile hem yanlış tercümelerin önü alınır, hem de cümlemiz, bilhassa bendeniz istifade ederim. Çünkü, daha epeyce tercümelerim vardır. İhtirâmâtımın kabulû ahz-ı emelimdir, efendim.

Sinop, 5 Mayıs 1327/18 Mayıs 1911
Filibeli-zâde Nizâmî

*

2.8.1956

Pek Muhterem Talât Beyefendi,

18 Temmuz 1956 tarihli kıymetli iltifatnâmenizi kurban bayramının ikinci günü büyük sevinç ve şükranla aldım. Zât-ı âlîiniz de abd-ı âcizin tebrik ve hürmetlerini hâvi mektubu herhalde aynı günde veya bir gün evvel almışsınızdır.

Abdûlbâki Gölpınarlı'nın yazısını ihtiva eden İktisat Fakültesi Mecmuası'nı yorulmaksızın okumaklığınız ve daha doğrusu ve daha doğrusu hiç bir şey için yorulmamaklığınız lâzımdır. Bu lüzumu, zât-ı âlîiniz daha iyi takdir buyurursunuz. Yemek hususunda nasıl hareket etmek gerekeceğini çok iyi bilirsiniz. Sebzeler, haşlamalar sandığımca belki daha kolay hazmedilir. Bizim evde vâlide hanımın bir taraftan şeker hastalığı ve diğer taraftan tansiyon yüksekliğinden belki çok titizliğini müşâhede etmekte, sık sık yemek nev'ilerini değiştirmekteyiz. Zât-ı âlîiniz hoşunuza giden memnû yemeklerden kısa fâsılalarla azar azar tenâvül buyursanız kâfi derecede gıda alınabilir samyorum. Evvelâ Tanrı âfiyet ve iştihâ ile bol uyku ve istediğiniz zamanlar için çeviklik ihsan buyursun. Biz zât-ı âlîinizi hiç bir zaman bezgin görmek ve böyle bir hâle delâlet eden yazılarınızı okumak istemiyoruz. Ötedenberi olduğu gibi daima neşeli bulunmanızı temenni ve rica ediyoruz.

Nedim Divanı'ndan aldığınız notları bu defa öğrenmiş oldum. 85. sahifedeki beyte verdiğiniz mânâyı okurken hayran kaldım. Kendinizi yormaksızın diğer notlarınızdan faydalandırılmaklığım mümkünse müsait bir zamanınızda lütfunuzu rica

ediyorum. Bazı mecmualarda rastladığım birkaç beyti de mü-
talaa ve belki izah buyurursunuz diye bu kâğıdın arkasına ya-
zıyorum.

Vâlîde ve refikamla beraber muhterem hanımefendiye ve
zât-ı âlînize en samimi hürmetlerimizi sunarız. Aygen hürmet-
le ellerinizden öperler.

Ulu Tanrı'dan başlıca niyazımızın devam-ı âfiyetinizden
ibaret bulunduğunu ve sıhhat haberlerinizin hepimizi sevindi-
receğini arz ederim pek muhterem Talât Beyefendi.

İki gün evvel bu mektubunun diğer sahifesinin son satır-
larını yazdığım sırada karşılaştığım engeller o gün ikmal ve
takdime mâni oldu. Son satırları şimdi yazdım. Hatırıma gel-
mişken, buraya Bolu arkadaşlarınızdan tarih öğretmenliğin-
den emekli Zekâî Bey'le görüştüğümü, hakk-ı âlînizde çok hür-
metkâr ve muhabbetkâr bulunduğunu da kaydediyorum.

Fahri BİLGE

*

Muhterem Üstadım,

Mersin, 28.1.1952

8 Ocak 1952 tarihli iltifatnâmenizi alınca son derece mem-
nun ve mesur oldum. Sizin halk ve âşık edebiyatında derin bil-
gi ve alâkanızı bilen ve takdir edenlerdenim. İlk heveslerim ara-
sında eserlerinizin üzerimdeki tesiri derin olmuştur. Hatta,
takdim etmekte olduğum nâçiz eserimin hazırlanmasında on-
lardan pek istifade ettim. Mebhûti'yi tetkik buyurursanız gö-
receksiniz, eserleriniz bendenize her zaman rehberlik yapmak-
tadır. Meselâ, Eflatun Cem'in Erzurumlu Emrah'ı ikinci defa
bastırması üzerine bende Emrah'a karşı derin bir alâka uyan-
dı. Bir yıldan beri tetkik için meşgûlüm. Bu araştırmalarım
sonunda şöyle bir neticeye vardım: Eflatun Bey'in eseri baş-
tan başa yanlışlarla doludur. Neşrettiği manzumelerin kısm-ı

a'zamı Emrah'ın değildir. Bu ciheti Nuri eserinizde siz ve Köprülülük Emrah adlı eserinde pek eskiden kısmen meydana koymuştunuz. Fakat, maalesef Eflatun bu tenkitleri görmezlikten gelerek hatalarında ısrar etmiştir ve malesef bu kitapta neşredilen ve Emrah'a ait olmadığını kat'i olarak isbat ettiğim şiirler üzerinde edebî hüviyeti tesbit edilmiştir. Demek ki, Emrah olduğundan başka türlü gösterilmiştir. Yani, yeniden bir Emrah yaratılmıştır. İşte ben, pek yorucu araştırma ve karşılaştırmalarla onun olmayan şiirleri tesbit etmekle meşgûlüm. Bu arada sizin Nuri ve Dertli eserlerinizden istifade etmeyi ihmal etmiyorum. Hakikaten sizin, Nuri'nin olduğunu söylediğiniz parçalar bendeki bazı cönklerde de Nuri'nindir. Eflatun bunu niçin böyle yapmıştır? Onu da düşündüm. Şifahi olarak toplamış ve hiç bir kontrole tâbi tutmamıştır. İnşallah bu tetkikler sonunda hakikati ortaya koyacağım. Bir eser neşredeceğim. Emrah hakkında en doğru eseri sizin meydana koyacağınıza inanıyorum. Vâkıa Nuri'de bir hayli orijinal bilgi veriyorsunuz. Müstakil olarak neşri başka olurdu. Öyle ümit ediyorum ki sizde Emraha' dair hayli gayr-ı münteşir bilgi ve şiirler vardır. Benim de Zile'de topladığım cönklerde 60 kadar eseri vardır. Size çok garip bir şey daha söyleyeyim. Eflatun Bey metinleri tahrif etmiştir. Meselâ, Arapça veya Acemce bir kelimenin Türkçe karşılığı eğer vezin ve kafiye bozmuyorsa hemen aslı atılıyor, yerine Türkçesi konuyor. Bu yüzden metinler hayli sadeleştirilmiş. Bunları da, itiraza mahal bırakmayacak surette müteaddit vesikalarla isbat edecek durumdayım. Bilmem bu yapılan tahriflere ilim ahlâkı bakımından ne isim koyalım. Eserin ikinci tab'ını gördünüz mü bilmem? Emir buyurursanız bir tane takdim edeyim.

İleride «Folklor ve Âşık Edebiyatı Araştırmaları Tarihi»ne mehzaz olmak üzere sizden hayatınız ve eserleriniz, çalışmalarınız hakkında bir yazı yazarak lütfetmenizi rica edeceğim. Her-

halde kabul buyurursunuz. Bu yolda bir seri yazı hazırlamak istiyorum. Yardımınızı esirgemeyeceğinize eminim.

Bendeniz de birkaç cümle ile zât-ı âlînize kendimi takdim edeyim. 1326'da babamın memuren doktor olarak bulunduğu Dimetoka'da doğdum. Aslen Erzincan'lıyız. I. Cihan Harbi dolayısıyla amcalarımın geldikleri Zile ile münasebetimiz fazladır. Trabzon'da lise tahsilini bitirdikten sonra Ankara Tarih Fakültesi'nde Türk Edebiyatı şubesini bitirerek Samsun'a ve daha sonra Mersin'de öğretmen olarak bulunuyorum. Evliyim, üç çocuğum var. Babam ve diğer iki kardeşimle birlikte Mersin'de toplanmış bulunuyoruz.

Çok zaman evvel zât-ı âlînize mektup yazmak arzusunda idim. Fakat adresinizi bilemiyordum. Nihayet Mecmuayı tahmini olarak yazarak gönderdim. İsabet ettiğimi görüyorum.

Eserlerinizden bende bulunan Nuri, Dertli ve Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i'dir. Diğerlerini Zile Kütüphanesi'nden ve Mersin Lisesi Kütüphanesi'nden alarak istifade ettim. Halk şiirinin vezni hakkındaki eseri hiç görmedim. Mersin Lisesi Kütüphanesi'nde Çankırı Şairleri'nin bir cildi noksan. Diğerleri yok. Ancak bugün Çankırı Şairleri ile Türk Halk Edebiyatı Vezinleri'ni temin etmek mümkün değil midir? Nerede satılmaktadır? Vâkıa bunlar hayli zaman önce basılmıştır, ama belki bulmak mümkün olur. Bu hususta bendenizi tenvir buyurmanızı rica ederim.

Basılmayan eserlerinizin matbuat sahasına çıkması ilim nâmına bir kazanç olacağı şüphesizdir. Bu husus için İstanbul'da yeniden kurulan Türk Halk Bilgisi Derneği'ne müracaat edilse belki kütüphanelerle bir anlaşma imkânı bulunabilir. Bu hususta Ankara Üniversitesi de alâka gösterir ümidindeyim. Fakat, sayın profesörler kendi eserlerinden başkasını bastırmak istemezler ya. İşittiğime göre Maarif Vekilliği «Folklor ve Etnografya Enstitüsü» kuracakmış. Buraya da müracaat edile-

bilir. Eğer bu yaz kısmet olursa Ankara'ya gelmek istiyorum. İlk işim sizi ziyaret olacaktır. Bu meseleyi daha esaslı görüşürüz. Oradan İstanbul'a gideceğim. Belki bendeniz bir imkân bularak bastırılmasını temin edebilirim.

Burada, tanışmamızdan dolayı duyduğum sevinci belirtirken sonsuz hürmet ve sevgilerimin arzına müsaadelerini rica ederim, efendim, üstadım.

Bir de fotoğrafınızı lütfederseniz bahtiyar olurum.

Hürmetkârınız

Cahit ÖZTELLİ

Mersin Lisesi öğretmenlerinden

مختار السند

[illegible]

8 اکتوبر 1911ء

[illegible]

اولیض خاطر زنت غازیون جت اسماو ایم جملہ

مومند کو خبر ہو چکی تھی۔ انہوں نے حکم دیا کہ راجپوت باغیوں کو قتل کر دیا جائے۔

[illegible][illegible]

تبريد مضاف للحرارة) انخفضت و سرعته انخفضت الى اقل من 10% من سرعتها في البداية.

مقطع مع الاستسقاء المبردين ثم خشية صرير كبر في لسان كبر في لسان

سجده اولیٰ میں یہ کلمہ پڑھا اور اس کے بعد اولاد دینی فلسفہ اور اس کے ابتدا سے انتہا تک

اولیٰ حضرت (جنت ام محمد، و جنت اراج اولیٰ حضرت) با ششم نزل کرد سر علیہ،

امام و پادشاهان در این خیمه گرد آمده اند و مشایخ و

دعوت اویسان شلورن جی اچکده منعم. م آراء. سزوت لایزده و پودلی

سفرنامه بی‌اصلاح آخر ویرج، هفتده سرت، در ریت اولی، بی اسم و رنگ، و در

اقدامات صورت پذیرد. و با توجه به این مسئله، از طرفی دوم صورت

د ډله خوښه ده. د هېڅ يو نومړي ناپې لرونکي سند، اثبات يا ښکار نه دی.

خبرم : واقعا و احوال

سنگو لکڑی اور دیگر پودے، جن کی لکڑی اور پتے کھانسی، سانس کی بیماریاں، جیہک، کھانسی، سعال، اور دیگر بیماریاں کے لیے استعمال کیے جاتے ہیں۔

[illegible]

محمد بن سید محمد بن علی بن ابی طالب علیه السلام

وفاقیہ و پوزیٹو سائنس میں

پیشہ ورانہ تعلیم کے شعبہ کے تحت

تکوناً با این معنی که هر چه در این کتاب است، هر چه در این کتاب است، هر چه در این کتاب است.

مجلس شورای اسلامی

میں نے انہیں اس طرح سے پکارتے ہوئے سنا

الحمد لله رب العالمين

10

mekutubū

[illegible][illegible][illegible]

مجلسه فی ۱۵ آذر ۱۳۰۲
مجلسه فی ۱۵ آذر ۱۳۰۲
مجلسه فی ۱۵ آذر ۱۳۰۲

Cohit Öntaş

Call Ozier

موسسه خیریه امام صادق علیه السلام
کابل افغانستان

BİBLİYOGRAFYA

«Ahmet Talât Onay»; *Yeni Yayınlar*, II, 1 (Ocak 1957).

Ataç, Nurulah; «Türk Şiirlerinin Vezni», *Milliyet*, 21 Nisan 1934 ve buradan iktibas olarak: *Duygu*, 15 Birinci Kânun 1934.

Demircioğlu, Aziz; *100 Yıllık Kastamonu Basını 1872 - 1972*, Kastamonu 1973.

———, *100 Yıllık Kastamonu Basınında Kim Kimdir 1872 - 1972*, Kastamonu 1980.

Ergun, Saadettin Nüzhet; *Türk Şairleri*, I, İstanbul ?.

Gövsa, İbrahim Alâddin; *Meşhur Adamlar, Hayatları, Eserleri*, İstanbul 1933 - 1935.

———, *Türk Meşhurları*, İstanbul 1946.

İnal, İbnülemin Mahmut Kemal; *Son Asır Türk Şairleri*, X, İstanbul 1970.

(İzbudak), Velet Çelebi; «Kıymetli Bir Âlim ve Eserleri», *Vakit*, 15 Mart 1934 ve buradan iktibas olarak: *Duygu*, 15 Nisan 1934.

Konrapa, M. Zekâi; «Bolu Tarihi ile Uğraşanlar», *Abant*, 2 (Eylül - Birinci Teşrin 1944).

———, *Bolu Tarihi*, Bolu 1964.

Kovalski, T.; «Bir Tenkit: Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i», *Duygu*, 17 - 31 Teşrinievvel 1931.

(Köprülü), M. Fuat; Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i», *Edebiyat Fak. Mecmuası*, VII, 1929.

———, «Âşık Dertli, Hayatı ve Divanı», *Edebiyat Fak. Mecmuası*, VII, 1929.

Kurnaz, Cemâl; «Ahmet Talât Onay'ın Kurtuluş Savaşı ve Atatürk ile İlgili Şiirleri», *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fak. Dergisi*, III, 1 (1985).

——, «Ahmet Talât Onay, Hayatı, Eserleri, Şiirleri», *Türk Kültürü Araştırmaları*, (Halil Fikret Alasya'ya Armağan), XXVI, 2 (1989).

«Onay, Ahmet Talât», *Meydan Larousse*, IX.

«Onay, Ahmet Talât», *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, VII.

Parlatır, İsmail; «Onay, Ahmet Talât», *Türk Ansiklopedisi*, XXV.

Tansel, Fevziye Abdullah; «Ordumuza Resmen Dağıtılan Eserler ve Mehmetçik'in Sakarya Destanı», *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, 5 (Mayıs 1931).

——, «Mehmetçik'in Sakarya Destanı ve Çankırı'lı Ahmet Talât Bey», *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, 9 (Eylül 1981).

TBMM Arşivi, Dosya No. 478.

(Yazıksız), Necip Âsım; «Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i», *Türk Yurdu*, 12 - 14 (Şubat 1929).

(Üçök), Ahmet Kemal; «Türk Şiirlerinin Vezni», *Duygu*, 21 Nisan 1984.

İKİNCİ BÖLÜM

ESERLERİNDEN ÖRNEKLER

1. ŞİİRLER

GAZEL

*Yârdan mehcûr olan cennette ârâm etse de
Râhat etmez kalbi elbet zevkin itmâm etse de*

*Zerrece insâfa gelmez zulmüne doymaz o şûh
Dil perişân eylese nâ-bûd u güm-nâm etse de*

*Atmasaydı tîr-i müjgân kalbi nahcîr etmeye
Sayd ederdi zülf-i pîç-â-pîçini dâm etse de*

*Ol perî bir nîm nîgâh-ı iltifât etsin bana
Râzıyım her lâhzada bir kerre düşnâm etse de*

*Tal'at-âsâ kahr-ı gurbetle ölen bi-çâreler
Mâtem eyler sûret-i zâhirde bayram etse de*

GAZEL

—Nigâr Hanım'a nazîre—

*Mihnet-zede*yim lütf ile dil-şâd edecek yok
Feryâd, şu harâb gönlümü âbâd edecek yok

*Bî-çâre*yim, âvâre vü hem hâsîr u mazlûm
Efsûs, şu mihen-hânede bir dâd edecek yok

Gam ceyşine talan yine iklim-i dimâğım
Sultân-ı dili bendden âzâd edecek yok

Ölsem keder ü hasret ile zerre yerinmem
Âlemdedirîğ nâmımı bir yâd edecek yok

Tal'at ne yazık Ankara'da hutbe-i şî'rim
Taklîd değil, belki de îrâd edecek yok¹

7 Kânun-ı evvel 1322/
20 Ocak 1907

(1) Yahut :

«Tanzîr değil, belki de inşâd edecek yok»

ETMEM

*Kalsam üryân heves-i câme-i zîbâ etmem
Aç yatar hamd eder endîşe-i ferdâ etmem*

*İki el bir baş içindir çalışır uğraşırım
Ölürüm de yine bir ferde müdârâ etmem*

*Kadere mu'tekîdim tâli-i gam-perverdir
Ye's ü hirmân ile bir kimseye şekvâ etmem*

*Tâlib-i câh değilim rütbeye yoktur hevesim
Hele ikbâlîm için ahkarı a'lâ etmem*

*Olsa da bâ'is-i rif'at bana dâmen-i bûs
Böyle bir zilleti ben nefsimde aslâ etmem*

*Akrabâm olsa değil belki babam da olsa
Âtifet-i matlabı billah yine kat'a etmem*

*Yaşarım hür ve ferah her kuru lâfa bakmam
Câhil-i har-menişe çatmada pervâ etmem*

*Hod-perestân ile kurbiyyet ü mensûbiyyet
Tat'atâ kaht-ı ricâl olsa da peydâ etmem*

*14 Teşrin-i sâni 1324/
27 Kasım 1908*

NEFES

*Hakikat bezminde nefy-i «lâ» ile
Na'ra-yı ene'l-Hak atanlardanız
Kesip alâkayı mâsivâ ile
Fenâ'yı bir pula satanlardanız*

*Akla tâbî' olup gezdik hevâyî
Gösteren olmadı râh-ı hüddâyî
Keşf-i zamîr ile bulup Hudâ'yı
Tâlib-i kesrete çatanlardanız*

*Şâhid-i vahdettir eşyâ, etme şek
Vahdette her mevcût olur müstehlek
Biz şimdi tecrîdde edip terki terk
Ummâna bir damla katanlardanız*

*Emr-i «...mevtu kabli...» olundu îrâd
Bûlbülü kafesten eyledik âzâd
Nihâyet takdîre olarak münkâd
Denize post serip yatanlardanız*

*Tal'atâ, ehl-i Hak -her yerde inan-
Melâmet sengine olurlar nişân
Münkirler gözüne biz de bir zaman
Var ki diken gibi batanlardanız*

Kastamonu, 10 Haziran Perşembe 1920

ŞARKILAR

—I—

*Bir safâ eyleyelim bezme nihân gel bu gece
Kalmasın gözlerimiz yolda aman gel bu gece
Leyli ihyâya kerem et de hemân gel bu gece
Kalmasın gözlerimiz yolda aman gel bu gece*

*Emrine muntazır esbâb-ı neşât, meclis-i Cem
Makdemin ayn-ı saâdet olacak bezme bu dem
Tâze bir neş'e-i sevdâ sürelim eyle kerem
Kalmasın gözlerimiz yolda aman gel bu gece*

10 Kânûn-ı sâni 1938

—II—

*Kalbim tutuşur hasret ile âh dedikçe
Can ağzıma gelmektedir Allah dedikçe
Yok ses verenim nerededir ol mâh dedikçe
Can ağzıma gelmektedir Allah dedikçe*

*Ansam ne zaman hıçkırarak geçmişi nâgâh
Her şehka yürekte tutuşur, sonra olur âh
Mahrûm-ı visâli olalı her gece eyvâh
Can ağzıma gelmektedir Allah dedikçe*

11 Kânûn-ı sâni 1938

—III—

*Omzunda samur kürkü ve bin işve sesinde
Gördüm dün ikindi üzeri Bentderesi'nde
Her hatvede dâmânı açılmak hevesinde
Gördün dün ikindi üzeri Bentderesi'nde*

*Bin göz ezerek geçti bütün rehğüzerinde
Her seyr edenin kalbi sürüklendi izinde
Bin bin nazarın aksi parıldardı dizinde
Gürdüm dün ikinci üzeri Bentderesi'nde*

3 Kânûn-ı evvel 1340/1924

—IV—¹

*Sevdâ-zedeyim dinle hazîn âhıma rahm et
Lütf eyle aman nâle-yi cân-gâhıma rahm et
Ahvâl-i perişânıma eyvâhıma rahm et
Lütf eyle aman nâle-i cân-gâhıma rahm et*

*Mihnette koyup Tal'atı ey yâr-ı cefâkâr
Açtın dile bir yâre ki merhem ona düşvâr
Söyler sözü bu son nefesinde bile ey yâr
Lütf eyle aman nâle-i cân-gâhıma rahm et*

24 Şubat 1323/8 Şubat 1908

*

(1) Ünyeli merhûm Kemâl Bey tarafından hicâzdan bestelenmiştir.

ÜSTÜNE

*Kırkma kâküllerin kıvrak, kıvırcık
Gölge salar penbe yanak üstüne
Damlamış kızılık ne kadar yazık
Güvez renkli uçuk dudak üstüne*

*Çekilir mi hele bu kadar da naz
Dudak kıvrırma, kaş çatma yaramaz
Elmas parıltısı görelim biraz
Getirme saçını kulak üstüne*

*Yardan ayrı düşen her yiğit onmaz
Kaygılı gönülde sevinç dolunmaz
Bir konuk üstüne bir dahi konmaz
Konak kurulsa da konak üstüne*

*Öpiüp koklamadan o gül gül teni
Düşürdün sonunda bin derde beni
Ölüm döşeginde yatarken seni
Görünce kalkarım ayak üstüne*

*Tal'atâ, bir öğüt babaca düpdüz
Sevgilin yâr olur sanma, ümmid üz
Tanrı'dan dilerim geceyle gündüz
Karalar bağlasın duvak üstüne*

29-30 Kânûn-ı sâni 1936

AYAKLI MUSAMMAT KOŞMA

*Meyhânede âdet : Rindâna hürrmet,
Sâkiye muhabbet, takdim şarabı*

Misl-i gülâbı

*En büyük ibâdet, bezl edip servet
Korumaktır elbet pîr-i harâbı*

Pîr ü şebâbı

*Varsa gönülde yas, bezme ayak bas
Geçmişe tutma yas, bul gamdan halâs
Senindir bezm-i hâs, eyleme hirâs
Ârı çengele as, kaldır hicâbı*

İç mey-i nâbı

*Sâkî lütf u kerem, rindâna elzem
Olsun meyle hurrem rind-i bî-direm
Bilmesin keyf ü kem kendin sanıp Cem
Çaldırsın her dem çeng ü rebâbı*

Bırakıp hâbı

*Zevk u saâdet vah hayâl imiş âh
Ömr-i beşer kûtâh, Tal'atâ eyvâh
Fenâya gider râh, etme iştibâh
Göstermesin Allâh, hevl-i azâbı*

Yevm-i hesâbı

6 Şubat 1936

15 ŞUBAT

Şubatın onbeşi, kasımın yüzü
Bu gece çok soğuk göklerin yüzü
Etlik bağlarının eğri yolunda

Karanlığı yaran şu otomobiller
Alev-göz ejderler, kudurmuş filler
Gibi koşuyorlar dizi kolunda

*

Dağların üstünde yıldırım gibi
Bir soğuk dalgası kasırğa, tipi
Aşarak geliyor, koşup geliyor

Dağlardan sökerek korkunç uğultu
Dolduruyor koğuk, uçurum, kuytu
Bir soğuk seli ki koşup geliyor

*

Bu gece kasımın yüzü gecesi
Elinde değneği, sırtında keçesi
Ağıl ağıl gezer yüzlerle çoban

Bu gece kuzular canlanır bütün
Şerefe içilir sütlü çay, tütün
Yenir toklu eti, içilir ayran

*

Bu gece dağlarda soğukta karda
Yanında dağ gibi koca çomar da
Bulunup ağıllar gezen yiğitler
Giderken dönerken çok can verirler
Tilkiye çakala kurban verirler
Kurtları yumrukla ezen yiğitler
Rüzgârdan tehlike sezen yiğitler

14-15 Şubat 1936

EY DELİ GÖNÜL

—Tahsin Nâhid'e—

*Zamânede ahhâb ne kadar çoksa
O nisbette azdır yâr deli gönül
Hangi gülün bûy-i vefâsı yoksa
Sayısız dikenini var deli gönül*

*Kara günde duymaz dostun çağrını
Açma her tabibe sakın bağırını
Anlamaz dârdini bilmez ağrını
Yaranı sen kendin sar deli gönül*

*Hayata bağılıyız hep bir ümitle
Uğraşılmaz yoksa bir sürü itle
Zarar görsen bile her parazitle
Savaş ki encâmı kâr deli gönül*

28 Mayıs 1936

TEREDDÜT

*Dosttan ayrı sende Ankara artık
Kalmasam bir türlü kalsam bir türlü
Gönül rebâbını ben yanık yanık
Çalmasam bir türlü çalsam bir türlü
Kendim burda, kalben yâr ilindeyim
Efsâne-i aşkım halk dilindeyim
Sevdâ denizinin sâhilindeyim
Dalmasam bir türlü dalsam bir türlü
Sevmekten nedâmet hissettikçe ben
Boynuma sarılıp o yâr-ı gül-ten
Bûseler sundukça gonçe-dehenden
Almasam bir türlü alsam bir türlü
Zerreyim kapıldım aşk güneşine
Bir Kerem'im düştüm Aslı peşine
Hey Tal'at, kendimi aşk ateşine
Salmasam bir türlü salsam bir türlü*

22 Mayıs 1936

VARSAĞI

*Bre dostlar, hey kardaşlar
Gözüm değil, gönlüm ağlar
Boş yere mi bunca yaşlar
Gözüm değil, gönlüm ağlar*

*Sanman giryem idbâr için
Pek hercâyı bir yâr için
Yâr değil de ağyâr için
Gözüm değil, gönlüm ağlar*

*Her dem gönül üzdüğünden
Düşmanla mey süzdüğünden
Bana yalan düzdüğünden
Gözüm değil, gönlüm ağlar*

*(Onay) der ki, behey dilber
Gönül senden vefâ ister
Olmaz isen himmet -güster
Gözüm değil, gönlüm ağlar*

22 Mayıs 1937

BİR ASKER LİSANINDAN

*Osmanlılarız tıynetimiz gevher-i sâfdir
Havf eylemeyiz harb sözü bir lâf-ı güzâfdir
A'dâmız için hançerimiz zehre -şikâfdir
Meydân-ı vegâ cümlemize dârü'z-zifâfdir
Osmanlılarız arzûmuz a'dâya zaferdir
Gavgâda şehâdet bize en şanlı hünerdir*

*Harbi severiz dâr-ı vefâ meskenimizdir
Mûsâ-yı adûyuz hele cenk âyinemizdir
Düşman topuna karşı siperler tenimizdir
Evreng-i adû meşhedimiz medfenimizdir
Osmanlılarız arzûmuz a'dâya zaferdir
Gavgâda şehâdet bize en şanlı hünerdir*

*Din izzeti vardır vatana kalben esîriz
Allaha kuluz düşmene en şanlı emîriz
Can korkusu yoktur bize biz merd-i dilîriz
Düşmen ararız savlete biz nerre-i şîriz
Osmanlılarız arzûmuz a'dâya zaferdir
Gavgâda şehâdet bize en şanlı hünerdir*

*Osmanlılarız ceng ü zaferden alıriz kâm
Yazılsa sezâ cebhe-i arşa bu büyük nâm
Dünyâya bütiin nâmımızı eyledik i'lâm
Her hamlemiz a'dâyı eder seyfimize râm
Osmanlılarız arzûmuz a'dâya zaferdir
Gavgâda şehâdet bize en şanlı hünerdir*

*Allaha şükür bizleri Osmanlı yaratmış
Dindâr u mutî' kalbimiz îmânlı yaratmış
İslâm gibi bir din ile pek şanlı yaratmış
Saf kalbli yiğit kanlı cesûr canlı yaratmış
Osmanlılarınız arzûmuz a'dâya zaferdir
Gavgâda şehâdet bize en şanlı hünerdir*

*Cenktir bize sûr işte gelin bayrağımızdır
Her harbte visâl-hâne bize otağımızdır
Dünyâya bedel bildiğimiz bayrağımızdır
Haydin gidelim düşmene savlet çağımızdır
Osmanlılarınız arzûmuz a'dâya zaferdir
Gavgâda şehâdet bize en şanlı hünerdir*

13 Mayıs 1324 / 26 Mayıs 1908

MEHMETCİĞİN DESTANI

— Bu destan 11 Eylül 1337/1921 tarihinde Bolu'da yazılarak Dertli Gazetesinin ilâvesi olmak üzere neşredilmişti. Destan orduca beğenildiğinden talep üzerine Garb Cephesi istihbârât şubesine tekrar iki bin nüsha bastırarak göndermiştik. Birçok köy odalarının duvarında rastladığım destanı aynen alıyorum —

*Akşam çiftten döndüm, anam dedi ki :
«Asker isteniyormuş, edildi i'lân;
İngiliz denilen o kahpe tilki
Yardım ettiğinden saldırmış Yunan!»*

*«Tevellüdü'n gerçi senin on yedi,
Devlet emsâline gelsin demedi;
Arslan yatağına girerse kedi
Kalır mı yurdunda aceb Türk olan?»*

*«İnönü'nde şehit düşen Memiş'in
Öcünü almaktır gidip ilk işin;
Muhtara sattığın iki çebişin
Parasını alıp yollarda harçlan!»*

*Anamdan ayrılıp çıktım dışarı,
-Etrafımı aldı birkaç haşarı-
Dediler: İmamın oğlu Yaşar'ı
Esir etmiş iken öldürmüş düşman!»*

*Biz bu sözde iken iki sığırtmacı
Gelip dediler ki : «Şurada birkaç
Yaralı asker var, karınları aç
Gitmeğe kalmamış birinde derman.»*

*Kaldırdık onları köy odasına,
Birinin top gelmiş kafatasına,
Birinin süngüyle can tahtasına
Açılmış mertliğe dâir bir nişan!..*

*Birinin yarası kolunda ağır;
Dedi: «Top sesinden olmuştuk sağır,
Arkadaşlar dedi bir türkü çağır;
Söylerken türküyü vuruldum o ân.»*

*«Gelen muhâcirler, kaçan esirler,
Söylüyorlar kalmamış yakılmadık yer;
Köyleri insanlar ile berâber
Yakmakta girdiği yerlerde inan!»*

*«Yaptığı zulümler gelmez ki dile;
Arıyor İslâmı mahva vesîle;
Kalmamış köylerde bir tek kız bile
Hepsini zevkine eylemiş kurban!»*

*Ağlattı sözleri mecrûh askerın
Dedik: «Kurudu mu kanı Türklerin;
Altı da üstü de bir iken yerin
Gitmeyen nikâhsız, kaçan bî-îmân!»*

*O akşam rüyâmda dedi bir derviş :
«Cennettedir şimdi kardeşin Memiş;
Muharrem gelince bitecek bu iş,
Kitaplarda böyle edilmiş beyân!»*

*Bu hâl çok dokundu doğrusu bize,
Sabah çıktık yola gençler biz bize;
Ahdettik düşmanı döküp denize
Alalım dünyada kalacak bir şân!..*

*Taburda fedâî yazdılar bizi,
Bomba, fişek aldım tam iki dizi;
Keşifte ararken bir düşman izi
Karşıda göründü bir siyah duman!*

*Pusu kurup yattık on iki nefer;
Onbaşı dedi ki: «Ateş, berâber!..»
Yaylım ateşiyle hep birer birer
Düştü yetmiş düşman, bizden bir tek can.*

*Binbaşı verince tekmili akşam,
Memnûn olur bizden kumandan paşam.
Her nefere etmiş on lira ikram
Terfi' etmemizi eylemiş beyân.*

*Yoklamaya çıktık kuşluğa karşı,
Boru selâm çaldı, geldi binbaşı;
Bize hitâp edip dedi: «Onbaşı
Oldunuz oğullar, böyledir ferman!..»*

*Bazan bir takıma, bazan mangaya
Verdim kumandayı önden arkaya;
Düşmanın siperi çelikten kaya
Olsa da yarardık her gün, her zaman...*

*Gâhi açıklarda, gâhi siperde,
Ateş açar idik her gün her yerde;
Yanmış kasabada, yıkık köylerde
Ölümden kurtardık hayli müselman.*

*Rüzgârlarla dağda, belde eserdik,
Erzak geç gelirse koyun keserdik;
Bahçeler, bağlarda postları serdik
Bulmadı keyfimiz bir vakit pâyân*

*Kavurga yapardık bazan aç kalıp
Tarlalardan buğday başak toplayıp;
Bazan düşmanlardan ganîmet alıp
Ziyâfet çekerdik gelip şöyle yan!*

*Gece siperlerde yetmiş iki saz
Kaval seslerine olurdu dem-sâz
Oyunlar çıkarıp güldükten biraz
Hücûm eyler idik bir sürü arslan.*

*Ağustos içinde oldu büyük cenk
Yerleri kapladı kandan kızıl renk;
Bir günde bir nefer attı bin fişenk
Böyle kanlı harbi görmedi cihân!..*

*Beğlik Köprü idi harbin ocağı,
Düşman lâşesiyle doldu Bozdağı;
Görmedik gülleden sol ile sağ
Lâkin muhafaza ederdi Sübhân!*

*Ağızdan ağıza gezdi şu haber :
«Düşman şarka çekmiş binlerle asker!»
Yarmak istiyormuş cepheyi meğer
Türk'ün zekâsiyle bozuldu plân.*

*Mustafa Kemâl'e Hak olsun mu'în :
Orduyu bozgundan eyledi emîn;
Bir gece uğraştı sabaha değin
Düşmanlara kurdu bir iyi kapan!..*

*Hücûma kalkınca o sabah erken
Şaşırdı beline darbeyi yerken,
Kendini Türklere gâlip bilirken
Kaptırdı kuyruğu kapana Yunan!*

Çıkmaya başladı dervişin sözü;
Evliyânın Hakk'a doğrudur özü,
Kör oldu Yunan'ın çıkası gözü
Firâra yüz tuttu kaldırıp taban.

Dünyâda rastlanmaz Türk'ün eşine,
Kargalar üşürür hasmın leşine;
Düşerse bir kerre düşman peşine
Süngüsüinden kaçır nice kaltaban.

Toplar siperleri volkan lavına
Çevirmişti, geldi kavga tavına;
Tekbir alıp çıktık domuz avına
Düşmana vermedik bir lâhza aman!

Bombalar atardı gökten tayyâre,
Götürürdü toplar ölüm ağyâre
Düşman siperleri dönüp mezâra
Lâşeleri sanki sürükledi kan.

Top sesleri ile dağ taş inlerdi,
Hücûmlar bir değil sanki binlerdi,
Tekbirleri gökte melek dinlerdi
İmdâda gelirdi rûh-i şehîdân.

Bazan on düşmanı bir tek mehmetçik
Önüne katarak çalardı dibçik,
Karın deşer, yâhut keserdi incik
Her nefer olmuştu şâhinle doğan.

Tüfengini atıp teslim olanı
Mecrûh düşüp yolda bîtâb kalanı
Affettik, böyledir mertliğin şânı
Gelmedi bunların kılına ziyân.

*Düşman gibi biz de ölü soymadık,
Genç kız gördük fakat nefse uymadık
Şeytan telkinini asla duymadık
Suçsuzlara karşı etmedik tuğyân.*

*Aklım ermezse de gerçi derine,
Getirdik emr-i Hak neyse yerine;
Bakmadık o kadar Rum dilberine
Yoldan çıkarmadı çok şükür Yezdân.*

*Göründü siperden bir beyaz bayrak,
Dediler: «Bir bölük teslim olacak»
Dedim: «Arkadaşlar hîle var mutlak»
Dikkat edin, sakın olmasın yalan!»*

*«Teslim, teslim!» diye gelmektelerken,
Ettiler kahpece bir hücûm birden;
Saklı bombalara ateş vermeden
Süngüye dizildi yüz elli şeytan.*

*Türk'ü şaşkın sanıp düzmüştü oyun,
Buldu cezasını bir sürü mel'ûn;
Geldi bu esnâda bir cılız kurşun
Sağ kolumdan geçip koymadı tüvân.*

*Yatırıldım hastahaneye nâçar
Yatmaktan duymaya başladım ben âr
Bir gün kırk yaralı eyleyip firâr
Cephede tabura yazıldık mihmân¹*

(1) O zaman kırk neferin Cebeci Hastahanesi'nden kaçarak cepheye iltihâk ettiklerini gazeteler yazmıştı.

*O günden beridir tüfenk atarız
Sularda boğuşur, kırdâ yatarız,
Düşmanın aşına zehir katarız
İntikam almaya eyledik peymân.*

*Başladı firâra encâm Yunanlı,
Bırakmaz peşini artık Osmanlı,
Benden selâm bekler belki nişânlı
Anlatsın hâlimi işte bu destân.*

ELHAMDÜLİLLAH

«Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir.»

Gazi Mustafa Kemâl

*Meleklerin zikri semâda şimdi :
Tanrımın lütfuna elhamdülillah!..
İslâmın çağılayan gözyaşı dindi
Rabbimin lütfuna ehlamdülillah!..*

*Türk'ü düşürmekçin kurmuşken pusu
Yüz tuttu firâra Yunan ordusu;
İsrâfil çalmakta felâh borusu
Tanrımın lütfuna elhamdülillah!..*

*En büyük inâyet olan bu zafer
Altınla göklere yazılsa değer;
Düşmanı ordumuz bozdu dört sefer
Rabbimin lütfuna ehlamdülillah!..*

*İslâmı mahv için hâin Avrupa
Musallat eylerken her gün bir belâ
Ordunun imanı bahş etti rehâ
Tanrımın lütfuna elhamdülillah!..*

*Melekler ordusu Türk askeridir;
Ne kadar iftihar etsek yeridir
Çünkü senâ eden peygamberidir
Rabbimin lütfuna ehlamdülillah!..*

*Arslan Türk askeri çekti silâhı
Oynattı yerinden gayretu'llahı
Kalmadı yerlerde mazlumun âhı
Tanrımın lütfuna elhamdülillah!..*

*Ey Türk bil ki kaçan nâmert düşmanın
Çâk etti ırzını yüzbin annenin
Bırakma! Kaçmakta süngünden senin
Rabbimin tülfunâ elhamdülillah!..*

*Hind ü Çin bekliyor halâs haberi
Allah yolundasın yürü ileri!
Mu'in bil her yerde Hak Peygamberi
Tanrı'nın lütfuna elhamdülillah!..*

2. DÜZ YAZILAR

ÂŞIK DERTLİ'YE DAİR İKİ YENİ VESİKA *

I

931 Kânun-ı sânisinde Beyobası Köyüne sabık Ankara mebusu İhsan Bey'in küçük hemşiresi için yapılan düğüne gitmiştik.

Beyobası, Ankara-Kayseri hattının 100. kilometresindeki eski ismi İlhan olan Balışeyh istasyonuna bir saat mesafede Keskin kazasına tâbi bir nahiye merkezidir.

İhsan Bey, kaza eşrafından Pehlivanlı oğullarından Rıza Bey'in küçük oğludur. Büyük kardeşi Tayyar, en küçük ağabeyisi Arslan Bey'lerdir.

Bu köy halkı ve Rıza Bey'in ceddi, seyyar bir Türkmen aşireti halinde iken yüz elli sene kadar evvel burada iskân etmişlerdir.

Beyobası tesmiyesi Rıza Bey'in cedlerine izafe edilerek verilmiş bir isimdir.

Oğulları, torunları ile bugünkü nesli 37 neferden ibaret olan Rıza Bey, 73 yaşında vakur, temkinli, kerim ve eski aşiret beylerinden, asil Türk ağalarından tam bir nümune ve bir bakiyedir.

(*) *Duygu*, 96 (27 Ağustos 1932) 2-3 ve 97 (3 Eylül 1932), 3-4. Ayrıca bkz. *Halk Bilgisi Haberleri*, 107 (Eylül 1940), 253-257 ve 108 (Birinci Teşrin 1940), 277-281.

Serveti, ciddiyeti, vekarı ile muhitinde kendisine hürmet ettiren Rıza Bey, ailesi efradının, muhitinin taabbüt derecesinde hürmetlerini görmekle bahtiyardır.

Bu ailede derece derece büyüğün küçüğe âmiriyeti ve fakat şefkati, küçüklerin büyüklerine ölçüsüz saygısı, hürmeti vardır. Her büyüğün emrini küçüğü -hata da olsa- infaza mecburdur. Eski Türk ailelerinde görülen inzibat ve intizam bütün ananesi ile bu aile arasında yaşamaktadır.

Efrad-ı aile tamamen uyanık ve zekidir. Hele Arslan Bey başlı başına bir âlemdir. Güzel saz çalar, güzel koşmalar, nefesler okur, kahramanlığa ait menkâbeler, türküler hafızasında çoktur. Meclisârâ, terbiyeli ve kabadayı bir insandır.

Biz Çankırı mebusu Ziya, Kastamonu mebusu Cemal, Aydın mebusu Emin Fikri Bey'le dört mebus arkadaş, sekiz on da hanım ve erkek Rıza Bey'e misafirdik.

Rıza Bey'in yanında gençler, ihtiyarlar kimse -kendisine söz teveccüh etmedikçe- söze karışmıyordu.

Davulcuların abdal olması dikkatimi celp etti. Alevî mezhebinde olan bu adamlarda Türk harsı ile, Türk halkiyatı ile alâkadar bir çok şeyler bulunacağı şüphesizdi. Bir şeyler bulur, alırım ümidi ile Rıza Bey'e nefes okumalarını emretmesini rica ettim. Kahve ocağında oturan oğlu Arslan Bey'i çağırarak arzumun ifasını emretti. Sazlı sözlü meclisleri idarede yekta olan Arslan Bey, birkaç parça okudu; müteakiben Veli Klâhya ismindeki abdalların muhtarı da bir hayli şeyler okudu. Fakat bu bedmest abdalin okudukları çok mânidar şeylerdi. Hele Bektaşî ve Aleviliğe muhip veya mensup görünmek isteyenlerin maksatları ile istihza için okuduğu nefesin şu parçası ne kadar mânidardır :

*Kenarında gezmediğin deryânın
Ne haddin ki ortasında yüzesin
Hakikatte yarım adam değilsin
Dava kılan elli ile yüze sen*

Sohbet ilerledikçe, hâzırûnda az çok bir inkişaf belirdi. İşte bu birkaç saatte Kul Himmet'ten, Sadık'tan, Veli'den, Keskinli Ali'den, Hatayi'den öyle şiirler, nefesler okudular ki okuyanların hafızasına hayret etmemek kabil değildir.

Bu şiirlerin üsluplarındaki revanhk, kıvraklık, mevzuundaki incelik, müstehzi fikirler çok câlip-i dikkatti.

Bir aralık Arslan Bey, Dertli'den bir şiir okudu. Bunun bazı parçaları benim Âşık Dertli kitabımdaki şekle uymuyordu. Tashih etmek istedim. Arslan Bey, bunları Dertli'nin eski bir matbu divanından aldığını, kendisinde Dertli'nin tercüme-i hali de olduğunu söyledi. Fîlhakika bilmem kaçınıcı matbuunda o şiir vardı. Tercüme-i hal sözü dikkatimi celp etti. Ricam üzerine mecmuasını getirerek bera-yı istinsah bana verdi.

Geçen yaz Bursa'dan dönüşümde İstanbul'da yegâne Türkiyat âlimimiz Prof. Dr. M. Fuat Köprülü'yü ziyaret etmiştim. Sakin bir sahilde, âsûde bir konakta, binlerce kitap ve mecmua arasında meşgul olan âlimimiz, bir iki saatini benimle meşgul olmaya hasretmek lütfunda bulundular, bir ara matbu ve gayr-i matbu eserlerim üzerinde söz söylerken kendisinde Dertli'ye dair notlar bulunduğunu, işime yarayacağı beyanı ile bana ihda ettiler.

Arslan Bey'den aldığım tercüme-i hal, mesnevi tarzında 65 beyitten ibaret ve manzumdu. Fuat Bey'in lütfettiği kendi yazıları ile iki sahifelik bir mensurdu. Her ikisinde de benim Dertli namındaki eserimde verdiğim malumattan fazla bir şey yok gibidir. Ancak her ikisinin de Dertli'nin menkabevî hayatına dair malumatı teyit etmesi şayan-ı dikkattir.

Manzum terceme-i hal, Ankara'lı Sadullah Efendi¹ tarafından yazılmıştır. Mensurun nereden alındığına dair Fuat Bey malumat vermediler.

Bu iki vesikadan erbaab-ı tetebûu haberdar etmek için hülasa ediyorum :

Sadullah Efendi eserini 1261 tarihinde veya sonra yazmıştır. Çünkü vak'a bu tarihte olmuştur.

*Dinle sana kıssayı nakl eyleyim
Gördüğüm esrarı bütün söyleyim
Bin iki yüz altmış bir idi sâl
Ankara'da oldu bu sûrette hâl*

Bu mesnevi fâilâtün/fâilâtün/fâilün vezninde ise de bir çok yerlerinde tashih hatası vardır; bu cihetle vezni kısmen bozuktur. Hülasası şudur :

«Bir zat bana âlûde kimselere sû-i zan etme, dedi. Çünkü zahid ve fasık da Allah'ı bir bilir. Sana bir kıssa nakledeyim, gördüğüm esrarı söyleyim. Bu hal Ankara'da 1261'de olmuştur. Ankara halkı bütün gani, fakir vakayı görmüşler ve Hakk'a bel bağlamışlar, işidenler de ağlamışlardır.

Aşk ve sevda ile ârâste bir şair-i şûrîde-hâl ve tûtî gibi şirin-makal, nazmı bedihi söyleyen, fakat şafiye, kâfiye bilmeyen, lâkin kendisine kafiye musahhar ve sözlerinin cümlesi mevzun, herkes nazmına meftun olan, suhan-gûlukda fert,

-
- (1) Sadullah İzzet Efendi-Osmanlı Müellifleri namındaki esere nazaran-ulemâ ve şuarâdan ve ulûm-ı ri'yâziyenin nücum şubesi mütehassıslarından olup Ankara'lıdır. Hacı Bayram-ı Veli sülâlesindendir. Niyabet ve müftülükte bulunmuş, 1264'de vefat etmiştir. Huruf-ı hece üzere mürettep iki büyük cilt mecmuâ-i müntehabâtı vardır. Ahkâm-ı nücumu dair cetvelleri, Eşcâr-ı Es-mâr ünvanlı kitabı vardır. Dertli'nin terceme-i halini yazması, bu bedmest âşıkın şahsında bir kudsiyet görmesi şayan-ı teemmüldür.

kendi gibi sözleri pür-dert, Dertli mahlaşlı ve Gerâdeli Dertli diye müştehir bir âşık var idi.

Onun derdi civanan idi; ihtiyardı ; fakat aşk ile suzan idi. Gödüğü güzellere aşk ile şiir okurdu :

Medh-i civânan idi pîşesi

Mey idi, mahbûd idi endîşesi

Haseneyne tâzim ederdi. Vak'a-i Kerbelâ yad edilince, sakalını yolar, ağlardı. Birisinin nakline göre Dertli, bu yüzden kendisini zebheylemiştir. Onun sinisini biz de mezbuğ gördük. Bir dağda gezerken birisi ona : **Ey deli, Hazret-i mâsum madam ki şehid oldu; sen sağ mı gezeceksin!**» demiş ; bunun üzerine kendisini dağdan atmış, fakat bir şey olmamış, aşkile yine dipdiri olmuş!

Hâl-i şebâbmda çok gezmiş, gördüğü gençlere gönül vermiş«**musikide görülmemiş güftesi**» vardır. Bülent iştiharına sebep Alişan Bey'dir.

Alişan gençti büyümüş, Sıfat-ı mahasinle kemal bulmuştu.

Hüsnile ol bir şeh-i hûbân idi

Mîr değil doğrusu bir sultân idi

Biz dahi gördük o beyi hayli dem

Doğrusu bir mîr-i mahâsin-şiyem

Nazik ü nermin-suhan ü dil-nüvâz

Dertlilere lütfun eder çâre-sâz

Celb-i kulûb ile ol âlî-makâm

Oldu Kapıcıbaşılıkla bekâm

Her nereye gitse o mîr-i kerîm

Dertli'yi yanında ederdi nedîm

*Dertli dahi ana gazelhân idi
Her sözüniün başı Âlişan idi
Çektiği dem bâdeyi cân aşkına
Derdi: Bir sâğar, Âlişan aşkına*

Ne zaman sazına düzen verse Alişan için verirdi. Böylelikle çok yıllar geçti. Fakat aşkı geçmedi. Gece gündüz mest ve medhuş idi. Alişan Bey :

*Meykedeye her ne zaman girse dir :
Verir isen bâdeyi Dertli'ye vir!
Parasını mîr verirdi bâdenin
Kaydı değil âlemi âvârenin
Bâde çektikçe o pîr-i düâ
Mîri Âlişan'a ederdi duâ*

Bir gece yine sarhoştı, Alişan Bey'in huzuruna girdi. Beye çok dualar etti. Dedi ki :

-Ben sana vedaya geldim. Şimdiye kadar göçmek için çok niyet ettim; fakat sen ahirete göçmeme müsaade vermedin. Mademki seni bu mevkiye getirdim; büyüttüm, yetiştirdim; artık sen de beni unutma. Veda vaktidir; perçemini bir defa öpmek, kokmak isterim; müsaade et!»

Bey tarz-ı hitabdan mütehayyir, müsaade etti. Öptü, kokladı ve sonra huzurdan çıktı. Herkesle vedalaştı. Son sözü ke-lime-i Tevhid oldu.

Evin bir aralığında bulduğu hasırlar üzerine yazıverdi :

*Vâsıl-ı Hak oldu verdi cânını
Dertli de buldu hele dermânını
Âşıkı âlûde görüp söyleme
Mest deyüben herkese zemmeyleme
Kıssadan al hisseyi ey nîk-nâm
Âşık olan böyle olur vesselâm*

Bu hülasanın hülasası şudur :

Dertli, şafiya kafiye bilmeyen bir ümmi, fakat mevzun söyleyen bir şairdi. Gördüğü güzellere meclup olurdu. Daima sarhoş gezerdi. Evlad-ı Resûle muhabbeti fazla idi. Kendini Kerbelâ faciasını tahatturla kestiği mervidir. Sesi güzeldi. Alişan Bey'e mensuptu; çok lütfunu görmüştü. Alişan Bey'e Kapıcıbaşılık rütbesi verilmişti. Bir akşam yine sarhoştı. Alişan Bey'e öleceğini söyledi. Sonra herkesle vedalaştı, bir hasır üstünde 1261 senesinde öldü.

Fuat Bey'in verdiği vesikanın muhtasar şekli şudur:

«Gerede'nin Çağa Nahiyesi'nden Dertli İbrahim Ağa, 21 yaşında İstanbul'a giderek Hüsrev Paşa'ya intisab etmiş ve Şamdan Ağalığına tayin edilerek bir hayli seneler dairesinde kalmıştır.

Sonra silahşorluk ve cündilikte meşhur olmuştur. Buradan ayrılarak çarşıda esnaflığı ile bir dükkan tutup çalıp çağırmaya başladı. Bir sene sonra Kahire'ye gitti. Bir gün Mısır'da çarşıda dolaşırken ehl-i harâbâtın gayet perişan kıyafetli bir derviş yanına gelip sağ kulağından tutarak şiddetle çekti, gâib oldu. Dertli de bîhûş düştü. Kendine gelince aşk galebe etti; gazeliyat tulûa başladı. Hattâ:

*Bilmez idim ol şehd-i hakikat ne şîrindir
Bir ehl-i hakikat bana tattırdı çelikten*

beyt-i kalenderisini o zaman söylemiştir:

İstanbul tarikiyla memleketi olan Çağa'ya döndü. Bolu valisi kendisine Çağa âyânlığı verdi. Bir iki ay sonra âyânlığı terk ve başına bir bektaşî tacı berk ile bütün bütün meslek-i harâbâta dehâlet ve nerelerde ehl-i dem hûb-rûyan varsa onlarla ülfet ve mâsivâca külliyyen terk-i külfet eylemiş, ekser evkatını Ankara Sancağında Haymeâbâd'da aşiret beylerinden meşhur Alişan Bey'in yanında geçirip mir-i mumailiye dahi ehl-i

dil ve ehl-i sühan bulunduğundan kadrini bilip aşırı derecede riâyet ve pek bol akçalar ihsan ederdi.

Bazı kere dahi Bolu'ya gelerek hayli vakitler ikamet eyler idi».

1257 - 1258 tarihlerinde ecille-i rical-i devlet-i âliyeden merhum Hüsnü Efendi'nin Bolu Defterdarlığı hîninde merhum dahi ehil olmağla, Dertli Baba'ya kemal derecede hürmet ve muhabbet izhar, hatta indinden yevmiyye yirmi kuruş tahsisat da ihsan buyurmuştu. Biraz sonra Dertli'yi Gerede civarındaki Beşçam Derbendi mevkiine memur göndermişti. «Hiç bu misil-lü ehl-i harâbât, derbent memurluğunda ne miktar ârâm ve ebnâ-yi sebîlî ne suretle muhafaza eder?»

«Ben kapumu örter yaturum il neme lâzım; çok il şugulu keyfime gayetle zarardır». Kalenderisini derbend-i mezkurda söylemiştir.

«Âşık-ı mumaileyhin pek de tehî-dest bir zat olmadığına işbu kalenderisinde rûmuz ve işaret vardır iki nihayetinde dahi:

*Mevtimde necimler tepe mansubum olursa?
Taşları cevahirdir anın toprağı zerdir*

demıştır. Çünkü bâlâda beyan olunan Alişan Bey'in Ankara'da bulunması münasebeti ile 1262 tarihinde yaya Ankara'ya gider, orada bir Cuma gecesi hasta olur. Mir-i mumaileyhe ihbar eder ki alessabah beni gelüp götürsün ve tekfin ederek defneylesün, der.»

Alişan Bey aldırılmaz; sabah bakarlar ki Dertli vefat etmiştir. Bir hâlî mahalle defnederler ki ol mahal dahi Müneccimler Tepesi demekle maruf bir yer olduğu rivâyât-ı sahihadan olarak mervidir.

(2) Matbuunda bu mısra şu şekildedir :

Mevtimde muneccim deye mansubum uludur

Önce Dertli'nin okuyup yazması olmayup, Mısır'dan geldikten sonra biraz yazı öğrenüp pek âlâ Farisî tekellüm eylerdi. Kendisi gayetle harabâtî ve mest-i müdâm idi.

Gayet yanık ve alevî tarikattendi, muhibb-i hanedandı. Hazret-i Mustafa ve hele şâh-ı şehid-i Kerbela yolunda canın feda etmek derecelerinde âşık ve mübtelâ idi. Zikr-i cemili geçtikçe kendisini zabta muktedir olmayarak bilâ fasıla bükâ eylerdi.

Her sene Muharrem geldikte halini bilmeyenler tecennün etmiş sanırlardı. 1256 Muharreminde de Bartın tarafında Gülpazarı Kazasında sabra kararı kalmayıp belinde bulunan sagir keskin bıçağını, medet yâ Hüseyin! diye gerdanına çalmıştır. Bayılmış, ayılınca yarasını sarmış ve sonra tedavi etmiştir.

*Kendimi aşkın yolunda şöyle kurban eyledim
Gerdanım mecruh edüp kesdim kızıl kan eyledim*

gazelini o vakit söylemiştir. Gerdanını kestikten sonra güzel sesi kerih çıkardı.

Bunun da hülâsası şudur:

Dertli 21 yaşında ve İstanbul'a geliyor. Sadr-ı esbak Hüseyin Paşa'ya intisab ediyor. Paşanın Şamdan Ağası oluyor; sonra Kahire'ye gidiyor. İstanbul tariki ile memleketine dönüyor. Bolu Valisi, Çağa nahiyesi âyânlığını tevcih ediyor. Az sonra ayanlığı terk, başına bir beктаşi tacı berk ederek işi harabatiliğe döküyor. Alişan Bey'den hürmetler görüyor, yıllarca Bolu Beyleri nezdinde kalıyor. 1258'de Beşçam Derbendi muhafızı oluyor.

Ankara'daki Necimler Tepesine defnini temenni ediyor, tesadüfen 1262'de vefatında bu tepeye gömülüyor. Ölmeden evvel vefat edeceğini Alişan Bey'e söylüyor.

Mısır'da yazı öğreniyor, mükemmel Farisî görüşüyor. 1259 Muharreminde Hazreti Hüseyin'e muhabbetinden gerdanını kesiyor, sesi çirkin oluyor.

Bu vesikaların manzum olanına nazaran:

1 — Alişan Bey'e Kapıcıbaşılık rütbesi³ verilmiştir. Dertli bunu divanın da:

*Bana bu mesned-i vâlâ beyim zâtî tecellîdir
Velî zâhirde derler gerçi ihsân-ı humâyûndur*

beyiti ile ifade etmiştir. Fakat türbenin ne olduğunu bundan anlamıyoruz.

2 — Dertli, kâfiye-şafiye yani okuyup yazma bilmezdi.

3 — Alişan Bey'e ölmezden evvel vefatını bildirdi ve 1261'-de vefat etti.

İkinci vesikaya göre:

1 — Genç iken İstanbul'a gitti, Hüseyin Paşa'ya intisab etti. Şamdan Ağası oldu.

2 — Bolu valisi âyânlık verdi.

3 — Bektaşî tacı giydi.

4 — 1258'de Beşşam Derbendi memuru oldu. Tayin eden Bolu Defterdarı Hüsnü Efendi'dir.

5 — Mısır'da okuyup yazma öğrendi, avdetinde mükemmel Farisî görüşüyordu.

6 — 1256 tarihinde boğazını kesti.

7 — 1262'de Ankara'da vefat ederek temenni ettiği Necimler Tepesi'ne gömüldü.

Dertli'nin ümmî olduğu bir hakikattir. Bu bâbda benim evvelce yazdığım mütalaayı Sadullah Efendi de teyit ediyor. Sadullah Efendi, Dertli'yi yakından tanıdığı için sözü daha şa-

(3) Kapıcıbaşların ikisi münavebe ile seyreder, kapıda beklerlerdi. Cümlesi Cuma selamlıklarında ve eyyâm-ı resmîyede rikâb-ı Humâyûnda bulunmaya memurdurlar. İkinci derece itibar olunan mansıplardı; bunlara rütbe-i vezâret verilebilirdi.

yan-ı itimattır. Binaenaleyh Mısır'da okuyup yazma öğrenmesi, hele mükemmel Farisî görüşmesi hakkındaki rivayet asılsızdır. Eğer Mısır'dan Arapça bilerek döndüğü rivayet edilseydi akla daha yakın bir mütalâa olurdu.

Vefatı :

Ben Âşık Dertli kitabımda mahallindeki rivayetlere nazaran 1263 göstermiştim. Bu vesikalarda Sadullah Efendi 1261, diğeri 1262 gösteriyor. Neticede, Sadullah Efendi'nin rivayeti daha makbuldür. 1262 tarihinin arabî ve rumî ayların tehalüfû itibari ile farklı olması vârid-i hâtırdır.

Vâkıa Sadullah Efendi'nin:

«**Bin iki yüz altmış bir idi sâl**» mısraı vezne tatbik edilince kusurlu olduğu görülür. Yahut altmış kelimesini âltmış gibi okumak icab eder.

Bu mısraı:

Bin iki yüz altmış iki idi sâl

okursak bu münasebetsizlikten eser kalmaz. Fakat tashihe lüzum yoktur. Her halde aslından tamam istinsah edilmiştir. Binaenaleyh vefatı tarihi kuvvetli bir ihtimale göre 1261 senesi sonlarındadır; yahut 1262 hicrî senesindedir.

Sadullah Efendi'nin 1264'de vefatına nazaran vak'ayı ay-nen gördüğü şüphesizdir.

Necimler Tepesine gelince:

Eski Osmanlı Bankası ile Atpazarı arasındaki yokuşa Ankaralılar Müneccim Yokuşu diyorlar. Yoksa Necimler Tepesi, Müneccimler Tepesi gibi bir mevki yoktur. Maahaza Müneccim Yokuşu vezne getirilmek için tahrif edilerek Necimler Tepe yapılmak mümkündür. Bu itibarla:

*Mevtimde Necimler Tepe mansubum olursa,
Taşları cevâhirdir, anın toprağı zerdır*

sözü bu temenniye ifadeye müsaittir.

Fakat bu yokuş ile Dertli'nin mezarı arasında birkaç yüz metrelik mesafe vardır. Şu halde şairin arzusu yerine gelmemiş demektir.

Âyânlık veren Bolu Valisi ile Muhafızlık veren Defterdar Hüsnü Efendi kimdir?

Hüsrev Paşa'ya intisabına gelince:

Hüsrev Paşa da Bolu'da Vali iken Dertli kendisi ile tanışmıştı. Hüsrev Paşa Bolu'dan sonra Asâkir-i Mansure seraskeri olmuş, Tunus'ta ve taşralarda dolaşmış; nihayet Sadrazam olmuştu. Binaenaleyh Dertli İstanbul'a 1242 tarihine yani Yeniçerilerin tenkiline kadar girememiştir. İstanbul'a Kahire tariki ile uğraması ihtimalden baid değildir.

Dertli'nin, 1186'da doğduğuna göre 21 yaşında yani 1207 tarihinde İstanbul'a gelmesi icab ediyor. Halbuki bu sıralarda Dertli henüz Konya seyahatine bile belki çıkmamıştı.

Bundan başka tarih bize gösteriyor ki bu devirlerde İstanbul'a işsiz, güçsüz, serseri güruhundan kimse sokulmadığı gibi rençberlerin iskânına, ikametine müsâade olunmuyordu. Dertli, 21 yaşında iken sözüne, sazına tamamen sahip değildi. Binaenaleyh Dertli'nin ilk seferi iptidâ Konya'ya başlamış, sonra Mısır'a kadar uzamış ve İstanbul'a ancak 1241'de Yeniçerilerin teşkilinden sonra gelebilmiştir⁴. Çünkü bu sırada Hüsrev Paşa sadrazam bulunuyordu.

(4) 1242 tarihinde çıkan İhtisap Ağalığı nizamnamesine nazaran Dertli gibi işsiz güçsüz kimselerin İstanbul'a girmesi şiddetle men edilmiştir.

Âyanlığına gelince:

Sultan Mahmud'un takdirini kazandığı mervi olan Dertli'nin Bolu'da tanıştığı Hüsrev Paşa'nın tavsiyesi üzerine kendisine âyânlık tevcih olunduğu şüphesizdir.

Muhafızlığı ise, kadirşinas Hüsnü Efendi'nin yevmiye 20 kuruş kendi kesesinden vererek bu derbeder ve serseri şairi terfih ve himaye etmek istemesinin bir neticesidir. Divanındaki bir şiirinde bu zata işaret etmiştir.

YOZGAT'LI NÂZÎ *

Orta Anadolunun hemen her köy ve kasabasında çobanların kavalları ile gençlerin bağırmaları ile çaldıkları ve güzel seslilerin okudukları bir Bozuk-Bozlak vardır ki, beste ve güfte itibari ile tamamen hazindir. Melâlâşına kalplerden bir melâl ve hüznün cereyanı geçiren ve yirmi senedir dinlediğim türkülerin en dilberlerinden olan bu nazım ve nağmenin sahibini öğrenmek benim için bir merak olmuştu. On yıl kadar önce bir Temmuz gecesi idi. Çankırı'nın bahçeli bir kahvesinde mehtap seyrediyorduk. Sık ağaç dallarının karanlıkları arasından inleyerek yükselen bir bağlama sesi oradakilerin sıcağından gevşeyen âsâbını sarstı. Bir kiraz kabuğu parçasının madenî tellere hafif hafif temasıyla damla damla dökülen hazin nağmelere içten kopup gelen yanık bir ses :

Bir selâm gönderdim cânân eline

gütesiyle refakata başladı. Gâh tellerden çıkan nağmeler, gâh kalpten gelen uzun, tiz sesler perde perde yükseliyor ve yine sonunda inleyerek birleşiyorlardı. Sona doğru :

Vay bîçâre yâr de sen gibi

Ciğerinden yanıp tutuşur mola

feryadı yükselince defterime bu beyti kaydettim. Saz ve ses durmuştu. Çalan ve okuyan Nerkis oğlu Abdullah adlı sevimli, kibar bir delikanlı idi. Benim not aldığımı gören sofra arkadaşım Tahrirat Müdürü Yozgat'lı Çapanoğullarından merhum şair Ömer Faik Bey, deftere ne kaydettiğimi sordu. Koşmanın

(*) *Halk Bilgisi Haberleri*, 100 (Şubat 1940), 67 - 77.

sahibinin ismini kaydettiğimi söyleyince Nâzî'nin Yozgat'lı olduğunu -biraz da göğüs kabartarak- söyledi. Her akşam olduğu gibi, sözü bu akşam da şiire ve en çok Nâzî'nin şiirlerine intikal ettirerek tatlı bir gece geçirdim. Fakat Nâzî'nin hayatı hakkında malumat almak, eserlerini elde etmek bu akşamdan itibaren bence bir merak oldu. Şundan bundan aldığım malumat hep noksandı. Müracaat ettiklerimin bir çoğu Nâzî'nin şiirlerini istismar edeceğim zannı ile hayat ve eserleri hakkında bililtizam ketum davranıyorlardı.

«Kime sorsam diyor ki yok haberim.»

Üç ciltlik Çankırı Şairleri'yle Tokat'lı Nuri adlı eserlerimi hazırlarken de aynı mülâhaza ve mukabeleye maruz kaldığım için yılmadım. Bu sırada hazırlamakta olduğum bir eserde Nâzî'nin şiirlerini de bulundurmak, kendisinden bahsetmek isteyerek Yozgat Matbaa Müdürü Bay Mihrî'ye -tanışmadığımız halde- bir mektup yazdım. Çok değerli ve gayretli bir genç olan Bay Mihrî, Nâzî hakkında bazı malumat ve eserlerinden parçalar lütuf buyurdular; vâkıa bunlar Nâzî hakkında tam bir hüküm vermeye kifayet edecek kadar mebzul değildi. Sonra Bay Mihrî, şiirleri pek bî-tarafâne istinsah etmişti. Bu suretle bir çok yerleri kusurlu görünüyordu. Bilâhare ele geçen mecmualarla sabık mebus Bay Cevdet'e ait mecmuadaki şiirlerle Bay Mihrî'nin yolladıklarından bazılarını karşılaştırmak imkânını buldum. Vereceğim nümuneler bunlardandır ki, Nâzî hakkında az çok bir fikir verebilir sanırım. Bu vesile ile Bay Cevdet ve Mihrî'ye teşekkürlerimi sunarım¹.

(1) Bu yazıyı postaya vereceğim akşam Bay Cevdet'e tesadüf ettim. Yozgat'a dönüşünde Nâzî'nin şiirlerinden göndermeyi vâdetti.

Hayatı :

Adı Mustafa, mahlası Nâzî'dir. 1279/1863'de Yozgat'ta doğmuştur. Babası Yozgat'ın Beyyurdu köyü halkından iken, Yozgat'ta yerleşerek ayak ticaretiyle meşgul olan İsmail Ağa adlı bir Türktür.

İlk tahsilini Hacı Reşit Efendi Mektebi denilen mahalle mektebinde gördükten sonra Alacalıoğlu Medresesi'nde Sarı Osman Efendi'nin medrese derslerine altı yıl kadar devam etmiştir.

Zekâsıyla medrese hocasına, şatereti ve rindâne hareketleri ile de arkadaşlarına kendisini sevdirmişti. İşte bu sırada şiire heves ve divan şairlerini tettebbu ve tetkike başlamıştır. Okuduğu ve yazdığı şiirleri yüksek sesle arkadaşlarına okumaktan haz duyduğu için kendisine Âşık ünvanı verilmiştir.

Her Anadolu şairi gibi Nâzî de Fuzulî'ye meftundu. Şiirlerini tanzire çalışıyordu. Bunlardan birini o zaman Yozgat'ın iki mühim edebî siması olan Sabit ve Kaleli-zâde Tevfik Efendilere göstermişti. Şiir, az çok kusurlu idi. Fakat bu zatlar, Nâzî'de şairlik istidadı gördüklerinden takdir ve teşviklerini esirgememişlerdi. Tevfik Efendi, fazla olarak onun şiirlerini tashih ederek hocalık da etmişti.

Medrese tahsilini bitiren Nâzî, ileri gelenlerin iltimasıyla Tahrirat Kalemine Mülâzimlikle girmiş, altı ay kaldığı bu vazifede zekâsı, istidat ve kabiliyeti ile kendisini mutasarrıflara tanıttığı için Yozgat Orman Memurluğuna kayırılmıştır.

(2) Ömer Faik Bey'e göre 1316 yılında idi.

Ne yazık ki, memuriyet hayatı dūçar olduğu basur hastalığı dolayısıyla hep ızdıraplar içinde geçmiş, 1318/1902 yılında² ölüm bu ızdıraplara nihayet vermiştir³.

Ömer Faik Bey'in nakline göre bozlak-bozuk olarak okunan koşmasıyla Perişânî redifli koşması, basurların tedavî edilememesi ve şairin hayattan ümidi kesmesi dolayısıyla Ankara Gurabâ Hastanesinde yazdığı hazin şiirlerindendir

Bir koşmasında :

*Vul tabib neşterin cânâ dayansın
Ölürsem derdime ya kimler yansın
Yârim ağyâr ile gülsün oynasın
Ben niçin çekeyim yas garip garip*

Diyor ki, hastalık, yâr ve diyar ayrılığı, hele dost ve vefasızlığı ve ağyar endişesinin onu, ölümü temenniye kadar sevkettiği anlaşılıyor.

Zendost, işret düşkünü olan Nâzî'nin sesi çok güzel, kendisi oldukça yakışıklı bir erkekmiş. Yosmalığı ile memlekete ün veren Sait kızı Elmas adlı bir kadını tapacak kadar sevmiş ve onunla münasebeti bir an kesmemiştir. Şiirlerinin esas ilhamının, bu kadına aşkı olduğu mervîdir. Bir gazelinde :

*Dün gece hem-zevk idik zânû-be-zânû bezmde
Nerde kim akşamladı mâh-ı dırahşânım bugün*

(3) Rivayete göre kendisi veremli idi. Bir koşmasındaki :

Beni dūr eyleme cânâ keremden
Felah mı bulurum ben bu veremden

*

Yürekde yâreler erdi hezâre
Ecel can kaskına düştü efkâre

*

Her taraf kesti amânım can evinde yâreler
Yoksa dârû-yı emel rûz u şebim âh ü figân
gibi beyitleri bu rivayeti teyit etmektedir.

Diyor ki, sevgilisinin her halde tam ayarlı bir cevher olmadığını; şu beyti de :

*Niçin ol zülfi siyah almaya her vechile nâm
Kara sevdasına hep halk-ı cihân müşteridir*

Nâzî'nin bir çok rakibleri olduğunu gösterir.

Lisanı :

Şairin nazım lisanı, az çok tahsil ve terbiye görmüş fakat, memleketinden çıkmamış bir Anadolu Efendisi lisanıdır. Arapça ve Farsça kelime ve klişe terkipleri yerli yerinde kullanılmıştır. Tasannua düştüğü zamanlar Türkçe ve mahallî kelimeleri, tâbirleri çok istimal etmiştir :

Gönül yıkma kemlik etme bir ferde

*

Morlu fes başında dursun bir yana

*

Bu dünyadır senden kul incinmesin

*

*Şânedan mi iğranur hâşâ ki isnat eylemem
İzleyen tel tel seher bâd-ı sabâdır perçemin*

*

*Gün yüze bir sâye olmuştur sehâb-ı kâkülü
İğranur giysûları bâd-ı sabâdan armağan*

*

Gözden su verip beslediğim tâze fidandır⁴

(4) Su verir her subh-dem gözyaşı tig-i âhıma

Kim dökem kanın sipihrin salsa mihrin mâhıma

Fuzûlî

*Söndürme felek istemezem katre-i cûyun
Yansın ko hemân bu dil-i sûzâna dokunma⁵*

*

Aklın yitirir eğer görse gabgabın âşık

*

Bir selâm gönderdim canân eline

*

Kavuşur da bir kez ötüşür m'ola

*

*Görmezse sezâ âşıkını lütfuna dildâr
Pervâne sıfat cân u dili odlara yansın*

*

Kurulursa k'aşkın pâzârı kande

*

Nice zâr etmesin dil-i bülbülüm

*

Gûş eder mi bilmezem feryâd u nâlânım bu gün

*

Hasret ciğerimi kıydı bin pâre

Mısralarındaki kemlik etmek : kötülük etmek; morlu fes : mor fes; kul incinmesin : kimse incinmesin; iğranmak : sallanmak, sarsılmak, salınarak yürümek; gözden su verme : göz yaşı dökmek; istemezen : istemem; ko heman : bırakiver; aklın yitirmek : aklını kaybetmek; canan eli : diyar-ı canan; bir kez : bir defa; mola : mi ola, olacak mı?; odlara yansın : ateşlere

(5) Âşık Ömer'in :

Vermem sana çek benden elin ey melekü'l-mevt
Cânânıma nezreylediğini cânâ dokunma
beyt-i meşhurunu hâvî şiirine naziredir

yansın; kande : nerede; nica : nasıl; bilmezem : bilemem; ciğ-
rimi kıydı : ciğrimi doğradı, ince ince parçaladı, gibi sözler
buna delildir. Elde fazla parçalar olsaydı bu hususu daha ay-
dınlatmak mümkündü.

Nâzî'nin lisanı diğeri Yozgat'lı şairlere ve meselâ Akıf
Paşa'ya, Fennî'ye nisbetle oldukça kusurlu ve çokça yerlidir.
Mahazâ bunlardan bir çoğunun divan şairlerini ve meselâ Fu-
zulî'yi takliden yapıldığı muhakkaktır :

Şairliği :

Nâzî'nin en bariz hususiyeti hastalık yüzünden hayattan
ümitsizlik, aşk dolayısı ile ruhî sarsıntı, vefa görmediği için
hayata, aşka, dosta ve hülâsa her şeye karşı bedbinlik, yani
maddî manevî ızdıraptan mütevellit bir hassasiyettir.

Izdıraplarıyla başbaşa kaldığı ve yalnız kendini dinlediği
zaman lisanında sadelik, edâsında safvet ve samimiyet görülür;
okuyanları hayret ve teessür içinde bırakır Bu hayret içten
gelen feryatların basit mısralarla ifade olunmasından, bu tees-
sür hakiki ızdırapları duyurmasından ileri gelmektedir.

Elde bulunan beş on parça muhtelif vezin ve tarzda şiirle-
rine bakarak hükümler vermek belki hatalı bir yoldur; fakat
şurası muhakkaktır ki Nâzî, istidadı nisbetinde inkişaf ede-
meyen bir şairdir. Bu hususta bir çok sebepler ileri sürülebilir :

1 — Muhiti :

Yozgat o zamanlar bütün Anadolu kıtası gibi öteden beri
irfan ve medeniyet merkezi sayılan İstanbul'a çok uzak ve
belki otuz, kırk günlük mesafede bulunduğu için medenî, si-
yasî, ilmî ve fennî hareketler takip edilemiyordu. Anadolu'ya
kitap ve gazete ancak her yerde postanelerin açılması üzerine,
her tarafa para ve mektupla beraber eşya sevki de mümkün
olması üzerine başlamıştır. İstanbul'dan gelerek Anadolu vila-

yet ve sancak merkezlerinde vefat eden kadılarla yerli müftülerin terekelerinden çıkan kitaplar, bir çok Şer'i Mahkemelerin sicillerinde yazılıdır. Bunlar daha çok dine ve medrese ilimlerine ait eserlerdir. Aralarında divan, mecmua ve fennî eserlere nadiren tesadüf olunur.

2 — Nâzî'nin tahsili, yağlı kalmayıp fitili yanan bir lambaya benzeyen medreselerde geçmişti. Gördüğü tahsil, beynini aydınlatacak ve ısıtacak mahiyet ve kudrette değildi.

3 — Muhitinde parmakla gösterilen şairler, mazinin silik, esersiz ve tesirsiz muakkiplerinden ibaretti. Muhakkaktır ki, Nâzî'ye şiirde hocalık edenlerin şairliği bile üç beş manzum söz söylemek derecesini aşmıyordu.

4 — Nâzî, hiç olmazsa Tanzimat'a kadar yaşayan şairlerin yüzde doksan beşine bîgâne idi. Her Anadolu'da yetişen istidatlı genç şair gibi Nâzî de Fuzulî'ye ve hele saz şairlerini çokça okumuş, meselâ Bâkî, Nâbî, Nefî ve Nedim gibi şöhretlileri pek az tanımişti.

Şu halde Nâzî, müsait bir muhitte, muktedir şairlerle, üstadlarla düşüp kalkmış ve zamanın ilimlerine bîgâne kalmamış olsaydı, kendisini ince ruhlu, tatlı, selis ifadeli, şuh ve hassas bir şair olarak tanıyacak, eserlerine mâlik olacaktık.

Hele Fuzulî'den sarf-ı nazar, aruzla yazan şairleri taklit etmeseydi ve yalnız hece ile yazmakla iktifa etseydi, muhakkaktır ki, geçen asrın en kudretli âşıklarından olan Dertli, Emrah, Seyranî kadar şöhret sahibi olur ve Tokat'lı Âşık Nuri derecesinde üstad ve muktedir bir şair olarak görülürdü.

19. asrın son rub'unda sazının tannan velvelesi, koşmalarının kıvrak ve oynak nağmesiyle Orta Anadolu'da hâlâ çınlayan akisler bırakan Tokat'lı Nuri'den, Nâzî'nin müteessir olduğunu gösterecek edâ ve mânâ yok değildir. Fakat keşke aruzda yalnız Fuzulî'yi, hecede ancak Nuri'yi taklit ile kalsaydı... Eski saz şairlerinden bugün hayatta yegâne bakiyesi

bulunan Âşık Dertli şâkirdi Gerede'li Figânî'nin çırağı İlğaz'lı Âşık Nâilî bir müsâhabe esnasında Dil Cemiyeti uzmanlarından Dehrî'ye Mustafa Nâzî'nin Ceyhunî tesiriyle şiir yazdığını, onun şakirdi olduğunu, bu cihetle kolu, yani şairlik silsilesi Ceyhunî'ye, ondan da Tokatlı Nuri vasıtasıyla Emrah'a vardığını, hatta Nâzî'nin saz bile çaldığını söylemiştir.

Ceyhunî, ustası Nuri'den sonra Orta Anadolu'da şöret almış bir şairdir. Esasen Nuri'ye yetişmiş olan Nâzî'nin ona meclûb olarak Ceyhunî'ye şakirt olmasında gayr-i tabîilik yoktur. Belki bir çok Anadolu çocuğu gibi Nâzî de iptidaları bağlama, sonraları saz çalmıştır. Nâilî'nin rivayetinden çıkan hakikat Nâzî'nin, Nuri'ye meclûb ve mukallit olmasıdır ki, bunu koşmalarında sarahatle görmekteyiz.

Nâzî'nin ince hisli, nazik hayalli bir şair olmak istida-
dında bulunduğunu gösteren parçaları vardır. Birçok dostla-
rına okuduğum, bir iki yazımda da verdiğim şu beyte bakınız :

*Gülşenden mi teşrif, böyle gülerek
Ruhların mı verdi yoksa güle renk?*

Yedi asırlık Divan Edebiyatımızda yüz binlerle gül-yanak teşbihleri geçmiştir. Fakat öyle sanıyorum veya bana öyle geliyor ki, yanakla güle renk verdiren şairlerin birincisi değilse bile her halde biri Nâzî'dir.

Şu beyitlerdeki incelik ne kadar çekicidir :

*Düşme ey dil sen de feryâd ü zâre
Yanağında sakın, gül incinmesin!*

*

*Yeni gelmiş gibi bâğ-ı İrem'den
Kaddi nev-nihâlin Tûbâlanıyor*

Şu beyitler, Anadolu dilberlerinin nazarlarda tecessümüne kifayet edebilecek bir tablo mahiyetindedir :

*Morlu fes başında dursun bir yana
İster isen takın altın gerdana*

*Lâhurî şal kuşan ince miyâna
Altun kemer takma bel incinmesin*

*

*Gördüm nazlı yâri zülfiün tararken
Eğilmiş bir yana fes garip garip*

Nâzî, aruzla yazdığı şiirlerinde tam ve bazan mukayyet kafiye kullandığı halde, hece ile yazdıklarında ekseriya yarım kafiye kullanmıştır. Bunu daha ziyade kendi melâlini inlediği zamanlarda yapmakta, sanat kaygısına düştüğü zaman tam kafiye kullanmaktadır. Hakkında daha iyi bir fikir verebilmek için birkaç nümune vereceğim.

Şu iki koşma, Ankara Hastanesinde hayattan ümidi kestiği günlerde söylediği şiirlerdendir :

*Bir selâm gönderdim cânân eline
Acep şu günlerde yetişir mola
Bülbül de hasrettir gonce güliüne
Kavuşur da bir kez ötüşür m'ola
Ölürsem gurbette suyum kim döke,
Nazlı yârim yok ki kefenim dike
Yârim⁶ hasretinle dert çeke çeke
Açılan yâreler bitişir m'ola
Eser bâd-ı sabâ değer sam gibi
Var mıdır âlemde olmuş ben gibi
Hey⁷ bîcâre Nâzî, yâr de sen gibi
Ciğerinden yanup tutuşur m'ola⁸*

(6) Yavrum.

(7) Vay.

(8) Birinci koşma Orta Anadolu'da Bozuk-Bozlak olarak okunmaktadır. Bestekârı meçhuldür. Bu bozlağı Yozgat'lı Hafız Süleyman, Sahibinin Sesi plâklarına noksan bir şekilde okumuştur. Hele besteye haddinden fazla nağme kattığı için bozuk okumakta şöhrat sahibi olanlar arasında Bozuğu bozmuş, denildiği vâkidir. Bu bozlağı Çankırı'da ilk okuyan saz şairlerinden Yozgat'lı Arap Hafız'dır. Sesinin güzeliği ile meşhur olan bu âşık, Balkan Harbi yılında Çankırı'da Sanıanpazarı'nda Tokat'lı Nuri'nin çaldığı kahvede arkadaşı Niksar'lı Sun'î ile çalmış ve okumuştur.

Nâzî'nin diğere ele geçen şiirleri de şunlardır :

*Dokunma ey sabâ zülfi dil-dâre
Dolaştırma aman, tel incinmesin
Düşme ey dil sen de feryâd ü zâre
Yanağında sakın, gül incinmesin
Gülşenden mi teşrif, böyle gülerek?
Ruhların mı verdi yoksa güle renk
Cânâ, şöyle gel, yat âgûşumda tek
Sakın kıyâm etme, kol incinmesin
Morlu fes başında dursun bir yana
İster isen takın altun gerdana
Lâhûrî şal kuşan ince miyâna
Altun kemer takma, bel incinmesin
Âşıklar seninçin düşmüşler derde
Bir de Nâzî var mı yokla defterde
Gönül yıkma, kemlik etme bir ferde
Bu dünyadır senden kul incinmesin*

*

*Görünce gül yüzün senin ey gülüm
Eyvah aklım baştan yağmalanıyor
Nice zâr etmesin dil-i bülbülüm
Vehinde gunceler hamrâlanıyor
Beni dâr eyleme, cânâ keremden
Felâh mı bulurum ben bu veremden?
Yeni gelmiş gibi Bâğ-ı İrem'den
Kaddi nev-nihâlin Tûbâlanıyor
Mahvoldu hicrinle bu dil-i sûzân
Sinende yok mudur merhamet, iman?
Etmez mi bî-çâre âşıkı hayrân
Baktıkça gözlerin şehlâlanıyor*

Vaslun gözetirim rûz ü şeb dildâr
Sarılmasın ince bele o ağyâr
Bu Nâzî mecnûnun, sevdiğim her bâr
Sırma zülüflerin Leylâlamıyor.

*

Kurulursa aşkın pazarı kande
«Benim dertlerimin sultânı» di, geç
Sorarlarsa bu ne sevdadır sende
«Diller arzu eyler cânânı» di, geç
Yeter zevk eyledin çok sürdün ömrü
Mekân tutsan gerek bu kara yeri
«Rabbike» çün «vemâ dinüke» emri
Erince bilirim Sübhan'ı di, geç
Eli bağlı bir gün divana durup
Heman hâk-i pâ-yı şâha yüz sürüp
Mahkeme-i rûz-ı cezâyâ varup
«Bu Nâzî şefaât şâyânı» di, geç

*

Sabâ, görüp⁹ söyle nazlı canâne
Yetişsin imdâda haller perişan
Solmadan erişsin ömrüm gülşeni
Vakit hazân oldu, güller perişan
Hasret ciğerimi kıydı bin pâre
Yürekte yâreler erdi hezâre
Ecel can kastına düştü efkâre
Uzaktır menzilim yollar perişan
Gelsin helallaşsın gonce dehenim
Murg-ı dil pervâzda, zaiftir tenim
Garip Nâzî diye sarsın kefenim
Akıtsın gözünden seller perişan

*

*Cân ellerinde âh cânân ararken
Geldi bu gûşuma, ses garip garip
Gördüm nazlı yâri zûlfün tararken
Eğilmiş bir yana fes garip garip
Vur tabip neşterin, cânâ dayansın
Ölürsem derdinle ya kimler yansın
Yârim ağyâr ile gülsün, oynasın
Ben niçin çekeyim yas garip garip
Didim: Dilber beni salma sevdaya
Didi: Emeklerin vermem hebâya
Nâzî, kim ne disin yanmış abâya
Ağlama sesini kes garip garip*

KALENDERÎLER

*Mecliste yine şevk ile peymâne donansun
Mey devri, ama sâki-i meh-pâre dolansun
Biz başlayalım bezmde o hoş yâr ile zevke
Bîhude varıp kûyine ağyâr oyalansun
Nerkis görücek mest, nige-hi nâzına hayrân
Zâhid de görüp âh ederek ağzı sulansun
Görmezse sezâ âşıkını lutfuna dildâr
Pervâne-sıfat cân ü dili odlara yansun
Sen ağla hemân Nâzî gedâ âh ile inle
Çeşmim de varup derd ile göz yaşına kansun*

*

*Bir gülse gülüm, bin gül-i handâna bedeldir
Rûyundaki gül penbe, gülistâna bedeldir
Aklın yitirir görse eğer gabgabın âşık
Bir bûsesi, bir şemmesi devrâna bedeldir
Hoş-bûy, siyah zûlfünü gerdâna dağıtmış
Kâküllerinin bir teli reyhâna bedeldir
Çün bir şereri âteş-i sûzâna bedeldir
Her bir müjesi hançer-i bürrâna bedeldir*

*

*Ey bâd-ı seher esme, gülistâna dokunma
Soldurma sakın nergis-i mestâna dokunma
Gözden su verip beslediğim taze fidandır
Nevreste duran gonce-i handâna dokunma
Söndürme felek, istemezem katre-i cûyun
Yansın ko heman bu dil-i sûzâna dokunma
Olmuştur harâb sadme-i cevrinle dem-â-dem
Ey çarh kerem et, sîne-i vîrâna dokunma
Devrân hünerin cânına kıymak ise şâyet
Nâzî benim, al canımı cânâna dokunma*

DİVAN

*Yâre can kurbânınım ben de disem hiddetlenür
Sevdiğim bilmem neden havfeyleyüp vahşetlenür
Gül cemâlin seyreden gayri çemenzâr istemez
Ravza-i hüsnün bahârı irdi hoş cennetlenür
Ref' edüp rûyundan ey mâhım nikâbın it tulû'
Mihr-i hüsnün kim gören üftâdeler hiffetlenür
Kevni yaksam çok değil, pür âteşi şerrâreyim
Dûd-ı âhım her yana salsam cihan dehşetlenür
Merhamet kıl cânâ bende Nâzî-i bî-çârene
Söylesem derd-i dili kevn ü mekân rikkatlenür*

*

*Bezme teşrif etmedi ol şâh-ı hûbânım bugün
Gözlerim yollarda koydu çeşm-i fettâmım bugün
Gül fidânım derde saldı zâr ile şeydâları
Gûş eder mi bilmezem feryâd ü nâlânım bugün
Dün gece hem -zevk idik zânû-be-zânû bezimde
Nerde kim akşamladı mâh-ı dırahşânım bugün
Geydi uşşâk kareler mânend-i şeb zulmettedir
Etmedi tal'at aceb ol vech-i tâbânım bugün
Nâzî açtım bâl ü cismim yakup yandırmağa
Vuslatın kıldı dirîg şem-i şebistânım bugün*

SELİS

*Cânımı yâre fedâ eyler isem de yeridir
Ehl-i aşk cümle anın şivesinin çâkeridir
Ettiğim zâr u efgân zerre değil aynumda
Gülümün gonce-dehen bir gül-i nâzikteridir
Dilleri bende açıktan dolaşır gîsûları
Zannım insan değil, belki o âfet peridir
Niçin ol zülf-i siyah almaya her vech ile nâm
Kara sevdâsına hep halk-ı cihân müşteridir
Cevrinden olmadı âzâde dil-i şûride
Dildeki nâr-ı firâk Nâzi, vücûdüm eridir*

Rüşti adında 'bir dostuna yazdığı manzum mektubunun
Bay Mîhrî tarafından gönderilen yedi beytinden :

*Lâlezâr içre hayâl ettim hezârân dağları
Açmamış gül-gonca-i maksûdum ağlar dîde kan
Nâle vü feryâd ü âhımdan felek rencîdedir
Olmasun şekvâ begâyet nâtüvânım nâtüvân
Varlığım bâd-ı muhâlif esti mahvetti bütün
Hırmen-i ârâmuma devrân verdi çok ziyân
Her taraf kesti amânım, can evinde yâreler
Yoksa dârû-yı emel rûz ü şebim âh ü figân
Yâd eder Rüşdî seni Nâzî dem-â-dem hayr ile
Midhatın vasfında durmaz hâme-i muciz-beyân*

Bu mektupta beytin 'birinci mısraının ilk harfi Arap harflerinden birini hâvî ve ona göre müretteptir.

Bay Mîhrî bana yazdığı mektupta, Nâzî'nin şiirlerini hâvî mecmuayı 15 yıl kadar önce Yozgat Orta Mektebi müdürlüğünde bulunmuş olan ve şimdi Maarif Vekâleti Orta Tedrisât Şube Müdürlerinden bulunan değerli ve eski maarifçilerimizden Faik Doğan tarafından elde edilerek o zaman Orta Tedrisat

Umum Müdürü bulunan Manisa Mebusu muhterem Kâzım Nâmî'ye verdiği bildirilmişti.

Kâzım Nâmî, kendisinde böyle bir mecmuanın olmadığını, belki Maarif Vekâleti kütüphanesinde bulunacağını söyledi. Fâik Doğan, mecmua elde etmediğini, Yozgat ve başka yerli şairlerden bazılarının şiirlerini istinsah ettirdiğini, bu suretle meydana gelen mecmuanın o yanlışlığa meydan verdiğini ve mahazâ Kâzım Nâmî'ye başka bir şiir defteri verdiğini, bunda Nâzî'nin de şiirleri bulunduğunu söyledi. Bu mecmua şimdi bendedir. İçindekileri istinsah edip müsait zamanda göndereceğim.

Her ihtimale karşı, Talim ve Terbiye Heyeti eski reisi Muhterem Bay İhsan'a da müracaat ettim. Gerek Talim ve Terbiye kütüphanesinde, gerek Maarif Vekâleti kütüphanesinde böyle bir mecmua olmadığı anlaşıldı.

BOLU'LU HANİF *

1923'de Bolu Maarif Müdürü bulunduğum sırada, Bolu'lu değerli tarih bilginlerinden Zekâî Konrapa ile bir «Bolu Târîhi» yazmaya yeltenmiş ve uzun müzâkerelerden sonra «Sâl-nâme» şeklinde mütevazi bir eser yazmaya karar vermiştik.

Tarih kısmını Zekâî'nin yazdığı bu büyük kıtadaki eserde benim Bolu vilâyetinde yetişen âlim, şair ve meşhur kimselere dair yazdıklarının pek az yer tutar. Bu eserde Bolu'lu Hanif'ten de bahsetmişim¹.

Şimdi hafızamı yoklayınca Bolu'ya dair vesikaya dayanan bilgileri hep rahmetli Süreyya Efendi'den aldığımızı hatırladım. Süreyya Efendi o zaman yetmişlik muhterem bir pîr idi. Yüz binde bir insana nasib olan bir hafızası vardı. Altmış yetmiş senelik hayatında gördüğü, duyduğu vakaları sıhhatle naklederdi. Ona Bolu'nun canlı tarihi adını vermekle hatâ etmemiştik. İşte bu zât bize Bolu'lu iki Hanif tanıtmış, hatta Büyük Hanif dediği zatın bir iki parça şiirini, babası Sıbgatullah Efendi'nin kütüphanesindeki bir mecmuadan istinsaha müsaade etmişti².

(*) *Abant*, 1 (Temmuz - Ağustos 1944), 22 - 26.

- (1) 1928'de Bolu'da basılan *Âşık Dertli Hayatı ve Eserleri* adlı eserim, bu çalışmanın bir mahsûlüdür. Senelerden beri genç edebiyat öğretmenlerine kılavuzluk eden *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i* adlı eserimi en çok Bolu'da iken topladığım malzeme ile yazmışım.
- (2) Süreyya Efendi'nin babadan kalma evinin avlusundaki kütüphane olan kârgir binada binden fazla eser olduğu söylenirdi. Bu eserler ne oldu? Torunu Sibget biliyor mu?

Süreyya Efendi'ye göre Büyük Hanif, Bolu'lu şair, âlim ve hacıdır. Şer'î Mahkeme Başkâtibi iken o zaman «Kör Müftü» diye anılan şahsın mel'aneti neticesi Soku Köyü'nde 1224'de boğdurulmuştu.

Birkaç yıl önce Zekâî Konrapa Ankara'ya gelmiş; hediye olarak Hanif'in torunu Bay Samîm'den aldığı birinci Hanif Divanı'nı vermişti. Divanı bir kazaya uğramaması için Bolu'lu tarihçi gençlerden Zuhûrî Danışman'a vermiş, bir sûretinin çıkarılarak bana verilmesini rica etmiştim. Sevgili dostum ricamı ve o günkü vâdini hâlâ yerine getirmediler. Ben Divan'ı verdiğime değil, istinsah etmediğime müteessifim.

Bu Divan'ın kabında Hanif'in yazısıyla «Bu divan nâ-tamam ve pür-sekâmettir. Bundan başka bir Divan-ı cedîd tertîb olunmuştur» sözleri yazılıdır.

Eserde seksen kadar gazel, uzun bir hicviye vardır. Mahlâs olarak Hanif ve,

Desem cânâ eder kâtip Hanîfî vaslın istircâ

Süzer nâz ile çeşm-i mestini levh ü kalem bilmez³

beytinde olduğu gibi ara sıra Hanîfî de tahallüs etmiştir.

Hicviye: Terkib-i bend tarzındadır. Bolu kadısının naibi olan Halepli Mehmed Çelebi hakkındaki nefretini ifade etmesi itibariyle dikkate değer. Şair hasmının zayıf ahlâklı, namus telâkkisi noksan, hırsız, cimrî ve çok cahil olduğunu tasvir hususunda cidden muvaffak olmuştur⁴.

(3) O zaman mahkemenin ikinci kâtiplerinden olduğu veya gençliğinde kendisine kâtip denildiği anlaşılıyor.

(4) Bu hicviye neşrolunmuştur: «Hanif'in Bir Hicviyesi», *Abant*, 13 (Ocak - Şubat 1947), s. 5 - 14.

Şair Nef'i ve Heccav Eşref görselerdi muhakkak beğenirlerdi. Bu hicviye, Hanif'in atak, geçimsiz ve ilmüne mağrur olduğuna en büyük tanıktır. Kör Müftü'nün böyle bir hiciv ve-silesiyle hayatına kasd ettiğine ihtimal verilebilir.

Divan'daki şiirlerin en muahhar tarihi 1217 senesidir. Çok güzel parçalar vardır. Ben hazırladığım **Divan Edebiyatında Mazmunlar ve Şerhi** adlı büyük eserimde bu şairden bir çok misaller aldım. İkinci divan meydanda yoktur.

Hanif'in vaktiyle elime geçen bazı şiirleri, hele kızına yazdığı **Mersiye** birinci divanda yoktur. O halde ikinciye ait olmak icabeder.

Hanif'in kadınlara fazla düşkün olduğu şiirlerinden, yakın köylerden birindeki bir kadınla vakit vakit buluştuğu divanın kabındaki Arapça, Farsça kayıtlardan ve bir baskından mucize kabilinden kurtulduğu o kayıtların birinden anlaşılıyor.

Bu köyün Soku, kadının da bu köyden olması, boğdurulmasının bu ziyaretlerle ilgili olması da muhtemeldir. Divan kabında «Abduhü Mehmed Hanif 1213» yazılıdır. Hakkâk Rahmi tarafından yazılmış bir sanat eseridir.

Divan'ın kabında «Divan-ı Elhac Mehmed Hanif Ketebe-i Mahkeme-i Bolu yevmeizin» yazılıdır.

1216 yılında vefat eden ve hakkında meşhûr tarihçimiz Surûrî'nin üç tarihi bulunan, âlim, şair Farsça'yı iyi bilen Kastamonu'lu İpşiroğullarından Sadî'nin Divanı'nda şöyle bir beyit vardır :

*Sa'di-i derd-âşinâya kesmesin lütfun Hanif
Piç ü tâbım cevheri şemşîrdir sensiz bana*

Bu Hanif kimdir? İki ihtimâl vardır :

1. O zamanlarda Kastamonu bir ilim muhiti, Bolu da Kastamonu eyaletine merbû bir sancak merkezi idi. Bolu'lu Hanif'in Kastamonu'da tahsilde bulunması, yahut İstanbul'da arkadaşlık etmesi ve bu arkadaşlık neticesi hastalığında Bolu'lu Hanif'den yardım görmesi pek mümkündür. Bu hususta hem-şehrilik muhabbeti de ileri sürülebilir. Sonra Bolu gibi mühim bir merkezde mahkeme başkâtibi olan zâtın çok zengin olması da pek tabiidir. Nitekim Bolu'lu Hanif'in hatırı sayılır zenginlerden olduğu mütevâtirdir.

2. Bu tarihlerde yaşamış bir Hanif daha vardır ki, ismi İbrahim'dir. Hanif mahlâsını şair Neş'et vermiştir. Neş'et Dîvanı'ndaki Mahlâsnâme-i Hanîf Efendi başlığı altında görülen :

*Kılup mahlas ile zîşân şâmn
Hanîf oldu dedi şöhret nişânın*

beyti İbrahim veya Bolu'lu Hanif'lerden hangisine verildiğini göstermiyorsa da bunun İbrahim Hanif'e ait olduğu Mahlas-nâme-i Aziz Efendi ünvanlı mesneviden anlaşıyor. Çünkü Bolu'lu derviş, nakşibendî değildi :

*Dervîş Hanîf ol dil-i âgâh
Hem seyrine bârekallah
Bir levhada nakşibend-i ezkâr
Etmiş bu revîşle sebt-i âsâr*

İbrahim Hanif 1217'de vefat etmiştir. Arkadaşı ve dostu şair Pertev şu tarihi söylemiştir :

*Hüzn ile nâçâr târihin dedim
Adne mahviyet ile gitti Hanîf (1217)*

Son mısradaki «gitdi» sözü «g-tdi» şartıyla 1221 tutuyor. «Nâ-çâr» dört çıkarılınca 1217 kalıyor.

Meşhûr Surûrî de şu tarihi söylemiştir :

*Çekildi cezbe-i aşk ile gitti ukbâya
Bir ehl-i dil kim eşi basmamıştı âleme pây
Olunca Ka'be-i kurbe revân dedim târih
Behişt-i adn ola Hacı Hanîf Efendî'ye cây*

«Cezbe-i aşk»dan maksat Osmanlı Müellifleri'ne göre (C. I, s. 182) memuriyet-i resmîyeden ferâgatinden sonra ihtiyâr-ı uzlet eylemişti. Bir aralık kendisine cezbe sâri olduysa da az zamanda âlem-i sehve gelmişti. Yani aklını oynatmış, sonra iyileşmiş; Hicaz'a gitmiş, dönüşte evinin bir köşesine çekilerek okumakla ömrünü sona yetirmiştir. Bu zâtın yirmi-den fazla tefsir, hadis ve tasavvufa dair eseri olduğunu, Divan'ının İstanbul'da Hamidiye Kütüphanesi'nde bulunduğunu Osmanlı Müellifleri yazıyor⁵.

Şair Neş'et zamanı gençlerine Farsça okuturmuş. Bu derslere devam edenler arasında Kastamonu'lu Reisü'l-küttâb Ârif, Şair Şeyh Gâlib, şair ve vak'anüvis Pertev Efendiler de bulunduğu ve Hanîf'in bunların şeriki olduğunu Atâ Tarihi yazıyor (C. 3, s. 33).

Bu Hanîf'in İbrahim Hanîf olduğu muhakkaktır. Çünkü Neş'et, Hanîf'in :

*Demem ol şûh-ı cefâ-pîşe bana yâr olsun
Etdiği lütûfu kadar sevdiceğim var olsun*

matlalı gazelini tahmis etmiştir.

İbrahim Hanîf'in, zamanında hatırı sayılır kimselerden olduğu delillerden anlaşılıyor. Gençliğinde Es'ad tahallüs eden Şeyh Gâlib bile ona;

(5) İsim müşâbeheti dolayısıyla tedkiki lâzımdır.

Edip nazm-ı bülendin süllem-i ma'nâ Hanif (Es'ad)

Mesih-i ilk-i pâki tarik-i icâze yol bulmuş

iltifatında bulunmuştur.

Aynı yıllarda ikisi de hacı, ikisi de şair ve âlim iki Hanif'in yaşaması, ikisinin de Kastamonu'lu şair Ârif'le ve şair Sadî ile dost bulunması, vefat tarihlerinin yakın olması beni, ikisini de bir adam saymaya sevk etmekte idi.

ÇANKIRI MUSİKİSİ *

Eskidenberi Çankırı köylerinde çoban «kaval» çalar, düğünlerde davul, zurna arkadaşlık eder. «Davul zurna» deyip geçmemeli. Öyle eli uz davulcular yetişmiştir ki çomak ile en ince, en tiz ses çıkarır; gösterdiği hünerlerle herkesi hayrette bırakırdı: Kara Viranlı davulcu Dursun gibi. Öyle zurnacılar görülmüştür ki zurnalar ile her türlü havaları çalarlar, gırnata, ney sesleri çıkarırlar ve «zurnada peşrev olmaz» sözünü yalana çıkarırlardı. Zengin düğünlerinde sabaha karşı davul zurna ile çalınan «tan davulu»nun ahengi kim bilir şimdi bile Anadolu'da kaç yüz bin Türk'ün beyninde uğuldar.

Davuldan sonra «darbuka» gelir. Dipsiz bir testiye bir deri parçası geçirilerek yapılan bu çalgı, çok kere sazlar arasına girerdi. En çok sahurda kapılarda mâni söyleyen darbukacıların elinde görülürdü.

Darbukadan başka, bu çeşitten çifte nâra, kudüm, mazhar, def vardı.

Çifte Nâra : Birbirine kayışla bağlı iki bakır tasa deri geçirilerek yapılmış bir alettir. On beş santim kadar uzunluğunda iki kayış vurularak çalınırdı.

Bu alet düğün alaylarında bir atın eğeri kaşına bağlanır, yollarda bayrakların önünde ve alayın en ilerisinde çalınırdı. Eski «kır serdarları»nın da bunları çaldıkları hâlâ söylenir. Çifte nâranın Çankırı'daki adı «dümbelek»tir.

Kudüm : Eskiden tekkelerde çalınan çifte nâradır.

(*) *Duygu*, 336 (5 Haziran 1937), 1 - 3.

Mazhâr : Rufaî dergahlarında çalınan büyük «def»tir.

Def : Zilli ve zilsiz olur. Erkek hanendelerin, kadın çengilerin defleri hep zillidir.

Sazlar :

Eski çağlarda kabadayılığa özenen genç Çankırılar için «üç telli bağlama» çalmak babayiğitlik, efelik, kabadayılık lüzumundan sayılmakta idi. Eski kabadayılarca saz çalamamak öyle mahrumiyetti ki, okuyup yazma bilmediğine değil, saz çalma bilmediğine yananlar çok görülürdü.

Saz çalan gencin ruhu ince, kalbi yumuşak, eli uz sayılır, kibar meclislerine layık görülür, arkadaş derneklerinde sevgi görürdü.

Hele kapattığı bir âlüfteyi kimseye göstermemek, bu kadını ancak kendi oynatmak her babayiğidin belli başlı düşüncesi olurdu. Çünkü kadını diğer bir kabadayının kaçırmaması veya elinden almak için çarpışması olağan şeylerdendi. Onun için kimseye duyurmamak, göstermemek lazımdı. Bundan dolayı her genç oynamayı, bağlama çalmayı bilirdi. Hele çalarken oynayan ve oynatan kabadayılar parmakla gösterilirdi¹. Yaşı kırkı geçmiş uslular, yaşı yirmi ile kırk arasındaki delikanlılar, bütün kış, haftada bir gece sıra ile akşamdan sabaha kadar «sohbet» adlı toplantıyı bugün de yapıyorlar.

«Sohbet» eski uslularca bir «terbiye ocağı» sayılırdı. Ahilik, yeniçerilik âdetlerinden birçoğunu yaşatan bu toplantılarda bulunmak hakkını kazananlar birbirlerine ölünceye

(1) Bağlama çalan eskilerden Mâhî'nin Kâtip, Ekmekçi İsmail, Hakkı Çavuş, Hafız Rifat, Hacı Ahmet, Demirci Deli Mehmet, Kiremitçi Osman Ağa, Saraç Ahmet Çavuş, Kâtip Münir en meşhurlarıydı. Bunların bağlama çalmakta gösterdikleri maharet sözle anlatılmaz. Bugün en üstat olarak Boynueğri Mâhir tanınıyor. Sanat sahibi gençler arasında eli uzlar yetişmektedir.

kadar kardeş gözüyle bakarlar, içki içeni, uygunsuz hareket edeni aralarından atarlar, sıkı bir disiplin içinde sıralarını sa-
varlar, toplantılarda bulunurlardı. Sohbetten çıkarılmak eski-
den askerlikten «keçe kûlah» olarak çıkarılmakla, mek-
tepten koğulmakla bir tutulur, koğulan sanki bir cinayet işle-
miş gibi iğrenç görülürdü.

Bu sohbe girebilmek için terbiye, doğruluk, iyi huy ne
kadar gerekliyse, saz ve sözden anlamak, eğlencelerde üstünlük
gösterebilmek de o kadar aranan şeylerdendi.

Sohbete giren delikanlı ve usluların hepsinin adı «yâren»
dir. Bu yârenlerin iyi oyun bileni², güzel seslisi, hele musikiden
anlayanı bir başka sohbet yârenince bugün bile sevgi ve say-
gıya lââyık görülür.

Sohbetlerde, kırk yıl önceleri «keman, on iki telli saz,
santur, zilli maşa, darbuka, def» çalınır, fasılları sesi güzel ve
musikiden anlar bir yâren idare eder, diğer güzel sesliler de
fasıllarda gazel, şarkı, türkü okurlardı.

Bu sazlar arasına «gırnata» sonradan girmiştir. Kanun
ve kemençe ise -galiba çalan bulunmadığı için- görülmezdi.

Bir Arap sazı olan «ud» Çankırı'da çok sonradan görül-
müştür. Bu saz da fasıllara karışmışsa da diğerlerinin yerini
tutamamış, gençlerden heves eden pek az olmuş ve ancak ya-
bancı ve bir iki zengin aile kızının eğlencesi olarak kalmıştır.
Bugün genç erkek ve kızlar arasında çalan parmakla gösterile-
cek kadar azdır. Gençler arasında bağlama merakı yeniden
uyunmuştur.

Kırk yıl önce on iki telli saz çalmakta «Hüsmen'in Hasan
Ağa», santur çalmakta «Topal Nikola», keman ve gırnatada

(2) Şair Zahmî'nin oğlu rahmetli İlhâmî bir çeşit zeybek oyunu olan
«mâhî» havasını oynamakta bir daha eşi bulunmaz bir kabadayı
idi. Ereğzlioğlu Sadık, İlhâmî yetiştirmesi idi.

«Ese'nin Mustafa Çavuş», darbukada «Kocaoğlu» ünlü erkeklerdendi. Kadınlardan Letafet, Kaydı'nın Nağme, eşi bu gün de bulunmaz hanendelerdendi.

Erkek saz fasıllarında defi baş hanende çalar, tempo tutarlardı.

Saz Şairleri :

Çankırı'da saz âlemleri gibi, saz ve sözle fasıllar yapmak da eskidir. Bu sazlı sözlü toplantıların temelini saz şairlerinin kurduğunu sanıyorum.

Çankırı'nın tarihlerin yazmadığı çağlarda yaşayan eski bir panayırdı. Bu panayır kırk yıl önceye kadar altı saat uzaklıktaki Yapraklı Dağı'nın doruğunda, eylül ayında, geceleri ay ışığı olan günlerde, cuma, cumartesi ve pazar günleri kurulurdu. Anadolu ve Rumeli'nin her yerinden, Suriye, Mısır, Cezayir ve hatta Hint'ten tacirler gelirdi. Bu pazarda manifatura, her nevi mal, baharat, mücevherat, hayvan ve hatta köle ve cariye satılırdı. Gelen tüccarlar sattığı mallara mukabil Çankırı'da çıkarılan kırmızı güderi, sahtiyan, at ve katır alırlardı. Bunlar arasında hokkabazlar, canbazlar, oyuncular ve özellikle de saz şairleri bulunurdu.

Arapların «Ukkâz»ı ne ise Çankırı Panayırdı da Türkler için o idi³. Anadolu ve Rumeli'den sazına, sözüne güvenen, ünlü olmak isteyen her saz şairi günün birinde Çankırı'ya gelir, yerli âşıklar ve şairlerle atıştırdı (müsaare).

İstanbul'a giderek kendini tanıtmak isteyen bir saz şairi için son uğrak yeri Çankırı idi, denilebilir.

Daha otuz yıl öncesine kadar Kayserili Rüşdü, Zileli Ceyhûnî, Niksarlı Bedrî, Geredeli Figânî, Bilecikli Hüsnü, Kastamonulu Kemalî, Seyhûnî, Remzî, Sadrî, Karârî gibi âşıklar ve

(3) Daha çok mâlumat için bkz. A. Talât Onay, *Çankırı Şairleri*, C. I, Çankırı 1931; *Âşık Tokatlı Nuri*, Çankırı 1933.

bunlardan önce Derdli, Emrah, Mir'âtî, Tokatlı Nuri gibi üstadlar gelmiştir, yerli âşıklarla çarpışmışlar, atışmışlardır ⁴.

Anadolu'nun her tarafında saz ve sözün haram tanındığı bu devirde yalnız Çankırı bu yönden taassuba boyun eğmemiş gibidir.

Çankırılıarın saz ve söze karşı sevgi ve ilgi göstermeleri biraz da din âlimlerinin göz yummalarıyla olmuştur. Vereceğim bir iki örnek beni yalancı çıkarmaz sanırım.

Çankırı'nın elli yıl önce dinî, sosyal siyasasını yıllarca elinde tutmuş olan «büyük müftü» adıyla anılan Ünürlü Hacı Mustafa Hazim Efendi'ye saz şairlerini, dolayısıyla saz ve sözün haram olup olmadığını sormuşlar. O da şu hikaye ile karşılığını vermiş :

Eski çağlarda Çankırı'nın çok muteassıp bir müftüsü varmış : Komşusu bulunan bir adam Hicaz'a giderken biricik malı olan cariyesini müftüye emanet etmiş ve :

— Dönersem geri alırım, dönmezsem senin olsun, demiş. Bir gün müftü abdest alırken cariyeye müftünün eline su döküyormuş. Nasılsa yüzü açılmış ve müftü hemen âşık olmuş. Cariyenin aşkıyla kırlarda dolaşmaya başlamış. O günlerde memlekete bir saz şairi gelmiş, Müftü çalmasına izin vermediği için kasaba dışında kurduğu bir çadırda meraklılara saz çalmaya başlamış. Bir gün müftünün yolu bu çadıra düşmüş. Saz şairi müftüyü bin bir yalvarmayla çadıra almış. Bir kahve pişirinceye kadar ona saz çalmaya, şiir okumaya koyulmuş. Bir aralık müftünün ağladığını görmüş. Sazı bırakarak :

— Hocam ağlama. O senin malındır, istediğin gibi tasarruf et, demiş. Müftü bu keşif ve keramete sahipken, haram olan sazı niçin çaldığını sorunca şu cevabı vermiş :

(4) bkz. 3. nottaki eserler.

— Senin gibi bana da bir cariyeye emanet etmesinler diye, kendimi kötü göstermek için!

Çok mutaassıp ve dindar olan bir medrese müderrisi, hayatını imsak ve riyazatla geçiren bir şeyh olmakla beraber Çankırı'nın en kuvvetli şairlerinden olan Mecbur Efendi bir düğünde sazlar çalınmaya başlayınca yobazlardan birinin :

— Çalgı başladı, haramdır, kalk gidelim; demesi üzerine yüzünü ekşiterek, öfkeli öfkeli :

— Dinlemek benim için farz-ı ayındır; dediği, hiç taassup göstermeksizin fasıl sonuna kadar dinlediği yaşlılar arasında söylenmektedir.

Şöhretli saz şairlerinden Erzurumlu Emrah'ın :

Sofî hele gel mecliste bir dinle bu sazı

mısraı ile başlayan şiirini Çankırlı Yüklü köylü Hacı Ali Efendi ile geçen bir münakaşa sonunda söylediği, fakat Emrah'ın sazı ve şiirleri Hoca tarafından beğenildiği, hatta Samanpazarı'ndaki medresesinden dinlediği büyüklerden duyulmuştur

Bütün bu mütalaalar gösterir ki, Çankırı'da saz âlemleri eskidir. Esasını da saz şairleri kurmuşlardır. Saz ve sözün dine aykırı olduğu kimsenin kulağına girmemiş, kafalarında yer etmemiştir. Bunun için yüzden fazla şair yetişebilmiştir.

Eski Musıkı :

Otuz beş, kırk yıl önceki usulların gençliklerinde yaptıkları saz âlemleri bu gün de dillerde dolaşmaktadır. Bu arada söz gelimi musiki bilgisi, makamdan makama geçmekteki⁵ uz-

(5) Saz şairleri fasıllara «Çuhacıoğlu Peşrevi» ile başarlardı. Saz âlemlerine de çokça bu peşrevle veya «Mevlevî Peşrevi» ile başlanırdı, rasttan bir gazel fasla başlangıç olur ve sabâ ile sona ererdi. En çok okunan makamlar rast, hüzzam, nihavend, bayatı (*), acemaşiran, hüseyin ve sabâdır.

luğu ile tanınmış olan Civelekzâde Osman Efendi ile santur uzmanı Topal Nikola'yı hatırlamamak elde değildir. Erdemli bir Türk hocası olan Hacı Müezzinzâde Osman Efendi ile Atike'nin Mustafa Ağa, Kınnap Mustafa ve Hacı Ömer Efendi ile biraderi Sâkî Hafız Mustafa benim de tanıdığım saygıdeğer hanendelerdi.

Bunlardan önceki nesiller de o zamanki Türk musikisini az çok bilirdi. İçlerinde iyi saz çaldığı halde saklayanlar az değildi.

Yeni Musiki Hareketleri :

Çankırı'da yeni musiki cereyanı tam elli iki yıl önce 1299 da babam Numan Efendi ile başlamıştır.

Numan Efendi İstanbul Darülmuallimin rüşdî kısmında okurken bir ramazan sılaya gelmiş. Babası öldüğü için yalnız kalan annesi İstanbul'a dönmesini istemediği için tahsili bırakmış, memleketinde kalmış. Bu sırada ilk açılan resmî «Ertuğrul İbtidâî Mektebi»ne baş muallim olmuştur.

Bu yeni mektebin gayesi sıbyan mekteplerinden halkın ilgisini kesmek, eski tarz terbiye ve tahsile karşı besledikleri

Acemaşiranla ses müsabakası yapılırdı. Her gazeli müteakip yerli havalardan şarkılar ve arada divan, semai, kalenderî, koşma ve bunların her çeşidi okunurdu. Nevâ, bugünkü gençlerce çok okunmaktadır. Hicaz, öğle, ikindi, yatsı ve cuma ezanlarıyla hutbeye ve sabâ bugünde sabah ezanlarına mahsus gibidir. Nevâ, hicaz, bestenigâr, kürdi ve kürdilihicazkâr Numan Efendi tarafından yapılmıştır.

(*) Saz şairi Tokatlı Nuri'nin her faslın sonunda Fuzûlî'nin :

Âşiyân-ı murg-ı dil zülf-i perişanındadır

Kande olsam ey peri gönlüm senin yanındadır
başlangıçlı gazelini bayatiden okumak,

Göklere açılmasın eller ki dâmânındadır

mısramı okurken ellerini havaya kaldırmak ve bu gazeli okurken saz çalmayıp ekseriya ağlayarak sakalını teller üzerinde gezdirmek âdeti imiş.

muhabbetin önüne geçmek, çocuklara bir iki ayda çabucak okuma yazma öğretmek, yeni hayata alıştırmak ve daha intizamlı, terbiyeli yetiştirmek olduğu için dikkat lazımdı. Körpe kafalara yeni hayatın kökleri yerleştirileceği, ahlâkta, muâşeretle, maarifte, düşünüşte yeni, fakat sessiz bir inkılap yapılacağı için birdenbire halkı ürkütmemek, ısındırmak gerekti. Daha sarı kağıtlı, kara kaplı kitaplarda kudsiyet arayan halka yeni kitaplar, fennî bilgiler hoş görünmüyordu. Yenilikten hoşlanmayan yobazlar da gizli veya açık yenilikleri yermekten çekinmiyorlardı. Kur'an varken resimli kitaptan, haritadan okumak küfür, pösteki yerine mektep sıralarına oturmak bir bid'at sayılıyordu.

Numan Efendi İstanbul'da Kur'an hıfzı dinletmiş kuvvetli bir hâfız; medrese derslerini iyi okumuş bir âlim, sesi güzel bir musiki bilginini idi.

İstanbul'da iken camilerde müezzinlik eder, tekyelerde ilahiler okur, o zamanki musiki bilginlerinin toplantılarında bulunurdu. Her musiki meclisinde hatırı sayılır bir üstaddı⁶.

Genç kafalara yeniliği musiki ile kulaktan aşılama isteyen Numan Efendi ilk iş olarak Kur'an'ı ezberlemeye çalışan gençlere «İstanbul ağzı» ile⁷ Kur'an tâlimine, bu meyanda ilahiler öğretmeye başlamış ve kısa sürede Çankırı'da görülmemiş bir üslûpta camilerde mukabele, ezan, mevlid, hutbe okumak

(6) Roma sefareti imamı iken ölen Çankırlı Hafız Mesut Efendi, Numan Efendi'nin medrese ve musiki arkadaşıydı. Çankırı'ya geldikçe İstanbul'da yeni çıkan eserleri Numan Efendi'ye getirirdi. Bir teessür neticesi sakal ve saç dökülmüş olan bu zatın musikideki kudretinin çok yüksek olduğunu ihtiyar arkadaşları söylüyorlar.

(7) Bugün İstanbul'a her Çankırlı şimendiferle yirmi dört saatte varabiliyor. O zamanda katır sırtında yirmi günde varanlar, İstanbul'u görenler bahtiyar sayılırmış ve bu yüzden yenilikler İstanbul'a izafeten anılırmış.

ve okutmak gibi yeniliklere girişmişti. Böylelikle halkın zevki selîmine hitap ederek musiki ihtiyacını gidermeye çalışmış ve inkılapta ilk adımını atmıştır.

Mektebe gösterilen sevgi yüzünden daha ilk aylarda talebesi üç yüzü bulmuştu. Sesi güzel, musikiye kabiliyetli talebelerine iltifat etmekle kalmayan Numan, güzel sesli esnaf çıraqlarını da dükkânlardan toplayarak mektebe almış, onları bir baba gibi büyütmüş, gözetmiş, eli kalem tutar «efendi» olarak yetiştirmiştir.

Bu dinî musiki ile başlayan ilk adım yavaş yavaş ilerlemiş, talebeye yeni yeni marşlar, cûlus (mennecim)ler öğretilmiş, iyi yetişenler «düm tek» tutarak hocalık etmeye başlamış ve birkaç yıl sonra camilerde, tekkelerde, mevlevî âyinlerinde olduğu gibi saz âlemlerinde de hep Numan Efendi'nin yaydığı musiki edası yer tutmuş ve sayısı yüzlere varan ağız makamı çeviren bir gençlik meydana gelivermiştir.

Kırk beş yıl önce yetişen bu gençler içinde Hâfız Tevhid, Topal Hâfız Ahmet, Leblebicizâde Hâfız Hakkı, mâliye kâtiplerinden Hâfız Ahmet, Hâfız Refik, Pehlivanzâde İbrahim, Hâfız Sait meşhurlarındandır.

Numan Efendi ailesinde, akrabasında bir erkek çocuk dünyaya gelince ebe kadına çocuğun göbeğini uzun kesmesini sıkı sıkı tenbih ederdi. Çünkü göbeği uzun kesilen çocuğun güzel sesli olacağını söylerdi. İşte bu an'aneye dikkat edilmiş olacak ki, Numan Efendi'nin ve üç kardeşi Ali, Ahmet, Hakkı Efendilerin ve mensup oldukları Saraç Hacı Ali Ağa soyundan gelen hısımlarının göbekten göbeğe hep güzel sesli ve musikiye kabiliyetli oldukları herkesçe bilinmektedir.

Bugün :

Büyük harp, Çankırı gençliğinde de derin bir yokluk ortaya koydu. Cumhuriyet ve inkılabı artık eski çağlardaki kabadayılığı, efeliği, kökünden kazıdı. Ne kabadayı, ne kabadayılığa özenen genç kaldı. Fesin atılması kafaların değişmesine sebep olurken, eski efe kıyafetlerinin değişmesi geziş-tozuşta, oturuş-kalkışta incelik, kibarlık yarattı.

İnkılap çocukları, yarının büyükleri zamanlarının dilediğine göre yetişiyorlar. İnkılap çocukları ile biz eskiler arasında bulunan bugünün gençleri vardır ki bunlar musiki, şiir oyun (raks) yönünden henüz geçmişle ilgilerini kesmemişlerdir. Çünkü bu üç sanat bölümünde de daha inkılap başlamıştır.

Bunun içindir ki, Çankırı gençliği öğretmenleri olmadığı için kemana ve daha ziyade bağlamaya heves ediyorlar. Genç şairler daha çok kendilerinden önceki şairler gibi ağız kullanıyorlar. Hele boylu-boslu, yiğit yapılı, çevik delikanlılar ne yazık ki eskilerin kahramanca oyunları yerine, tulûat kumpanyalarındaki dansözlerin oyunlarını taklit ediyorlar.

Büyük tehlike karşısındayız. Halkıyatımız unutuluyor. Eski kabadayılarımız gibi oynayanlar yetişmiyor. İlgili olanlar duysun :

— Yangın vaaaar!...

ATALAR SÖZÜ *

Türklüğün hor görüldüğü, Türklerin kaba - saba adamlar tanındığı çağlarda Türkden sâdır olan her iyi söz de bayağı görülür, Arap ve Acem'in o kadar ince ve düşündürücü olmayan sözleri Türk'ün her sözünden üstün tutulurdu.

Çöllerde yalın ayak, başı kabak ve herşeyden mahrum yaşayan, bundan başka tabiat-ı muhitası gibi idrak ufku da mahdud olan bir Arab'ın sözlerine âdeta kudsiyet isnat olunur, afyon, esrar ve şarapla beyni sulanmış bir Acem şairinin sözleri insanîyet-i mütefekhirenin buluşlarından sayılırdı.

Arap ve Acem'in sözleri Türk olmayanlar için «**kelâm-ı kıbar**»dan ve dalkavuklukda ileri gidilerek «**kıbar-ı kelam**», yâni «**büyüklerin sözü sözlerin de büyüğüdür**» sayılmak, en âdi fikir mahsüllerine bile «**hikmet**» adı verilmek âdet olmuştu. Bir sözün sahibi hatırı sayılır bir şeyh, az çok şöhretli bir âlim ve şair ise sözlerine herhalde «**hikmet**» nâmı verilir, kendisine «**hakim**» nazarı ile bakılır ve «**meslek-i hakimâne erbabından**» tanıtılırdı.

Şayet iyi bir söz kendi seviyelerinden aşağıda bulunan birinden sâdır olmuşsa, yine Türk dimağı mahsullerinden ayırmak için «**durûb-i emsal**» yani meşhur olmuş sözler adı verilirdi.

Bu kısaca yazdığım tarihî hadiseden çıkan netice şudur : Arap ve Acem'in fikir mahsulleri; «**büyük sözler, hikmet, meşhur sözler**» nev'inden sayılır, fakat Türklerin her biri semâvî birer hakikat taşıyan «**hakimâne sözleri**»ne ehemmiyet bile ve-

(*) *Duygu*, 144 (12 Ağustos 1933), 2 - 3.

rilmezdi. Fakat asırlarca kahra, imhaya, ihmale rağmen varlığını, benliğini muhafaza eden Türk milleti, nasıl millî harsını muhafazada hayret veren bir canlılık göstermiş ise, millî edebiyatını, millî veznini ve binaenaleyh millî benliğini ifâde eden sözleri de muhafaza etmiş, bunları zâyi etmek değil, çoğaltmak faziletini de göstermiş ve onlara «atalar sözü» diyerek kanındaki asaletin hararetini evlattan evlada ulaştırmıştır.

«Ata» kelimesinin Türk lisanında ifâde ettiği samimi mânâyı başka dillerde bulmak güçtür. İlk halk edilen erkeğe, «Havva» ya eş olan ilk insana «Atam» diyen Türk olmuş, fakat Türkün bulduğu bu söz sonunda «adam» ve nihayet başka lisansların şivesine uydurularak «âdem» yapılmış, bu kelimenin böyle yabancılar tarafından çalınıp çarpıldığını gören Türk ise ilimde, fazilette yüksek tanıdıklarına «ata» demekle ilk ceddi hakkındaki an'anevi muhabbetini devam ettirmiştir. Tarihde gördüğümüz «atalar» ya bir tarîk ve meslek sahibi dervişler, yahut kılıcına sahip büyük beylerdir. Yaşı ilerlemiş, akli, irfanı yerinde her adam Türkler nazarında hürmete şayan görüldüğünden kendilerine «ata» nazarı ile bakılmak âdet olmuştur. O halde büyük adamların sözlerinde de büyüklük, yücelik bulunmak ve Türklerce atalardan, yani büyüklerden sudûr eden her hakimâne söz, büyük ve hayatın her türlü tatbiki kâbil birer düstûru tanınmak pek tabiidir.

Eskiden medreselerde Arap ve Acem harsıyla yetişenler avamı, yani havâstan sayılmayan kimseleri, insanları «havam» dan, açıkcası akrep, yılan, böcek nev'inden saydıkları ve Türklerle ise daima «avam» gözüyle bakmak zevkine mağlup oldukları için Türklerin yüksek tefekkür kabiliyetlerini ifade eden «atalar sözü»ne «hikmetü'l-avam» demekle ilmi kabiliyetleri ile beraber dimağî malûliyetlerini de göstermişlerdir. Bir söz ki hem «hikmet» olsun, hem de «avam»m olsun, dünyada bundan daha mantıksız söz ne olabilir? Bir mağşuş dimağdan çı-

kan bu söz, gözleri Türk düşmanlığı ile kararmış kimselerin asırlarca medar-ı tezyifi olmuş ve fakat Türkün çok derin mânâlar taşıyan «**atalar sözü**» tabirini unutturamamış, hele atalar sözünü kıymetten düşürememiş ve bilakis en çok Arap ve Acem âşıkı görünen şairler bile bunları terennüm etmeye mecbur kalmıştır.

*
**

«**Atalar sözü**» en yüksek şairlerin, en derin feylosof âlimlerin düşünüp de bulamayacağı ve fakat feleğin çenberinden geçmiş, hayatın iyi ve fena cihetlerini anlamış bir Türk erinin söz arasında bulup söyleyiverdiği, zâhirde basit, hakikatte çok derin mânâlı sözlerdir.

«Her milletin tefekkür kabiliyeti lisanlarındaki **atalar sözünün** zenginlik ve derinliği ile ölçülür» şeklinde bir mütearefe meydana konulsa hakikate karşı aykırı hareket edilmiş olmaz. Nükteyi, zekânın tecellisi sayan âlimler büyük bir hakikati ifade etmişlerdir. O halde mânâdaki incelik, derinlik, elastikiyet itibarıyla emsali az bulunan Türk «**atalar sözü**»nü birer birer ele alırsak bunların tamamen zekânın, derin düşünüş kabiliyetinin birer tezâhürleri olduğunu görürüz.

Her atalar sözü, bir mütefekkir Türk dimağının mahsûlüdür. Ve her söz uzun denemelerin, sınamaların, derin görüşlerin, sezişlerin ilhamıdır. Bunlarda dinlerin, dinî kanunların, semâvi ilhamların tesirleri yoktur. Fakat herbiri birer ilham kudretindedir.

Bunlar, şunun-bunun malı değil, milletin müşterek malıdır. Her sözün ilk sahibi ne yüzden söylendiği belli olsa bile zaman geçtikçe unutulur, milletin malı olur ve binaenaleyh «**atalar sözü**» sırasına girer.

*
**

Her milletin ve bilhassa Türklerin «**atalar sözü**» hayat tarihlerinin birer hülâsası gibidir. Bunlarla Türklerin ahlâk

ve âdetine; din telâkkilerine; mertlik, civanmertlik gibi vasıflarına; iyi kötü, güzel, çirkin, fazilet ve rezâlet hakkında düşüncülerine ve hülâsa hayat ve hadisatın her türlü tezâhürleri için de düşündüklerine, nasıl karşıladıklarına elle tutulurcasına temas edilebilir.

Her millet kendi atalar sözünü toplamış, ilim ve içtimaiyatın tecellilerine göre bir takım tasniflere tâbî tutmuştur. Türklerin ise, ne yazık ki, birkaç parça eser bir tarafa bırakılırsa, tamamen toplanmamış gibidir. Asırların yığıldığı ihmâl ve nisyan taşlarını bir hamle ile bertaraf eden Türk milletinin bu millî noksanı da az müddette telâfi edeceğine şüphe yoktur.

Türklerin atalar sözlerine en yeniler bulunabileceği gibi, en eskiler de bulunduğu muhakkaktır. Divanu Lûgati't-Türk'deki bazı sözlerin bugün bile aramızda yaşamakta olması pek çoklarının eskiliğine delâlet eder. Fakat bunların ne zaman sâdır ve millet arasında ne vakit şâyi olduklarını tâyin imkansızdır. Buna rağmen birçoklarına tahmini bir zaman ve mekân tayini imkân dahilindedir.

Sayısı herhalde onbeş, yirmi binden aşağı olmayan Türk «**atalar sözü**»nü toplamak, hasr ile uğraşanlar için bir vazifedir. Hele böyle toplayıcılara yardım, her Türkün mükellef olduğu bir farzdır. Bu mühim ve millî noksan yerine konulduğu gün bunları tarih, içtimâiyat, ruhiyat ve bir sözle bütün ilimler ve telâkkiler nokta-i nazarından tasnif etmek icab eder ki, Türk ruhu tamamıyla anlaşılabilirsin.

Geleceğe ait olan bu temenniye öne sürmekle vazifemizi yaptığımızı sanıyoruz. Çünkü hüner öğüt vermek değildir. Bilhassa Çankırı halkıyatı hakkında neşriyatta bulunmayı şiar edinmiş olan «**Duygu**» bu mühim sahada da bir, iki hatve atacaktır.

İlk olarak Çankırı Nafia fen memurlarından Ahmet Rıza Bey'in topladığı «**atalar sözü**»nü neşredeceğiz.

Gazetemizde ara sıra şiirleri çıkan Rıza Bey, okuyucularımızca meçhul değildir. Kendisi vazifesi iktizası Kastamonu, Çankırı, Sinop havalisinde dolaşırken bilhassa yüzde doksanı köylülerden ibaret amelelerle ve halk tabakasıyla temas ederken işittiği atalar sözlerini zabt etmeğe muvaffak olmuştur.

Rıza Bey'in bana hediye ve içindekileri istediğim gibi tasarruf etmeye müsaade ettiği bir defterde 4029, sonra verdiği parçalarda 200 kadar atalar sözü mevcuttur. Bunlar arasında tam «**darb-ı meseller - Atalar sözü**» olduğu gibi, bilhassa «**kinaye**»ler, dua ve istihza ifâde eden sözler de vardır.

Geçen sene kışında Ahmet Vefik Paşa'nın Bursa'da bastırdığı «**atalar sözü**» kitabıyla bunları karşılaştırdım :

1 — Kitaptakine tamamen tevafuk eden atalar sözü, kinâye vs. yi tamamen çıkardım.

2 — Bazı tabirleri tehâlûf edenler içinde selika ve istimalimize, an'ane ve harsımıza uygun olanları kısmen çıkardım veya şâyi şeklinde düzelттіm.

3 — Rıza Bey bunları eski harflere göre, ilk harflere itibar ederek sıralamışlardı. Ben yeni harflere göre tasnif ettim.

4 — Rıza Bey eserine isim koymamış. Ben «**Türk atalar sözü**» adını koydum. Böylelikle diğer matbularından tefrik ettiğime zâhibim.

5 — Asıl atalar sözüyle kinâyeleri tefrik etmedim. Çünkü eski eserlerde bu şekildedir. Bir de muharriri bu şekli iltizam etmiştir. Neşredeceğimiz sözler kısmen eski Kastamonu vilâyetini teşkil eden «**Kastamonu - Çankırı - Sinop**» halkının ağzından zapdedilmiş olması itibarıyla ayrıca bir kıymeti haizdir. Çünkü bugünkü bu üç vilâyet, Türkün haşr ve neşr olduğu

yerlerdir. Ahâlisi ihtilat etmemiş, aslî safvetini muhafaza etmiştir.

Defter muhteviyatını vakit bulamadığım için **Şinasi** merhumun eseriyle karşılaştıramadım. Şayet bu eserdekilerle ayniyat gösteren parçalar bulunursa kabahat toplayanda «değil», tetkik işini üzerine alandadır; yani benimdir.

Rıza Bey, ateşli halkçı, gayretli bir Türkçü, rind ve feylosof-meşrep bir zâttır. Senelerce uğraşarak vûcud getirdiği eserini böyle yarım-yamalak bir hâle soktuğuma ümid ederim ki omuz silkerler. Benim iyi niyetimden emin olmasalardı defterlerini bana hediye etmezlerdi. Hele böyle emek verilerek toplanmış bir külliyatı benimseyerek eser sahibi olmak isteyenlerden olduğuma ihtimal verselerdi defteri görmeme bile müsaade etmezlerdi. İşte bu tahminlerim neticesidir ki Rıza Bey'in işbirar duymayacağını ümit ediyorum.

Vazifesi dağlarda, kırlarda, yazda kışda köylülerle, amelelerle düşüp-kalkma olan Rıza Bey, dört bin küsur atalar sözü toplamakla vazife-i millîyesini tamamen yapmış demektir. Bir fen memurundan daha fazlasını beklemek abes olur. O halde kendisini millî harsımız nâmına tebrik edelim.

TÜRKLERDE SPOR *

Maarif Vekâleti Kütüphaneler Müdürü Hasan Fehmi Tural, meşhur şairlerden Haşmet'in Bursalı İmamzâde Mehmed Said Efendi tarafından yazılan Haşmet Divanı mukaddimesini bana verdiler. Bu yazı eski münşiler diliyle yazıldığı için bugünkü dilimize çevirerek spor tarihiyle uğraşanlarımıza armağan ediyorum.

Haşmet'in kılıç ve mızrak kullanmakta, ok ve tüfenk atmakta mahareti şimdiye kadar Bursa'da görülmemiş ve işitilmemiştir. Tüfenkendâzideki yüksek kabiliyeti hasebiyle namına taş dikilmiş, bu dikilme işi kemâlatlarından sayılmıştır.

Şehrimizin meşhûr gezme yerlerinden olan Abdal Murad mevkiinde tüfenk ile bin adımdan ziyade yerden üç defa bir biri ardı sıra nişanı vurmuşlardır. Şehrimiz (Bursa) zariflerinden olup orada bulunan bir zât, aşağıdaki kıtayı yazarak bir mermer taş kazdırmıştır :

*Haşmet Efendi bu yerden şu menzile
Üç defa vurdu birbiri üzre nişânını
Koluna kuvvet ola bu menzilde taş dikip
Mermerde kazdı sikke gibi nâm u şânını*

Bugün bile tüfenk atma denemesinde bulunanlar bu mesafenin yarısı kadarını bile geçirmekte acizdirler.

Bundan başka kılıç kullanmaktaki el çabukluğu uşaklarından duyulmuştur. Fakat görmek istediğimiz için kendisine rica ettik. Dedi ki :

(*) Duygu, 225 (30 Mart 1935), 1.

— A canım, biz zuafâdan bir kimseyiz. Kuvvet-i bâzû ashabından ve kılıç, mızrak erbâbından değiliz. Lakin Allah'ın çekilmiş kılıcı olan Peygamberimiz kılıç ve kitapla gönderildiği ve «**ene nebiyyün bi's-seyf**» ünvanına mazhar oldukları için onun sünnetine uyarak kendimize biraz zağ verip sizlere ne kadar keskin olduğumuzu gösterelim, diye latife buyurdular ve bir miktar keçe getirilmesini emrettiler. Bir adam beli kalınlığındaki keçeyi dürerek bir yere astılar. Ve hepimiz bakarken bir kılıç vurarak ikiye böldüler. Bir parçası yere düştü, bir parçası asılı kaldı. Herkes, «**koluna kuvvet**» diye haykırdı ve parmaklar ağızda kaldı. Keçelerin katları sayılınca 175 kat olduğu görüldü. Hep dediler ki, şimdiye kadar bir çok babayığitler yalnız 70-80 kat keçeyi kesebilmişlerdi. Siz 170 katı kesmekle bizi hayrette bıraktınız. Maşaallah! Siz başka ustalara nisbetle yüz kat usta yığtımışsınız».

Haşmet kılıcını tekrar eline aldı, keçeye yanaştı.

-Bu nasıl kesilir- Kılıcın zağı var mı yok mu? diye özür dilerken keçeye bir kılıç vurdu. Bu vuruşu oradakilerin yarısı görmemişlerdi. O kadar çabuk vurmuştu. Ancak, kesilen kecenin yere düşen parçası görüldü.

Hepimiz tekrar kecenin katlarını saydık ve çabuk vuruşuna parmak ısırdık.

Görülüyor ki, latifeleri halâ dillerde dolaşan şair Haşmet kılıç vurmak, ok atmak, tüfenkle nişan almak¹, mızrak vurmak hususlarında çok mahirmiş.

Haşmet'in bu mahareti gösterebilmesi, hiç şüphe yok ki, zamanı ve muhitinin tesiriyledir. Şair, âlim olan Haşmet'in fevkinde kim bilir daha ne kadar Türk atıcısı, nişancısı vardır.

(1) Bu «tüfeng-endâzi» herhalde bugünkü av veya harp silahlarıyla yapılan nişancılık tecrübeleri olması gerek. Eski tarihlerde görülen «bunduk» atmanın bir şekli olmak mümkündür.

Haşmet, ulemâdan Yenişehir'li Abbas Efendi'nin oğludur. Medrese tahsilinden sonra müderrisliklerde bulunmuş, 1175 sonlarında dilini tutmadığı için Bursa'ya sürgün gönderilmiş, beş sene orada kalmış, sonra -Arif Hikmet Tezkiresi'nce- Rodos'a sürülmüş, 1182 yılında Rodos'da ölmüş, Murad Reis'in kabri civarında gömülmüştür. Şiirlerini havi **Divanı**, **Senedü's-şu'ârâ** adlı bir eseri vardır.

Haşmet birinci derecede hazırcevaplardan, latife söyleyenlerden sayılır.

Vefâtına tezkire sahibi Râmiz şu tarihi söylemiştir :

*Şâir-i nâdire-gû Hazret-i Abbas-zâde
Çarh-ı dún etmiş iken anı esîr-i gurbet
Hayf nâkâm edicek terk-i cihân-ı fânî
Sâl-i târihini Râmiz dedi gitdi Haşmet 1182*

TÜRKLERDE BOKS *

Bu yaz Çankırı'da iken eski Türkçe sözler bulmak için Gülistân, Baharistân, Hafız Divanı, Tuhfe-i Vehbi şerhleri gibi eski kitapları okudum. Oldukça işe yarayacak sözler bulunca emeğime acımadım. Bu arada Türk spor tarihi ile ilişkili vesikalarla da karşılaştım. Bunlardan «müştzeni», «muşt-zenlik» başlıklı yazılar dikkatimi çekti.

Hicri 1004'de bundan 348 yıl önce Gülistân'a yorum yazmış olan Sudî Efendi bir «yumruk vurucular oyunu» anlatıyor. Oyunun nasıl yapıldığını öğrettikten sonra, Şam'da bulunduğu sıralarda Semerkant'tan bilgi (ilim) öğrenmek için gelmiş bir kaç çömez (talebe) bu fende usta olduklarını, nasıl yumruklaştıklarını, sonunda bayılan genci, gövdesini ovarak (masaj) ayılttıklarını bildiriyor.

Şerh-i Baharistan'ı Osmanlıcaya çeviren Şakir Efendi de Sudî'nin sözünü küçülterek «Bugün bile Enderun'daki gılmanlar arasında bu sanatı bilmezler pek azdır... Çok yolu yordamı, çokca aldatmacası vardır» diyor.

Yumruk vuruşmaya Sudî fen, Şakir Efendi sanat adını veriyorlar. Sudî'ye göre bilik, Şâkir Efendi'ye göre epik'tir. Fakat ikisi de emek vererek, uzun uzun çalışarak elde edilen bir yoldan «meleke» olduğunu söylemek istiyorlar.

Yumruk vuruşma bilik veya epiğinin 350 yıl önce Türklerce belli bir oyun olması, Sudî'nin bunu gereklice anlatması, hele Semerkant'lı gençlerin yol ile yordam ile yumruklaşmaları, ba-

(*) *Duygu*, 220 (18 Şubat 1935), 1.

yılanı ayıltmaları; sonra Şakir Efendi'nin yaşadığı günlerde padişah olan III. Selim'in sarayındaki gençlerin de oynadıklarını bildirmesi, bu oyunun tamamen ulusal ve Türklerin çok eski bir oyunu olduğunu gösteriyor. Spor tarihi ile uğraşanlara bu belgeleri bildiriyorum.

«Müş-zenî-râ. hikâyet konend ki» (**Gülistân**). Müşt-zen, yumruk vurucu demektir. Bunun aslı budur ki, müş-zenlik bir fendir ki sağ elin baş parmağın sebabe ve vasat-ı beynine alır ve sol elinde bir nesneyi siper eder ve matrak oyunu gibi oynar¹. Hasılı sağ elini matrak yerine istimal eder ve bu taife bu fende o kadar idman ederler ki, sağ elinin her bir parmağı hıraya dönmüştür.

Tahsilim zamanında Şâm-ı Şerif'e bir kaç Semerkandî tâlib-i ilm geldi ve bazının bu fende bir mikdar mahareti var idi. Misafirlerdir deyü bunları Müncik Hamam'ma ilettik. İçerde bir mikdar derledikten (terlemek) sonra hamamın duvarına ol kadar müş urdular ki kabil-i tâbir değildir. Meğer enva-ı idmanlarından bu, bir nevi idman imiş ve bir kere bunları Ribve canibine mesireye çıkardık, hîn-i musahabette bir dizmam bir zaifcesine «kalk bir mikdar oynayalım» dedi. Kalktılar ve oynayan ol zaif, tüvânanın kulağı tozuna bir müş vurdu. Hemen tepesi üzere geldi ve gömgök oldu. Biz birkaç Rumî tâlib-i ilimler havf eyledik ki öldü deyü. Amma onlar hiç alınmadı ve kalktılar ol madrubu ovdular, aklı başına gelince...» (Sudî, **Gülistân Şerhi**, Matbaa-i Amire tab'ı 1349)

Müş-zen: Mâlumdur ki, müş-zenliği Sudî merhum, **Şerh-i Gülistân**'ında nakl ü beyân buyurmuş ve garâibâtтан deyü kendinin müsâdefet ettiği birkaç kişiyi re'yel-ayn gördüm,

deyü nakl eyler. Lakin el-hâletü hazihi ahâlî-i gılmânân-ı Enderûn-ı Hümayûn-ı cihan-bânîde bu sanatı bilmez pek azdır. Hususa sıgar-ı sinde çırağ olup perverde-i sarây olanlar gaye-tü'l-gaye mahâret kesb etmişlerdir. Hakikatte çok şîve ve hiyeli vardır.

Leket-kûp -depme (tekme) vurucu, tabanca yani sille vurucu demektir. Bu dahi bir sanattır ki hâdiman-ı harem-i hü-mâyûna mahsûstur ki, anlar tavâşi ve zenginlerdir. Beyinlerinde kaplama ve tabanca ıtlak ederler ki, bir adama vursa elbet-te düşer. Hele lâmuahâle serâsime olur.» (Şâkir Efendi, **Şerh-i Baharistân**, Matbaa-i Amire tab'ı 1252, s. 132).

BAŞTA HASIR YAKMAK *

Eskiden zulüm gören halk tarafından padişahın, vezirlerin, valilerin geçeceği yol üzerinde başlarında ot, hasır, paçavra gibi şeyler yakarak durmak, böylelikle dikkati celbedip dert dinletmek âdetmiş.

*Yâk bûriyâ serinde gönül dâğ u şerhadan
Ol şâhâ arz-ı çîn-i cebin-i tazallum et
Sâmî*

Mânâ : Ey gönül! Bağrındaki dâğlardan, bıçak dilmelerinden dolayı o güzeller padişahına çektiklerini yanıp-yakılmak için başında hasır yak, alnını kırıştır.

*Bâd-ı deyden hâk-i pâyiñe şikâyet kılmağa
Başına güllerden âteş yaktı bugün gülistân
Mesihî*

Mânâ : Gülistan, kış yelinden hâkipâyine (huzuruna) şikâyet etmek için başında güllerden ateş yaktı.

*Dergehinde ehl-i câhın sanma meş'aldir yanan
Dâda, gelmiştir reâyâ başına yakmış hasır
Hâmî*

Mânâ : Mansıb, yani memuriyet sahiblerinin evlerinde yanan şeyi meşale sanma; reâyâ, bütün ahâli, başlarında hasır yakarak merhamet istemeye gelmişlerdir (ki yanan onlardır).

*Od yanar başında gamdan sabra tâkat kalmadı
Bûriyâlar yakmağa ol şâha hâcet kalmadı
Hâletî*

(*) Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı'ndan.

Mânâ : Başımda gam ateşi yanıyor, sabra tahammül kalmadı. O güzeller padişahına şikâyetle bulunmak için başta hasır yakmaya da lüzum kalmadı.

*İhrâk-ı âh şehri edip deşt-i âteşin
Yaktı hasır başına yer yer minâreler
Nazım*

Mânâ : (Mazlumların çıkardığı) ateşli âhlar koca şehri (İstanbul'u) ateşten sahrâya çevirdi. Sanki (şikâyet için) minareler yer yer başlarında hasır yaktılar, (yani külahları yandı).

*Başında od yanar dâim şikâyetten değil hâlî
Yine baksan dilindendir belâ-yi mihnîti şem'in
Ahmed Dânişî*

*Kuru feryâd ile bülbül umandı vuslatı gülden
Yakar başına odlar şem'i gör pervânesiz kalmaz
Lâ*

«İstanbul'a dökülüp gelen reâyâ ve fukârâ ve şikâyetçiler başlarına hasır yakıp askerin önüne düşüp...» (Naimâ-1065 vukuâtı).

Eskiden Acemlerde «**kâğadın câme**» yakmak âdetmiş.

Bu hasır yakmak âdetinin 1200 hicri tarihinden sonra cârî olduğu anlaşıyor.

*Yakayım başıma bir iki hasır
İşte kâdî'le divân-ı vezîr*

Fâzıl (Zenânnâme)

İsmetî'nin şu beyti bu mazmûnu «**ser-i râh / arz-ı hâl**» de-lâletiyle ifade etmektedir :

*Ser-i râhında görüp İsmetî-i zârı demiş
Bilinmedik nesi var, arz-ı hâl edip neyler*

Sâmî'nin şu beyti de bir başka şikâyet mazmûnunu hâvidir :

*Edip çâk-i girîbânı sine-i pür-dâğı gösterdim
O şâh-ı mülk-i hüsnâ şehri-i dilden arz-ı mahzardır*

LÜKNET

Pelteklilik, dil basıklığı, söz söylerken dil tutukluğu :

*O Rûmî dilberin ey dil dilinde (sanma) var lüknet
Murâdınca dili dönmez dehânı tengdir gâyet*

Pîr Mehmed Azmî

Mânâ : Ey gönül, o Rum dilberinin dilinde pelteklik var sanma. Arzusu gibi dili dönmüyor; çünkü ağzı gayet küçüktür.

Rumcada «ş» harfi olmadığı için Rumlar bu harfi telâffuz edemezler. Meselâ, «paşa, baş» diyecekleri yerde «pasa, bas» derler. Şairlerimiz bundan çok mazmun yapmışlardır.

*Dehen-i tengine sığmaz dökülür nokta-i şın
Lâ*

*Şını sin okuyarak olma nişin
Diye biçâresine: Hey saskın !..
İçmedim askını bir sise sarâp
Olmasam hazretinizle sekker-âb
Dolular bos ola boslar dolsun
Sen hemen is a pasam ask olsun*

Enderunlu Fâzıl

Şu da başka bir nükteyi hâvidir :

*Câna minnettir cefâsına tahammül ey Fasih
Bârı bâğ eyler bana ol şûh-ı nâzın lükneti*

Mânâ : Ey Fasih! Onun cefasına tahammül etmek, katlanmak cana minnettir. Çünkü, onun peltekliği bana yük olan «bâr»ı bile «bâğ» gösterir. Yani, o güzel, «r» leri «ğ» telâffuz edermiş. Bu cihetle sevgilinin ağır işleri bile kendisine bahçe neşesi verirmiş.

Bu sevgilinin Frenk olması ihtimali vardır¹.

Rivayete göre Hz. Musa peltek imiş :

Tek hayâliyle şeref versin o Mûsî-lüknet

Dili biz reşk-i ser-i Tûr-ı tecellî ederiz

Âdem Abdülkadir Çelebi

Mânâ : O Musa gibi peltek sözlü güzelim kalbimize hayâliyle olsun şeref versin kâfidir. Biz kalbimizi tecelli Tûr'u şâhikasının gıbtâ edeceği hâle getiririz.

Şu beyit de güzeldir :

Ben hastasın anmaz ol şeker-leb

Adım meğer ol dehâne sığmaz

Ahmed Paşa

Şairin adının sevgilisinin ağzına sığmaması lüknetten değildir. Şark şairleri cânânın ağzını o kadar küçük tasavvur ederler ki, nokta bile yanında kocaman kalır. Bazıları Arap harflerinden «*mîm*»in başındaki harf açıklığı büyüklüğünde tasavvur ve tavsif etmişlerdir.

Şu beyitler de oldukça güzeldir :

İsnâd-ı lüknet eyleme ol şûha bî-vukûf

Teng olmağın femi sühanı irkilir kalır

Lâ

Lükneti var deme ana bî'vukûf

Ayrılamaz tatlı dilinden hurûf

Fâik

(1) Bu tarzda telâffuz, yani «*r*»yi «*g*» telâffuz etmek Fransızca, Almanca gibi lisanların âhengi iktizâsındandır. Böyle «*r*»yi «*g*» telâffuz etmeye Türkçede «*dığdğı*» derler (Lehçe-i Osmanî).

*Eriyor hokka-ı la'linde kelâm-ı şîrîn ,
Ne gezer yoksa lisânında o şûhun lûknet ,
Belîğ*

Arap harflerinden «sin» harfinin dişleri sevgilinin ağzını testere gibi yaraladığı iddiası da birçok nüktelerin yaratılmasını mûcip olmuştur. Necâtî'nin şu beyti bu mazmunun hem ilklerinden, hem güzellerindendir :

*Anınçün kimseye vermez selâm ol nâzenîn ,
Lebleri nâzik durur zahmet verir dendân-ı sîn
Necâtî*

Bu münasebetle Nedim'in şu beytini hatırlatmak lâzımdır :

*Leblerin mecrûh olur dendân-ı sîn-i bûsedden
La'lin öpdürmek bu hâletle muhâl olmuş sana
Nedim*

MÂTEM ELBİSESİ *

Eski Türklerce ölüm, büyük musibetler, felaketler dolayısıyla mâtem tutulduğu ve bazı zaman ve mekânlarda siyah, mavî, beyaz kumaşlardan mâtem elbisesi giyildiğini tarihten ve tarihin menbâlarından olan şiirlerimizin müfâdından anlıyoruz¹.

Fatih Sultan Mehmed'in, oğlu Mustafa Sultan'ın vefatı münasebetiyle siyah mâtem elbisesi yerine beyazlar giyindiği bahânesiyle Sadrazam Mahmud Paşa'yı katlettirdiği mâlûmdur. Şu beyit Şehzâde hakkındaki bir mersiye dendir :

*Ey serv n'oldu sana siyâh etmedin kabâ
Benzer ki tutmadın sen anınçün azâ dirîğ
Ahmet Paşa*

Mânâ : Ey servi, sana ne oldu ki siyah elbise giymedin. Yazıklar ki, sen onun için mâtem tutmamış gibisin.

*Neheng-i lücce-i zulmet yutunca yûnus-ı mihri
O mâtemde siyâh şâla büründü çerh ser-tâ-pâ
Sâbit*

Hânâ : Zulmet dalgasının timsahı güneş yunusunu (balığını) yutunca semâ baştan ayağa kadar siyah mâtem şalına bürünmüşe döndü.

(*) Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı'ndan.

(1) Sultan IV. Murad'ın vefatında mâtem alâmeti olarak Sultan İbrahim'in siyah şemle (sarı) sarındığını, vüzerâ ve a'yânın imâmeleri üzerine siyah bağladıklarını Naimâ Tarihi (C. III, s. 428) yazıyor.

*Hatt- âver olduğu dem hüsnü karalar giydi
Libâsı mâtemiyânın siyâh câme olur
Nazm*

Mânâ : Ayvatüylei çıkınca güzelliği siyah elbiseler giydi.
Mâtem tutanların elbisesi siyah olur.

Siyah mâtem elbisesi giymenin eski olduğunu şu halk tür-
küsi de gösterir :

*Garip anam benim için ağlama
Ağlayıp da karaları bağlama*

Bağlamak sözü dikkate değer. İhtimal, Frenkler gibi kola veya yakaya, boyuna, başa siyah bir kumaş parçası bağlamak suretiyle mâtem tutulduğu gösteriliyormuş, demektir. Zamanı mızda Frenkler de kollarına siyah kumaş bağlıyorlar. Bâkî'nin meşhur mersiyesindeki :

*Kılsın kebûd çâmelerin âsumân siyâh
Gıysın libâs-ı mâtem-i şâhî bütün cihân*

beyti, padişahların ölümü münasebetiyle resmî mahiyette siyah renkli mâtem elbisesi giyildiğini göstermektedir.

Süleymannâme-i Şükrî'nin şu beyti dikkati câlibtir :

*Avret ü er nevhasından çarh-ı dûn
Giydi eğnine libâs-ı nîlgûn*

Acaba o zamanlarda mavi renk de mi mâtem alâmeti idi? '
«**Libâs-ı nîlgûn**» mefhumuna Şükrî'den yüz sene evvel yaşamış olan Ahmed Paşa ve muâsırlarında tesadûf edilmemesi, ihtimali zayıf düşürmektedir.

(2) «Bazı zaman ve mekânlarda Türklerde mavi ve beyaz renklerin de mâtem rengi olarak kullanıldığı hakkında tarihi ve edebî kaynaklarda kat'i delillere tesadûf olunur.» Fuat Köprülü - Not.

Yalnız muhterem fâzıl Velet Çelebi'nin Cep Defteri adlı mecmualarında, şu beyit :

*Hüsn-i zannî ber-dîl-i îşân nebûd
Ki be-pûşend ez-azâ câme kebûd*

(Yani : Onların gönlünde herhangi bir hüsnüzan yoktu. Çünkü, yastan mavi elbise giyiyorlar)

münasebetiyle şu satırlar yazılıdır ki, tereddüdü izâleye yarar :

«Gök-mavi Türklerde meş'umdur. Belki de Çinlilerle mütevâli husûmetlerinden ileri gelmiş olabilir. Bizde çocuklar 'gök gözlü köpeğin eniği' derler, söylerler. Kezâlik, mâtem elbisesi vaktiyle gök renk idi.»

Türklerin vaktiyle Asya'da ve sonra Anadolu'da gök renkte de mâtem elbisesi giydikleri anlaşıyor.

Beş buçuk asır önce vefat eden Germiyanoglu hakkında Seyhî'nin yazdığı mersiye'nin şu beyitleri o zamanki mâtem merâsimini tasvir etmesi itibariyle dikkati câliptir :

*Giydi gece mâtem için cübbe-i siyâh
Derd ile göğe boyadı kanını subhgâh
Nâleyle aldı eğnine nîlî kabâyı çarh
Sarardı âfitâb, yüzünü tırmaladı mâh
Gark oldu kanlı yaşına şâm u seher şafak
Bahr acıdı vü ber başına saçtı hâk-i râh*

Yani : Gece, bu mâtem için siyah cübbe giydi. Tan yeri kanını gök renge boyadı, (gök renge büründü). Felek (semâ) çivit renkli paltosunu sırtına aldı. Güneş (kederinden) sarardı. Ay, yüzünü tırmaladı. Akşam ve sabah şafak kanlı yaşına gark oldu. Denizin suları acıdı. Yeryüzü başına toprak saçtı.

NA'L DER-ÂTEŞ*

«Aksâm-ı sihirdendir ki, bir kimseyi bir kimseye âşık edip gönlüne âteş-i muhabbet düşürmek isteseler, süryânîce tâlip ve matlubun ismini kullanılmamış bir nala yazıp ateşe bırakırlar ve bazı hocalar okurlar. Ale'l-fevr âşık olup gönlü men-vî olan kimseye meyl eder. Garâib-i sihirden birisidir.» (Gülîstan Şerhi, 375; Hâfız Şerhi, II/240).

«Na'l der-âteş: İztırap ve kararsızlıktan kinâyedir Menşe'i budur ki, sehre beyninde bir gûne sihir vardır ki, murâd olunan şahsın ismini bazı efsûn ve nirencâtla at nalına yazıp ateşe ilkâ ederler. Nal kızdıkça ol şahıs muztarip ve bî-karâr olur.» (Burhân-ı Kâtı' Tercümesi, 393-395). Sevgiye de delâ-îlâlet eder.

Na'l der-âteş oluptur bî-karâr

Tuhfe-i Vehbî¹

*Der-nihân-hâne-i işret sanemî hoş dârem
K'ez ser-i zülf ü ruheş na'l der-âteş dârem*

Hâfız

(Yani : İşret nihanhânesinde (halvette) bir güzelim vardır ki, zülûf ve yanağı yüzünden na'l der-âteş tutarım, muztari bim. Yani, zülûf ve yanağı sebebiyle aşk ve ıztırabım ziyadedir.)

(*) Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı'ndan.

(1) Türkî'de dahi mânâ-yı Türkisin darb edip «nalı kızgın» derler. (Tuhfe-i Vehbî Şerhi).

*Na'l der-âteş-endûh-ı felâket oldum
Oldu esb-i hevesim pâ-y-i ukâl-i ekdâr*

Sâmî

Şair, «Heves atımm ayağı kederler kösteğiyle kösteklendi, olduğum yerde kaldım. Matlubuna yetişememek endişesiyle na'l der-âteş, yani pür-ıztırap bir haldeyim. Acaba bana bu tılsımı kim yaptı?» demek istiyor.

Nazîm'in şu beytinde sihre işaret vardır :

*Aks-i ebrûsuyla sâkinin elinde câm-ı mey
Na'l der-âteş-i füsûn-âmîzdir her katresi*

Mânâ : Sâkî'nin elindeki şarap kadehinde hilâl kaşlarının aksi na'l der-âteş gibidir. O şarabın her katresi füsûnla karışık-tır.

Sâbit'in «Nâr-ı aşk ile na'l der-âteş» mısraında ıztırap mânâsınadır.

NASIL TÜRKÇÜ OLDUM? - 3*

—Tahsin Uygur'a—

1323 yılında Darülfünun edebiyat şubesi talebesi idim. Edebiyat hocamız Halil Edip Bey'di. Kendisinden Trklge dair bir şeyler duymadım. Tarih muallimimiz merhum Abdurrahman şeref Bey'in muavin vekili Efdlettin Bey'di. İslam tarihi ve dolayısıyla süslü bir ifadeyle Arabistan tarihi okutuyordu. Arap ve Frs ebediyatı muallimimiz Abdülkadir Efendi adlı bir zât idi. Terbiye, mantık, ruhiyt hocamız meşhur Emrullah Efendi idi. Fransız edebiyatı tarihi muallimimiz edebiyat-ı cedide ediplerinden **Haristan ve Gülistan** sahibi Ahmet Hikmet Bey merhumdu.

Bir Ramazan günü memleketimi, ailemi ve merhum babamı hatırladım. Babam bir Ramazan günü ölmüştü. Teessrm tazelendi. Vefatını tasvir eden bir nesirle bir de hece vezniyle şiir yazdım. Kendim çok beğendiğim için Hikmet Bey'e göstermek arzusuna kapıldım. Ertesi ders sınıftan çıkarken beni ağırđı. Tebrik ve teşvik ifade eden bir kaç söz söyledi. yazılarımı geri verdi. Kğıtlarını her tarafına serpiştirdiğ yazıları okuyunca tüylerim ürperdi, benzim attı. Çünkü ben «**ktibne**» bir slbla yazmıştım, o ise;

— Bu satırları anan anlar mı? Bu sözleri hemşirelerin kavrar mı? Sen Türk gencisin, Türkçe niçin yazmıyorsun? Arabın badiyesi, Acemin deşti kendilerinin olsun. Sen neden ova, yazı demedin? «**Akan temiz su idi**» desen olmaz mı? «**b-ı pk-i revân**» sanki ifadene necbet mi veriyor?... gibi bir çok sözlerle

(*) *Duygu*, 279 (25 Nisan 1936), 2.

münasebetsizliğimi başıma kakıyordu. Bereket versin ki şiiri-
min altına;

— Âferin, var ol! Tanrı yardımcın olsun. İşte nazım, ne-
sir her yazını böyle açık dille, ana diliyle, Türkçe yaz. Sen
Türksün, onunla övün. Türk olan Türkçe söyler, Türkçe yazar.
Soyu sopu karışık olanlar da çokça Arapça, Farisî karıştırır...
Sözlerini yazmıştı. Bu sözlerden göğsüm kabardı. Fakat, Türk-
lük damarım da bütün kuvvetiyle atmağa başladı.

Birkaç gün sonra kendisini yolda gördüm Zeynep Ha-
nım Konağı'ndan Bayezid'e giden yolun sağ tarafındaki dük-
kânlardan musiki aletleri satan bir Şam'lının dükkanına girdik.
Asabiyetle fesini çıkardı su istedi. Sonra bana nereli olduğu-
mu, soyumu solumu sordu.

— Demek Türk oğlu Türksün, diyerek gözlerini gözlerime
dikti. Benden tasdik cevabı veya işareti bekliyordu. Tereddüt
etmeksizin :

— Evet! diyebildim.

Hiddet ve asabiyetle, sonraları yumuşak bir dille Türk-
lerin faziletlerini saymağa başladı. Ve artık sorgularıma cevap
veriyordu. Bütün müşkilleri izah ediyordu. İşte şuurlu Türk-
lük, şuurlu Türkçülük bende bu dakikada başladı. Tanrı yarlı-
gasın ve rahmet etsin.

Temmuz İnkilâbı oldu. Darülfünuna Ahmed Midhat Efen-
di umumi tarih, Hamdullah Suphi Bey hikmet-i bedâyi, Veled
Çelebi Farisî edebiyatı, Necip Asım Bey ilm-i lisan, Abdurrah-
man Şeref Bey Osmanlı tarihi hocalığı ile geldiler. Hamiyetli
Midhat Efendi Afrikadaki Tevarıkların Türk olduklarını, Köfe
adının Türkçe Kufa'dan geldiğini Bağdad'ın Türkçe Allah, kah-
raman, büyük mânâsına gelen «**bu**», İslavca'ya da geçen «**buğ**»
sözüyle «**dâd**» sözünden yapılp «**Tanrı vergisi**» gibi bir mânâ-
ya geldiğini söyler ve her derste bir kelimeyi diline dolayarak

o yerin, oradakilerin Türk olduklarını, Türklerin cihangir bir millet olmalarıyla bütün dünyaya yayıldıklarını, bu yüzden her yerde başka başka ad aldıklarını ve dünyada Türk ayağı değmeyen yer, Türk kanı aşılmanmayan kavim olmadığını anlatır ve Türklük telkin ederdi.

Abdurrahman Şeref merhumun derslerinde vakaları ballandıra ballandıra anlatırken bozgunluğa sebep olanların Türkün gayrileri olduğunu bir cümle ile söylemesi ve çokça Türklerin faziletlerinden, mertliklerinden bahsetmesi başlıca âdetti. Hele yeniçeri isyanlarını anlatırken bunların hristiyanlardan devşirme olduklarını, başlarındaki kodamanların bunlardan yetiştiklerini anlatması dersin hedefini teşkil ederdi.

Hamdullah Suphi Bey hitabet meraklısı bir gençti. Fakat ders felsefe-î bedâyi olduğu halde bahsi islam sanat eserlerine intikal ettirivermişti. Mimar Sinan'ın eserlerinden, Hind'deki Türk eserlerinden hayranlıkla bahseder, bizi de hitabetine ve bu eserlere hayran ederdi.

Veled Çelebi sırasını düşürerek Türkçenin Farisîye müte fevvik bir lisan olduğunu söylerdi. Bu hususda Ali Şir Nevâyî'den terceme ettiği **Muhâkemetü'l-lügateyn** adlı eserini okumamızı tavsiye ederdi. Hilkenen çelebi yaratılmış olan bu üstadım, benim kendisine bir çok Arapça, Farsça kelimelerin Türkçe karşılığını sorduğumu, her ders bir liste tutuşturduğumu umarım ki hatırlarlar. Kongre ve meclis sözlerinin Türkçesi «**kenkus**», dünya sözünün «**acun**», mektup ve kitabın «**bitik**» olduğunu kendilerinden öğrenmiştim.

Necip Asım Bey iştikaklar ile, sıralı olsun olmasın, Türk tarihinden misallerle Türklük aşıliyordu. Bu sıralarda üstadın Türk Tarihi'ni harf kaçırmaksızın defalarca okumuştum.

İZMİR NASIL İŞGAL EDİLDİ?-6*

Yunan askerleri çarşılarda, sokaklarda, hanlarda, dükkân-larda hiçbir kimse bırakmamışlardı. Başında şapka olmayan her fert tecvüze uğruyor, kabile kabile Bursa'ya, Gümrük'e, Puna-ta'ya vapurlara sürülüyordu. Hatta kadın, ihtiyar, çocuk bile taarruzdan, tahkirden vâreste kalamıyordu. Bu müsellah cellat-ların eline düşen her kim olursa olsun ibtidâ baştan ayağa ka-dar aranıyor; saat, para çantası ve hatta parmaklardaki yüzük-ler, kadınların bilezikleri, müzeyyenâtı alınıyor; bir taraftan bu soyamak ameliyesi yapılırken diğer taraftan erkeklerin fes-leri, kadınların çarşafları yırtılıyor, hitâmında ya bir iki süngü yahut birkaç dipçik attıktan sonra kabile halinde sürülüyor ve bittabi parasını vermek, beraber gitmek istemeyenler feci bir surette şehit ediliyordu. Zâhirde Yunan zabitlerinin bu gaspla-ra, tecavüzlere iştiraki görülmüyordu. Fakat, zabitler bütün bu şenaatlere göz yumuyor, magsubâtın en kıymetlileri açıktan açığa kendilerine uzatılıyordu. Hava gâh açılıyor, gâh seller gi-bi yağmur boşalıyordu.

Başlarından, gözlerinden kanlar fışkıran, aldıkları süngü yarasından elbiseleri kanlar içinde kalan genç, ihtiyar, kadın, çocuk mâsum ahali mütemâdiyen döğüle söğüle götürülüyor-ken Rum, Ermeni ve Yahudiden mürekkep yağmacı sürülerinin telaşla koşuştukları, arabalarla, sırtlarla eşya taşıdıkları görü-lüyordu. Kemeraltı, Başdurak, İki Çeşmelik, Tilkilik, Yemiş Çarşısı, Kapalı Çarşı gibi yerlerdeki Müslüman mağazaları dükkânları baştanbaşa soyulmuş, yağmaya uğramayan yalnız Hristiyan dükkân ve mağazaları olmuştu. Çünkü evvelce tebe-

(*) *Açıkgöz*, 54 (14 Haziran 1336), 3.

şirle çizilen haçlar Hristiyanlar'a, mühr-i Süleyman şekilleri Musevilere ait olduğunu gösteriyordu. Demir kasalar Yunanlı kasa hırsızları tarafından peynir gibi doğranmış, hiçbir mağaza ve dükkanda birşey bırakılmamıştı. Para, mücevherat gibi şeyleri Yunanlı askerler, kıymetli eşyayı Rumlar, Ermeniler, eşya-yı hasiseyi de Museviler aşırımlardı. Bu hengâme-i gasb ve gârette Yunan askerine rahmet okutturacak derecede ileri giden Rumlar, mâsum ahaliyi vurduran Rumlar, keyf için silah atan, kama saplayan Rumlar, evleri, mağazaları, eşhâsı gösteren Rumlar ve hele Rum izcileri idi.

Düne kadar Türklerin lütfuna medyûn-ı şükran olan, Türkler'in meşrû ve gayr-ı meşrû her emrini para ile yerine getirmeyi bir vazife bilen, nazarlarında namus, fazilet-i ahlâkıyye, dostluk ve bütün mukaddesât (para) dan ibaret bulunan Rumların âh o günkü müfterisâne hücumları; yağma ve katlihususundaki isti'calleri! Hele İzmir Türklerinin şefaât ve himayesiyle tehcirden, sefaletle ölmekten kurtulan Ermenilerin âh o günkü tavr-ı küstahâne ve behimâneleri! Hele dünyanın hiçbir tarafında bir cây-ı emân bulamamışken Türk'ün toprağında Türklerin sayesinde idame-i mevcudiyet, iktisâb-ı servet eden Yahudilerin yağmaya iştirakte gösterdikleri tehâlüklere!

«Muîni zâlimin dünyâda erbâb-ı denâettir

Köpektir zevk alan sayyâd-ı bî-insâfa hizmetten»

O saate kadar Türkler'e hizmet eden mağazalar müstahdemîni Rum, Ermeni ve Museviler cidâl, yağma ve gârette birbirine rekabet ediyor, birçok dükkân ve mağazada sahâbete

delil olacak hiçbir şey bırakmıyorlar, hatta duvardaki çivilere, kırık kaşık ve çatallara varıncaya kadar aşırıyorlardı.

«*Ehibbâ şive-i yağmada mebhût eyler a'dâyı*

Hüdâ göstermesin âsâr-ı izmihlâl bir yerde»

Hakikatini tasdik eden bu gasb ve gâretler, bu tecavüz ve katiller hatta Yunanlıları bile hayrete düşürmüş ve pekçoklarını teessüfhân etmiştir.

Tam öğle vakti ve bu hengâme-i felaketin üçüncü saatiydi. Bir yüzbaşı kumandasında yirmi Efzon askeri Mekteb-i Sultani'ye geldiler. Uçları süngülü silahları kapıya müteveccih-ti. Arkada sivil bir Rum vardı. Bu Rum üç saat evvelki bâdire esnasında yağmur altında kalmış, her taraftan mermi ateşine tutulmuş, nihayet Mekteb-i Sultani'ye iltica ederek canını kurtarabilmişti. Mektepte limonata, kahve ve sigara verilerek korkudan harap olmuş âsâbı teskin edilen bu Rum, gördüğü iyiliğin müfâkâtı olmak üzere ortalık biraz sükûnet bulunca çapulcu, katil Efzonları mektebe saldırtmış, -mektebi işgale gelen zabitin ertesi gece naklettiğine göre- mektepte zengin Türkler'in bulunduğunu ihbar ederek hırslarını tahrik eylemişti.

Zabit, mektepte silah arayacağını, mukâbele görürse ateş edileceğini, ellerin yukarı kaldırılmasını güzel bir Türkçe ile bildirdi. Bu yirmi barbar Yunanlı, en büyüğü onaltı yaşında bulunan yüz elli talebe ile onbeş kadar muallim ve memuru baştanbaşa arıyorlar, saat, çanta, mendil ve hatta kurşun kalemine varıncaya kadar ne bulurlarsa çantalarına sokuyorlardı. Zabit, aranan muallim ve talebenin bahçeye çıkmasını ihtar etti, ve ibtidâ benim fesimi alarak yırttı, çamurlara fırlattı. Bar-

bar zabitin her hareketine imtisal eden efrad derhal bütün fesleri yırtmaya, çamurlarda çiğnemeye başladılar. Bu Türk'ün izzet-i nefesine, milliyetine yapılan bir hakâretti. Mektebin her tarafını, yatakhaneleri aradıkları ve hatta çocukların sandıklarını, dolaplarını kırdıkları, çamaşır, çorap aşındıkları görüyordu. Çantalarından eşya-yı magsûbe şarkan efrad, bahçedeki (izci) odasına daldılar, ne bulurlarsa yağma ve aşıramadıklarını tahrip ettiler.

İki saat evvel mektebin bahçesine iltica ederek Türk çocuklarına karşı istavroz çıkarmak, el ile işaret etmek suretiyle merhamet istirham eden cılız, esmer bir Efzon askeri yakalandığı Osmanlı Bayrağının direğini kırmak için çalışıyor, kıramıyordu. Zâbit ne yapacağını Rumca sordu; (yâdigâr-ı zafer!) olarak saklamak istediğini söyleyen bu nefer, talebenin enzâr-ı istihzâsı altında kızardı ve derhal bayrağı süngüsüyle parçaladıktan sonra mülevves ayaklarını sildi. Diğer birkaç kahraman da sildiler.

Akvâmın hissiyât-ı millîye ve dîniyyelerine hürmeti bir farîza bilen ve böyle bir şenaatın tarihte emsâli mesbûk olmadığını tarihlerde okuyan efendilerin simasında bir alâmet-i fevârân belirdi. Henüz dokuz yaşında bir ibtidâî talebesinin arkadaşına :

— Yunan bayrağını biz alsaydık böyle yapmazdık! Dediği işitildi. Bu hiss-i insaniyet ve medeniyetten bî-nasib efradın kumandanı çocuğun serzenişinden mahcûb olarak yırtılan bayrağın neferât elinde daha fazla telvîs edilmesine meydan vermedi.

Bu Türklük'e yapılan en büyük bir hakâretti. Çünkü alâmet-i mevcudiyet ve istiklâli tahkir ediliyordu. Fakat, bir Yunan neferinin mektepte bulduğu yazma Mushaf-ı Şerif'i yırtarak çiğnemek suretiyle İslamiyet'e yaptığı hakaret hepsini unutturdu.

Zâbit, aldığı emir mûcibince talebe ve muallimleri üserâ karargâhına götürceğini söyledi. Çocukların öğle taâmını ekletmedikleri beyan ve pekçok rica edilerek bir saat müsaade alınabildi.

Süngülü neferâtın enzâr-ı gayzı altında korkudan kimse birşey yiyememişti. Yarım saat sonra önde en küçüğü yedi, en büyüğü on altı yaşında bulunan çocuk esirler kafilesi, arkada muallimler, etraflarında süngülerinde kan izleri bulunan neferât mektepten çıktılar. Zabit, mektepten aşırıldığı Müdür Nuri Bey'in gümüş bastonuyla geri kalanlara vuruyordu.

Parkta yatan ölülerin devriye gezen neferât tarafından soyulduğu ve henüz can çekişenlerin süngü darbelerine hedef olduğu görülüyordu. Yavrucaklar daha mektepten çıkar çıkmaz ellerinde ay tüfeği ile dolaşan sivil Rumlarla, Rum mekteplilerinin taarruzlarına mâruz kaldılar. Gâh bir Yunan askerî, başı açık, her tarafı su içinde bulunan, korkudan rengi uçmuş, sekiz yaşında bir Türk çocuğunda dipçiğinin şiddetini, attığı tokatla bazusunun kuvvetini tecrübe ediyor, gâh bir Rum izcisi sivil ve memur esirlere sustalı çakısını ansızın saplıyor, gâh birkaç askerle sivil Rum denizde ölümle pençelesen bir Müslümana ateş ederek eğleniyordu. Kışla tramvayı mevkiinde kopan bir çığlık en merhametsiz kalplerde bile bir hiss-i terahhum uyandırmış, ölüme sevkedilen yüzlerle bîcâreyi o tarafa bakmaya mecbur etmişti.

BOLU HATIRALARI *

Bu hatıralar bir politika adamının siyasî hayatında oynadığı rollerin hûlasası, bir idare adamının muvaffakiyetinin hikâyesi değildir. Bunlar çeyrek asır evveline ait maceraları, zihniyetleri, dostlukları hatırlatan, gösteren bir çeşit not gibidirler.

Bu itibarla meraklıların işine yarayacaklarını ummaktayım. Bazı dostlarım rahmetli Saib'in yazıhanesi müdâvimlerini bugünkü gençlere tanıtmamı, bunun arzu edildiğini söylediler. Bu arzuyu tatmin için yazıhane müdâvimlerinden bazılarının hatırımda kalan hususiyetlerinden bahsedeceğim.

1 — SÜREYYA EFENDİ

Bolu'nun eski ve ulemâ ile dolu bir ailesine mensubtur. Babası Bolu müftülüğünde bulunmuş olan Sibkatullah Efendi'dir. Asıl adı Sıryâ'dır ki, ebced hesabıyla doğum tarihi olan 1271 hicri yılını gösterir. Ben Süreyya Efendi'yi yetmişlik bir ihtiyarken tanıdım. Uzun boylu, geniş omuzlu, beyaz sakallı, temiz kıyafetli, gür sesli, müşekkel, vakur bir zattı. Medreseli olduğu halde ilmi derin sayılmazdı. Yarım asır belediye meclisi idare azalıklarında, yüzlerce komisyonda bulunmuş üzerine aldığı her hizmeti yerine getirmiş, gayretli bir efendi idi. En çok tagayyübüleşraf kaymakamlığıyla övünürdü. Hayrete şayan bir hafızası vardı. Bu cihetle kendisine «**Bolu'nun canlı tarihi**» derdik. Siyasete, siyasî havadislerle pek meraklı idi. Her akşam üstü Saib'in yazıhanesine gelir, bazı kelimeleri yan-

(*) *Abant*, 3 (Kasım - Aralık 1944), s. 4 - 6.

lış telâffuzdan zevk aldığı için «**ajanis var mı?**» diye seslenir, cıflar puflar savurarak, bir sandalye alıp kapı önünde otururdu. Havadis merakı yüzünden gece bile karşıki kahve önünde uzun müddet pineklerdi. Hatta bu merakladır ki, garp cephesine tütün, makara vs. götüren heyete katılmış, günlerce at üstü yolculuğa katlanmıştı. Boynunda uzun bir kılıç asılı böyle bir ihtiyarın cephe ziyaretine gelmesinden mütehassis olan kumandan İsmet Paşa hocamıza ve arkadaşlarına birer düşman silahı hediye ettiği gibi, Ankara'yı görmek arzusunu izhar etmesiyle hususî trenle seyahatini ve torunu Sipkat'i son defa gördükten sonra mesudâne ölmek istediği yolundaki niyazı üzerine de Sipkat'in Afyon cephesinden alınarak Bolu'ya verilmesini emretmişti. Avdetinde her yerde her meclisde münasebetli münasebetsiz bu seyahatten bahsetmekle şeref duyardı.

Ben düşmanı bir şey sanırdım. Leşlerine basa basa cepheyi dolaştım, diye ateş hattına kadar yanaştığını anlatmak isterdi. Bu leşlere basmak keyfiyeti sahih olmakla beraber, hoca'nın heybesini mermilerle doldurmak için ölümler arasında dolaştığının bir ifadesi olduğu rahmetli Mithat Akif ve muhterem müftü Tayyar Beylerin latifelerinden anlaşılmıştı.

Hoca ile dostluğumuz onun göçmesine kadar sürdü. Her akşam Saib'in yazıhanesinde görüşürdük. Teftiş seyahatlerimde bana arkadaşlık ettiği olmuştur. Düzce seyahatlerinde nerede misafir olacağımızı o kararlaştırırdı. Yolda, köylerde, Düzce'de rastladığı ihtiyar çerkez ve abazalara;

— Ulan Hacı Mehmet kelim-i şahadeti sana ben öğretmiştim.

Yahut;

— Hacı İsmail seni ben sünnet ettirmiştim.

— Seni bu köye ben iskân etmiştim, değil mi?

diyerek ihtiyar muhatabına maziye hatırlatır, onların minnettarlıklarını görünce derhal tütün cerrine başlardı. Benim

hesabıma da cer ederdi. Fakat, eğer fazla cer etmişse benimle dönmezdi. Az yapmışsa da sigara bile vermezdi. Çünkü çok ııryaki idi. Geceleri birkaç defa kalkıp yoğurt çanağı büyüklüğündeki fincanı ile kahve, uzun kâğıtlara sarılı beş on sigara içtiğı meşhurdu.

Hükûmet erkânı ile seyahati pek severdi. Gidilen kasabalarda verilen ziyafetlerin kendisini cezbettiğı muhakkaktı. Kimlerin evinde rahat edileceğini, kimlerin yemekleri güzel çıkacağını bilirdi. Hatta bir Düzce seyahatine çıkarken bana Üskübe'de Reşat, Çilimli'de Ragıp Beylere ve Mehmet Ağa'ya misafir olmamı tavsiye ve kendisi için tütün istememi tenbih bile etmişti.

1338 Eylül'ü sonlarında idi. Mutasarrıf rahmetli Fahri Bey'in maiyetinde, Hoca da beraber Mudurnu'ya gitmiştik. Eşraftan hayta Salih Ağa'nın evinde misafirdik. Gece yatak odalarına çekilmiştik ki, hocamızın gecelik ve başı sarılı yaşlı bir kadın gibi dolaştığını gördük. Şimdi Kastamonu valisi olan Sıhhat Müdürü muhterem Dr. Mithat Altıok, hoca ile aramızı açacak bir latifede bulundu. Ben gülererek;

— Maşallah Hoca Efendi kandinlık size iyi yakışıyor. İsyan da evden eve bu kıyafetle mi kaçmıştınız? demiş bulundum. Onun en çok kızdığı kadın çarşafı ile dolaşmayı erkekliğine nasıl yakıştırdığını sormak olurdu. Çok hiddetlendi. Ben sizin gibi ödleğ değilim. Torununun çocuğunu öpmüş bir cedd-i âlâyım, erkekseniz haydi güleşelim, diyerek üzerime yürüdü. Ben bu ihtiyarı bir hamlede kucağıma alarak kaldıracğımı sanırken o beni bir tutuşta yatak üstüne fırlatıvermişti. Sıkıttığı pazularımda acı bir ağrı hissettim. Başım sedire dokunmuştu, zonkluyordu. Doktor vücûdumu muayene ediyordu. Bu sırada mutasarrıfın sesi hepimizi odasına toplanmaya davet etti. Bir dakika sonra mutasarrıf teessür ifade eden titrek bir sesle :

— Muhasebeciden şu telgrafı aldım. Arkadaşımızı Ankara Maarif Müdürlüğü'ne, yerine de Tefvik Bey'i tayin etmişler. Adam işe başlamış bile¹.

Bu haberle rahat ve uykuları kaçan arkadaşlar arasında Süreyya Efendi görünmüyordu. Onu sofada bir mindere diz çökmüş, gözleri yaşlı gördük. Hocamız çok vefalı idi sevdiklerine karşı. Allah rahmet etsin.

(1) Tefvik Bey yaşlı, sarıklı, sofı-meşrep, terbiyeli ve çok halûk bir zâttı. Bolu Maarif Müdürü iken Alaşehir'i istemiş, oranın işgali üzerine gidemeyerek Bolu'da kalmıştır. İki sene sonra Maarif Vekili olan hemşehrisi Balıkesir Mebusu Vehbi Bey beklenilmeyen tahvili yaparak hemşehrisini memnun etmek istemiş, halbuki biraz sonra tekaüt edilmişti.

2 — ALLÂME EFENDİ*

Gerede'lidir. Uzunca boylu, ince yapılı, köse sakallı, kurucu vücutlu, çekik gözlü idi. Simâca güzel değildi. Fakat, sevimli idi. Adının Mehmet Sıtkı olduğunu bilen pek azdı.

Fatih Medresesi yobazları¹ arasında Bolu'lu Allâme Efendinin hatırı sayılır ve hürmetle anılır birisi olduğuna dair Çankırı esbak Mebusu Hacı Tevfik ve Müftü Atâ Efendilerden bir çok menkıbeler dinlemiştim. Tesadüf beni kendisiyle karşılaştırdı. Fakat, dostluğumuz az sürdü. Çünkü, Bolu kadılığından Akşehir'e tahvil edilmişti.

En bariz hususiyeti çokça dua ve hikâye bilmesi, nükteli söylemesi idi. Yüzlerce Arap duası ezberinde idi. İcabında duruma uygun bir dua icad ederek halkı çoşturmayı bilirdi. Bolu kadısı iken Bolu'yu basan şakilerin isteği üzerine onların, üzerlerine giden müfrezelerin, savaş kesimine giden askerlerin geliş gidişlerinde en az yarım saat süren bir dua yaptığı halde kimse onun Kuvâ-yi Milliye aleyhtarı olduğunu söylememiş, bilâkis Kuvâ-yi Milliye'nin en ateşli bir taraftarı sayılmıştı.

Bir gün kendisine bu dualara dair söz açtım. Bir sır veriyormuş gibi kulağıma eğilerek;

— Ben islam askerinin zaferine dua ederim. Çünkü, ben karada, denizde islam askerini Allah mansur ve muzaffer eyleye diyorum. Onlar da «**âmin**» diyorlar, demişti.

(*) *Abant*, 4 (Ocak - Şubat 1945), s. 12 - 15.

(1) Bu tâbir medreselilerin birbirine latife tarzında verdikleri bir lâkaptır. Osmanlı lehçesine göre iri, zıpır adam, köylü halli, hasarı demektir. Kaba sarıklı mânâsma da geldiğini hatırlıyorum.

Allâme Efendi'nin zekâsı bilgisine üstündü. Bunu arkadaşlar da söylerlerdi. Ramazan'da cer için gittiği yerlerde halkı ve bilhassa kadınları vaazına toplamak, fazla dünyalık cer etmek için ne yapmışsa hep zekâ oyunudur. Ah, bunları zabt edip şimdi nakledebilseydim, okurlarım memnun, rahmetlinin ruhu da şâd olurdu.

Allâme Efendi hikâye, fıkra nakletmekle meşhurdu. Hikâyesiz, nüktesiz bir söz söylemek sanki onca mümkün değildi. Bir hâl ve olay karşısında derhal bir hikâye hatırlamak ve söylemek kuvvetli bir hafıza ve zekâ işidir. Hele nükte savurmak, anlatmak daha çok zekâyâ bağlıdır. Şu fıkralar onun ne kadar ince bir zekâyâ mâlik olduğunu gösterir :

Bir gün Saib'in yazıhanesinde otururken bir köylünün vakit vakit pencereden başını uzatarak baktığını gördük. Allâme Efendi;

— Bu adam beni, kıyafetime bakarak derin bir hoca sanıyor. Galiba bir şey soracak dedi ve köylüye seslendi. Köylü sıkılarak bir ineği olduğunu, kurban etmek istediğini; fakat, köy imamı ineğin kör, topal, kuyruksuz, dişsiz, velhasıl bir çok ayıbı olduğu için kurbanı caiz olmadığını bildirdiğini söyledi. Allâme Efendi cübbesinin yakasını düzeltti, sakalını sıvazladı, gözlerini süzdü;

— Halt etmiş, git kurban et. Şüphelenirsen bir budunu da bana getir, dedi. Köylü sevinerek çıktı. Bizim tereddüdümüzü görünce şunları söyledi :

— Canım herif çoluğu çocuğu ile yılda bir et yiyecek. Zaten kurbanı müstehak değil. Buna Allah ve Resulullah da müsaade eder.

*
**

Bir gün rahmetli Saib;

— Hocam, sen buradayken biz ara sıra demleniyoruz. Farkındasınız, affınızı dileriz. Bizim bu münasebetsizliğimizi

hürmetsizlik sayıp da kimseye söylemeyin, diyecek oldu. Allâme derhal şu fıkrayı nakletti :

— Softanın biri kaz çalmış, cübbesinin altında medreseye götürüyormuş. Yolda hayvanın bunalacağını, havasızlıktan öleceğini hatırlamış. Kazın başını cübbesinin yakasından çıkarınca geniş bir nefes alan kaz;

— Sıssss! diye ses çıkarmış. Bunu hayvanın zekâsına hamleden softa;

— Aferin, ben de sana söyleyecektim. Sen de sus! demiş. Bugünden sonra Saib'e kaz diye de takılırdım.

Bir akşam yazıhane önünden geçen kalem reisi rahmetli İhtisap Osman Bey'den bizim ajans meraklıları cephe haberleri sordular. Osman Bey cephelerdeki durgunluktan, Ankara hükümetinin beceriksizliğinden, kendisinin işgüzarlığından, artık bu memleketin âtisinden ümîdi kesildiğinden bahs ile bir çok atıp tuttu. Ayrıldıktan sonra Allâme şu fıkrayı anlattı :

— İki Bektaşî bir han odasına misafir olmuşlar. Biraz demlendikten sonra erken kalmak için birer köşeye uzanmışlar. Birkaç saat sonra uyanmışlar Birisi havayı sormuş. Diğeri vaziyeti anlamak için başını uzatmış ve şu cevabı vermiş:

— Her taraf zifiri karanlık, hava peynirsi peynirsi kokuyor.

Meğer erenler başını pencereye değil, rakı ve peynir bakiyesi bulunan bir dolaba sokmuş imiş... Fıkrasındaki incelelik meydanda.

Allâme yalnız hikâyenin değil, enfiyenin de tiryakisi idi. Bir iftar sofrasında sağ iki parmağında zeytin, sol iki parmağında enfiye olduğu halde iftara intizar ve hikâyeye naklediyorken topun atıhvermesiyle hocamızın enfiyeyi ağzına, zeytini de burnuna soktuğu, o zamanın meclislerinde tekrarlanan gülünç konulardan olmuştu.

Kendisini saygı ile sevdiğim Bolu milletvekili ve Allâme'nin damadı Cemil Özçağlar, Niğde milletvekili Faik Soylu'dan dinlediği şu iki fıkrayı nakletti :

Merhum Hayri Efendi'nin şeyhülislamlığında Çatalca'da Allâme hukuk hakimi (kadı), Faik Bey de muhasebeci bulunuyormuş. İstanbul'a gidecek olan Faik Bey Allâme'ye vedâya gider, ayrılırken Allâme şu ricada bulunur:

— Şeyhülislam Efendi ders şerikimiz ise de, ilmi bizimkinden derindir. Bu cihetle iyi bilirler ki, senede bir defa itikaf yapılır, iki değil.

Bu mânâsı müphem sözleri şeyhülislama arza Faik Bey cesaret edemez. Fakat, bir gün köprüde Hayri Efendi ile karşılaşırlar. Yine bir şey söylemez. Haydarpâşa vapurundan çıkarken yine karşılaşınca bu tesadüfleri manevi bir işarete haml eden Faik Bey Allâme'nin sözlerini nakleder. Gülümseyerek dinleyen merhum Hayrettin Efendi;

— Bulunduğu yerden memnun değil. Memlektini istiyor galiba. Şimdi Bolu kadılığı emrini vereceğim, der. Merhum da Bolu'ya nakl olunur. Kim bilir bu itikaf aralarında ne gibi bir mânâya geliyordu.

Allâme Akşehir kadısı iken Faik Bey de defterdâr imiş. Bir akşam çay içerlerken Allâme'ye :

— Zevcenin güzel olduğunu, hatta lâıykın olmadığını kadınlar söylüyormuş. Bunu bizim hanımdan duydum. Ölürsen hanımı kime bırakacaksın? Latifesinde bulunur. Bu suale Allâme şu cevabı verir.

— Onu da beraber götürürüm!

Ne acıklı tesadüftür ki, biraz sonra bir gün öğleden evvel Allâme'nin, ikindiye doğru zevcesinin cenazeleri kaldırılır ve yan yana gömülürler. Allah rahmet eyleye.

3 — VEHBİ EFENDİ*

Çok kısa olduğu için «Güdül Vehbî» derlerdi. Kır sakallı, tıknazca, nargile meraklısı bir adamdı. Çatak Köyü'nde çiftliği olduğu, o havali köylülerine akıl hocalığı, velînimetlik ettiği için halinde müteahhakkım bir köy ağası çalımı vardı. Kendisinin vaktiyle dava vekilliği yaptığı söylenirdi. Bu cihetle her köylü ona başvurur, işine dair ders alırdı.

Bolu'da hükümet karşısında küçük bir ada teşkil eden evler, yazıhaneler, kahveler onundu. Bu evde ve köydeki köşkün de, envainına Acem diyârında bile rastlanmayan bir çok nargilesi ve kıymetli antika eşyası vardı. Çünkü, İstanbul saraylarının, konaklarının aşçıları gidip gelirken mutlaka en az birer hafta onun köyünde çalışırlar ve İstanbul'dan dönüşlerinde nâdide bir hediye getirirlerdi.

Filan hanım sultanın billur sürahisi, filan şehzâdenin yıldız çinileri, filan kazaskerin nargilesi, filan paşanın çubuğu, batta Sultan Hamid'in eliyle yaptığı damalı, tavlalı masası ve Yıldız Sarayı korusunu gezerken bindiği sepet faytonu bile bunlar arasında idi.

Yegâne zevki eşi dostu köyünde misafir etmek, köşkün karşısındaki küçük dere üzerine kurduğu sofrada ziyafet vermek, dereden balık tutturmaktı. Açık göz misafirler arasında göz diktikleri kıymetli eşyalardan bir ikisini ertesi gün dönüşte beraber getirenler çoktu. Eli açık, çok sahî ve mükrim idi.

Takma dişlerini sıkarak ve kuru bir edâ ile biraz da mütahakkımâne konuşurdu. Herkes kendisine amca derdi. Ve bu hitaptan mütelezviz olurdu.

(*) *Abant*, 7 (Ocak - Şubat 1946), s. 17 - 28.

Reşad'ı çok severdi. Hatta bu sevgi sebebiyledir ki, vefatından sonra malının üçte birini Reşad'a bağışlamış ve şer'i mahkemede tescil ettirmişti. Reşad'ı mirasına ortak ve miras işlerine nezaret için vâsi tayin etmesinin sebebini şöyle izah ederdi:

— Oğlum! Böyle deli dolu adamlarda az çok Allah korkusu bulunur. Bir hocayı, bir şeyhi vâsi yapsam beni kefensiz gömer, malımı boğazından geçirir de tüyleri bile ürpermez. Onun için bu «Zırtullah»ı vâsi yaptım. Bu cihetle müsterih öleceğim.

Amca, göğüs darlığından rahatsızdı. Yatağa düşünce doktorlar toplanır, Reşad'a da haber gönderilirdi. İlaçlar gelinceye kadar Reşad'ın;

— Çok çükür Allah'a, bu günü de gösterdi. Demek ki, yolculuk yakın, artık üçün birini alacağım, diyerek göbek atması karşısında ihtiyar bütün ıztıraplarını unuttur ve,

— Çıkarın şu münasebetsizi!

dedikçe Reşad'ın artan latifeleriyle doğrulur, artık ilaç bile almayacak derecede iyi olurdu.

Vefatından sonra vasiyyetini Reşad'ın hakkıyla yerine getirdiğini, mirasından ehemmiyetsiz birkaç yadigâr aldığını, bakiye mallarla çiftliği merhumun çocuğuna bıraktığını duymuştum. Reşad'a âferin.

Vehbi Efendi galiba 1290 tarihlerinde Çankırı âşâr memurluğunda bulunmuş, eşraf ve hanedandan pek çoklariyle tanışmış, dedemle de görüşmüş ve hürmet görmüştür. Bu hürmetin karşılığı olarak her zaman köye davet ederdi. Bir iki defa turfanda köy hediyesi de göndermişti. Allah rahmet eyleye.

4 — REŞAT AKER *

Hakkındaki hürmet ve muhabbetimi mezara bile götüreceğim aziz dostum sabık hususi idare müdürü Halil Bey odama girdi. Samsun'da bulunan Baytar Reşat'tan mektup aldığını, yakında geleceğini, selamı olduğunu, görüşünce seveceğimi söyledi.

Halil Bey çok kibar, mütevazı, mültefit, hoşsohbet, zevk ehli, işine mukdim ve muktedir, sözüne inanılır tam bir efendidir¹. Kendisini o kadar saydığım halde nedense «**görüşünce seveceksin**» sözüne ehemmiyet vermemiştim. Çünkü, adam tanımak hususundaki miyarlarımız birbirine uymayabilirdi.

Bir ay kadar sonra bir gün Maarif bütçesini hazırlamakla meşguldüm. Odama kimse girmemesini odacı rahmetli Mehmet Ağa'ya söylemiştim. Hesap işleriyle başım hoş olmadığı için çok yorgundum ve çok sinirli idim. Kapı açıldı. İçeri temiz kıyafetli, düğmeleri ilikli bir bey daldı. Kapıyı çeken ikinci kâtibim rahmetli Kânî'nin gülümsediğini gördüm. Gelen ziyaretçi yerlere eğilerek birbiri ardınca bir kaç kandilli, çarklı temenna çaktı ve bir sandalyeye ilişti. Bu vakitsiz ziyaret, hele temennalar hiç hoşuma gitmedi; hemen savmak için bir iki kelime ile ne istediğini sordum. Muhatabım, iliştiği sandalyeden bir zemberek gibi fırlayarak dudaklarını büzdü, gözlerini süzdü; topuklarını bir birine vurduktan sonra bir temenna daha çaktı. Bir kadın sesiyle, mâruzâtta bulunmasına müâademi istedi. Onun tekrar kırıtmasına, yılışıkça sırtıtmasına ve hoşlanmadı-

(*) *Abant*, 11 (Eylül-Ekim 1946), s. 16-20.

(1) Halil Bey bu yazı muharriir tarafından kaleme alınırken sağdı. Şimdi Allah'ın rahmetine kavuşmuştur.

ğım temennalar çakmasına meydan vermemek için oturmasını söyledim.

Sırnaşık misafirim sandalyenin bir ucuna ilişti. Pantolonunun kırıışıklarını düzeltti. Boynunu birkaç defa sağa sola çarpıttı ve yine sırtmaya başladı.

Kim olduğı, ne istediğı hakkındaki sinirli sinirli sordugum suallere yine gözlerini süzüp ağzını büzerek yılışık bir züppe edasıyla, bir vazife ve böylelikle benimle münasebet tesisini ve himâyemi istiyordu.

Bugünkü tâbirle öyle bir bobstile vazife vermek, sonra onu himaye etmek, Allah göstermesin, benim katlanacağım hallerden, hele onunla münasebet tesisi havsalamın kabul edeceği rezaletlerden değildi. O anda sinirlendiğim kadar hayatımda büyük bir ıztırap duyduğumu hatırlamıyorum. Fakat o, cevabının her cümlesinde kandilli temenna çakıyor, arsız bir kokot edasıyla sırtıyor ve bittabi beni çıldırtıyordu. O aralık başkâtıbım Nihat elinde evrakla içeri girdi. Misafirime yan gözle bakar gibi oldum; yüzünde bir tebessüm dalgalandı. Fakat, emrimi beklemeden derhal çıktı. Resmî işlerimizde değil, hususi âlemlerimizde bile muallim, kâtip bütün arkadaşların yanında yüksek sesle görüştüklerini, kâh'kâha ile gülüştüklerini hatırlamıyorum. Bu hal onların bana muhabbetleri ve bittabi kendi terbiyeleri eseri idi. Onlar beni bir ağabey bilirlerdi. Bu saygı ve sevgileri semeresidir ki, hâlâ onlar hakkımda sönmez bir muhabbet beslemekteyim.

Yarım saat evvel Kânî'nin, şimdi di Nihat'ın gülümsemeleri beni daha çok sinirlendirdi. Züppe misafirimi biraz da nezaketsizce savdıktan sonra müfettişim Sabri Efendi yanıma geldi. Arkadaşların gülmelerinden bir mânâ çıkaramadığımı, eğer yanımda bir züppe olmamış olsaydı kendilerini pek acı haşlayacağımı söyledim. Sabri Efendi bir an durakladı, sonra şöyle konuştu:

— Aman Müdür Bey, onlar Reşad’a gülmüşlerdir.

— Reşat kim?

— Şimdi yanınızda bulunan Baytar Reşat Bey.

Sonra anlaşıldı ki, Reşat bana bir oyun oynamak istemiş. Bundan mutasarrıf Fahri, Halil ve Nihat Beylerin de haberi varmış.

Burada iki fazilethi maarif arkadaşından biraz bahsetmek bir zevk olacaktır.

Başkâtibim Nihat çok halûk, ketûm, muktedir, büyüğüne hürmetkâr, dürüst bir arkadaş.

Sabri Efendi, yıllarca Rüştîye başmuallimliğinde bulunarak hürmet kazanmış, eskilerin «**Büyük Hoca**» dedikleri soydan, hoşsohbet, natûk, namuslu, vefakâr bir dost.

O akşam telgraf müdürlüğünden mütekait Kâzım'ın evindeki ziyafete beni de götürdüler. Geredeli Kanunî Emrî sazına düzen verirken kucağına bir ud çeken Reşad, Emrî'ye :

— Sende «**İstanbul'un Seben Dağı Karlıdır**» şarkısı var mı? «**Gerede'nin kışın gülü al açar**» türküsünü geçtin mi? «**Gül yüzünde Sunam batar derine**» ilahisini duydun mu? gibi bir sürü hezeyanlar soruyor, Emrî de yarı müsbet, yarı menfi cevaplar veriyordu. Ben, böyle şarkılar duymadığım için Reşad'm çokça şarkı ve türkü bildiğine ve Emrî'nin alelâde bir sâzende olduğuna hükmediyorum ki, Reşad udla hafif bir uşşak peşrevi çaldı. Fakat, faslı Emrî yalnız geçti.

Meclis tam hararetini bulunca Reşad'ın musikiden bir şey anlamadığı, fakat çok halk türküsü bildiği anlaşıldı. Lakin, bütün hünerlerini göstermekte gecikmedi. Sa'baha karşı evimin kapısı önünde ayrılırken sordu:

— Bu akşam ki âleme ne dersin?

— Mezara kadar devam edecek bir dostluğun mukaddimesi, cevabını verdim. Öpüşerek ayrıldık. İşte bu dostluk yirmi beş yıldır sarsılmadı.

Reşad'ı seven, sevmeyenden daha çoktur. Ben onun bir çok meziyetlerini yakından gördüm. O dostunun her zaman dostu, hasmının bî-aman bir heccavidir. Çok vefalıdır. Eli açık gözü tokdur. Dost yolunda varını ve varlığını harc eder. Mütavazidir. Sözü nü esirgemez, gurur bilmez, nükteden anlar, sohbeti çekilir, mihneti kendine zevk etmeyi bilir, hayatın her safhasına istihza ile bakan bir filozof mizacıdır. Zahmetlerden yılmaz, bir gözyaşı, bir reca onu sarar ve sarsar.

**

— Maarif Müdürü, Mudurnu'ya gidiyorum, gider misin?

— Sebep?

— Vebâ-yi bakarı zuhûr etmiş. Geçende cahiller için «öküz» demiştin. Onları cehilden kurtarmak istiyorsan benden tedavi usûlü öğrenirsin.

Benim için tuttuğu kira atı hem kalp, hem huysuzdu. Sıcak beynimizi yakıyordu. Yolu yarılammış olsaydık muhakkak dönecektim. Benim sinirlendiğimi gören Reşad hikâyeler söylüyor, latifeler, taklitler yapıyordu. Fakat, altımdaki kalp hayvanı yürütemiyorduk. İkindiye doğru bir çeşme başında hayvanlara yem kestirmeyi, biraz istirahatı ve Mudurnu'ya gece girmemizi teklif etti.

Çocukluğumda Çankırı'ya on iki saat mesafedeki Orta Nahiyesi'nden şehire dönüyorduk. Yola ikinci üzeri çıktık. Yolcu köylüler yatsıya doğru bir çeşme başında yükleri yıktılar, hayvanları saldırlar ve her biri bir kovuğu siper alarak uzanıverdiler. Kırdan açıkta yatmağa alışkın olmadığım için oturuyordum. Soğuk bir rüzgar esiyordu. Bir aralık kafilenin reisliğini yapan köylüye artık yola çıkmamızı ve hemen şehire varmamızı söyleyecek oldum. Adamcağız gülerek:

— Efendi! Ne acele ediyorsun? Pazara yetiŖecek değil miyiz? dedi. Yirmi beŖ senedir bu söz ReŖad'la aramızda bir paroladır.

ReŖad atını bana verdi. alımlı, iyi bakılmış, bugünkü para ile iki yüz lira değerinde bir hayvandı.

HaŖarı atı sevmem. Atla uzun yolculuğu beceremem. Sıcak altında beŖ saatlik yolculuk beni takatsız bıraktı. Kumlu, akıllı bir yokuŖtan iniyorduk. ReŖad attan sıçradı, ben de inmek istedim. Fakat, nasıl oldu bilmem, hayvan birden bire kaydı, kapaklandı. Kendimi atın dizleri dibinde buldum. Bana bir Ŗey olmamıŖtı. Fakat, atın sağ dizi kapağında büyük bir sıyrıntı vardı. ReŖad gülerek;

— Atın değerine otuz lira katıldı. KeŖke iki dizini de aynalatsaydın! Yüksek fiatla satıp ben de kurtuldum, dedi.

Sesinde hayvanının heder olmasından mütevellit bir hoŖnutsuzluk eseri yoktu. Benim beceriksizliğimi baŖıma kakan bir alay vardı.

Son bir gayret hamlesiyle Mudurnu'ya gün ufukta iken vardık. Beni bir dükkân önünde kaymakam, Ŗube reisi vs. zatlarla taŖıŖtıran ReŖad birden kayboldu. Bir eyrek sonra karŖımda bir asker gibi topuklarını çarparak selam vaziyeti aldı ve:

— Hayvanların istirahatı temin olunmuŖtur. Bu akŖam belediye reisinde misafir kalacağız, dedi. Hep glŖerek beraber yürüdük. Gece neŖeli geçti.

Sabağ yüzümü yıkarken elime su dökmek nezaketini esirgemeyen ReŖad, meŖhur «**Hemidem**» türküsünü söylüyor,

*Irgala Hemide'm ırgala muhtar kellesi gibi
Gel sarılalım yatalım lahana sarması gibi*

nakaratında da her tarafını oynatıyordu. Evin küçük çocukları kapı aralarından bu gülünç sahneyi seyre koyulmuŖlardı. Ben sıkılarak Ŗakayı bırakmasını söylerken garip bir ses:

— Edep yahu! Ayıp!

diye haykırırdı. Beynimden vurulmuşa döndüm. Bu sesin sahibini anlamak için sağa sola bakarken küçükler kahkahalarla elleriyle bir yere işaret ediyorlardı. Bu, kafes etrafında açıkta dolaşan bir papağandı. Dikkat ettim Reşad neşesini kaybetmiş, kıpkırmızı kesilmişti. Çünkü, bu tekdiri evden birinin yaptığını sanmıştı.

Taklit, herkesin göremediği hususiyetleri bulup çıkarmak-sa zekâ eseri sayılır. Bir nükteyi hemen anlayabilmek de zekâyâ bağlıdır. Reşad'ın taklit için kâfi zekâsı ve fazla olarak kuvvetli hafızası vardır.

Komşu hanımlar refikamı Ilıca'ya götürmüşler. Geceyi orada geçirmeleri de muhtemel imiş. Mevsim yaz. Gidecek yer, eğlenecek vasıta yok. Evde ne yapacağımı düşünürken Reşad geldi. İki dakika sonra da bakkal Kâzım'ın kızı Fehime Abla zenbil içinde bir binlik rakı getirdi. Bu akşam Reşad da yalnızmış. Beraber demleneceğiz. Mezeleri hazırladık, içmeğe koyulduk. Vakit akşam, kafalar dumanlı, olur olmaz sesi gürültüyü duymuyorum. Zaten Reşad'ın her telden türküleri ve «**humuz-karbon, oksijen...**» diye tutturduğu alafranga şarkı kulağımın dinlenmesine meydan bırakmıyor ki...

Reşad şarkıyı birden bıraktı ve hemen bir kadın sesiyle şöyle söylemeğe başladı.

— Müdür Bey, bana dokunma! Ben buraya senin namuslu bir adam olduğunu bilerek geldim. Ben namuslu bir kızım.

Hem söylüyor, hem ağlıyor gibi haykırıyordu. Ben ise onu fazla tahrik için güya taarruz hareketinde bulunuyordum. Tam bu sırada oda kapısı hızla açıldı. Refikam gözleri çanağından fırlamış, hayatımda görmediğim bir tehevvrle içeri daldı:

—Bırak alçak, elin namuslu kızım! diye haykırdı. Benim şaşkın şaşkın bakışımdan şaşırarak:

— Nerede o kız? diye yakama sarıldı.

Bu dakikada Reşad yüzünü duvara dönmüş, elleriyle yüzünü kapamış:

— Hanım abla! Ben gönlümle geirmedim vallahi. Beni getirdi, şimdi de ... diye söylenirken refikamın kahkahalarla uzaklaştığını gördük.

Sarhoşca bir şakalaşma olsa bile merdivenlerin çıkardığı ayak seslerinden refikamın geldiğini hissederek bir an içinde sahneyi değiştirivermek herhalde oynak bir zekâya delâlet eder.

(Reşad'a ait fıkralar mühim bir yekûn tutar. Bazılarını ileride yazarım).

5 — BİR ÂDET *

Merkezi Bolu olmak üzere Zonguldak-Bolu Maarif Müdürlükleri birleştirildiğinden (1337 - 1921) Ağustos sonlarında Bolu'ya gelmiştim. Arkadaşlar benim için hükümet civarında bir evin üst kısmını kiralamışlar. O zaman Bolu'da mahsus bir ev burhanı vardı. Ev sahibinin oğlu Ahmet Ağa sulu ayyaşlardan, hatırı sayılır küfürbâzlardan, geçimsiz bir adamdı. Şaşı gözlü oğluna, «Allah'a **yan bakan**» diye sövmeye başladı mı sıraladığı küfürlere tiksinererek gülmemek kabil değildi. Eğer katı açılmadık küfürler dehâ eseri sayılsaydı mutlak Ahmet Ağa birinci sınıf bir dâhi olurdu!

Kastamonu Tapu Müdürü Bolu'lu Köse Refik Efendi'yi Kastamonu'dan tanırdım. Kadı Camii altındaki sokakta kâin evinin bana kiralanmasını yazdım. Muvafakat ettiğinden taşındık. Sabah akşam küfür dinlemekten kurtulduk.

Mevsim bahardı. Bir gece misafirlikten geç vakit dönmüş geç yatmıştık. Bir iki saat sonra sokakları dolduran uğultulu bir gürültü ile uyandık. Uyku sersemliğiyle dört tarafı dinliyorduk. Bizim arkadaş, ağır hasta olduğunu duyduğumuz komşuyu hatırlayarak:

— Yazık, komşumun efendisi öldü, galibâ!

hükmünü bastırdı. Fakat, bu gürültüler, bu çılgınlıklar ne ağlamaya, ne istimdâd feryâdlarına benziyordu. Bambaşka bir şeydi. Hem ara sıra kahkahalar da duyuluyordu. Bu kahkahalar cesaretimi artırdı. Sesin geldiği taraftaki pencereyi açtım. Sert bir bahar rüzgârı yüzüme çarparken uzanarak baktım. En büyüğü on üç yaşlarında bir sürü çocuk kahkahalarla gülüyorlar, hiç durmayıp;

(*) *Abant*, 12 (Kasım - Aralık), s. 19-23.

— Kalksana kalksana; kapındaki mandallara baksana, baksana! diye haykırıyorlardı.

İşte yataktan kalkmışım. Daha ne istiyorlardı? Hem bizim kapının mandalı ne olmuştu? Halbuki kapının mandalı yoktu... Merak ettim, merdivenlerden atlayarak indim. Elektrik fenerini tuttum. Kapı yerinde idi. Bir şey noksan değildi. Kapıyı açtım. Alacakaranlığı yaran bir ses yükseldi.

— Maarif Müdürü geliyoouu!

Karanlıkta hepsi cin yavrularını andıran bir sürü yaramaz birden ervâh-ı gâibe gibi «**dy! sate olsunlar**»a karışiverdi. Koştum. Kaçamayan bir küçüğü yakaladım. Ne için kalkmamı istediklerini, bizim kapının mandalının ne olduğunu sordum. Yavrucak korkmuştu. Çünkü, yarın muallimine söylersem ceza görmesi mümkündü. Belki de tokatlamam ihtimali de vardı. Yutkundu, yutkundu. Eliyle komşunun kapısını gösterdi. Kolundan sürükleyip götürdüm. Komşunun kapı halkasında bir yığın kemik asılı idi.

Fesubhanallah, bu da ne?

Yavrucaktan cevap almak imkânı yoktu. Eve girdim. Meraktan çatlıyordum. Tekrar pencereden baktım. Bir takım kadınların kapıların önlerine bir şeyler bıraktıkları görülüyordu. Sormak ve anlamak merakıyla tekrar aşağı indim. Kapıyı açarak baktım, kimseler yoktu. Elektrik fenerini tutarak kapıyı bir daha muayene ettim. Yerinde ve kusursuzdu. Gözüm eşiğe ilişti. Öbek öbek kül vardı. İşte merakı mucip bir hal daha! ..

Yukarı çıktım. Refikamla bin türlü mânâ veriyorduk Öyle ya! Kemikler, haykırmalar, küller hayra alâme değildi. Mutlaka işin içinde büyü, sihir gibi bir şey olacaktı. Bizden ne istiyorlardı? Ne kötülük gördüler ki, bu kötülüğü yapıyorlardı? Gerçi böyle şeylere benim imanım yok; fakat, arkadaşım inanmaya mütemâyil! ..

Artık gün doğuyordu. Acele giyindim. Aynı sokakta oturan müfettişim Sabri Efendi'nin evine koştum. Şayet sihir filan yapılmışsa karşı koyacak tedbirleri elbette işitmiştir, diyordum. Benim bu vakitsiz ziyaretim aziz dostumu şaşırtmıştı. Çünkü böyle vakitsiz bir ziyâret, perişan bir kıyafet herhalde hayır ile yorumlanamazdı. Kısık ve endişeli bir sesle:

— Hayır ola Müdür Bey, bir şey mi var?

diye sordu. Bu «**bir şey mi**» sözü «**felâket mi**» demekti. Metin görünmeğe çalışarak kısaca başımdan geçenleri anlattım. Ve ne yapmak lâzım geleceğini sordum. Hocamız meşhur şatâretli kahkahalarından birini daha attı:

— Müdürüm! Bu gece ateş gecesidir. Sabah erken kalkmayan çocuğun kapısına gidip haykırmak, kapıya kemik asmak çocuklar arasında âdettir. Bu gece her tarafta çocuklar ateş yaktılar; belki de görmüşsünüzdür! dedi.

Evet, gece misafirliğe giderken sokaklarda çocukların ateş yaktıklarını görmüştüm. Biz de çocukluğumuzda ateş yakar, günahlarımızı dökmek için üstünden atlardık¹. Ben böyle bir şey sanmıştım.

Bir haftadır vakit vakit kapı çalındığını, çocukların eski sepet, eski hasır parçaları topladığını söylemişlerdi. Fakat, ne yapacaklardı? O gece yanan meğer bu sepetler, hasır parçaları imiş!

O sabah ev sahibi kalkmadan kapısına kül döken kadının evinde tahta kurusu, pire olmazmış.

Akşam Avukat Saib'in yazıhanesinde vakayı naklederken kıymetli tarih öğretmeni Zekâi Konrapa, bu âdetin tarihçesini yaptı. Hâfızama itimadım olmadığı için yazmayacağım. **Abant** bundan bahsederse isabet olur.

(1) Bu ateş atlama âdetlerine eski Türk tarihlerinde rastlanmaktadır. İzahını tarihçi arkadaşlardan beklerim.

6 — DERTLİ SAİP

Avukat Saip ismini yazarken içim sızladı, gözlerim sulandı. Bu vefalı, iyi kalpli dostu **Abant** sütunlarında yaşatmak son Bolu tarihi için lâzımdır.

Saip, İstanbulludur. Ayasofya Camii baş imamının veya kayyumbaşısının oğludur. İstanbul Hukukundan mezundur. Bolu'ya müdde-i umumîlikle (savcı) gelmişti. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ikbâl mevkîine gelince istemedikleri kimselere «**it-tihadcı**» damgasını vurarak azlettikleri sırada Saip'i de unutmamışlardır.

Gurbette beş parasız kalan Saip, mahkemedeki eşyasını alarak meyus, küskün evine giderken bir köylü arkasından koşarak gelir. Bir kaç gün önce tetkik ettiği bir cinâyet davasını almasını söyler ve mühim bir para da verir. Avukat olmayı hatırmadan geçirmeyen Saip, maaşının bir kaç misli parayı bir lâhzada alınca avukatlığa başlar.

Bolu'nun âsiler tarafından istilâ ve yağmasında Saip de hayli heyecan geçirir. Memlekete hizmet için **Dertli Gazetesi**'nin neşrini üzerine alır. İşte bu gazete müdürlüğü dolayısıyla Saip'in adı âdeta unutulmuş, muhasebe başkâtibi Giritli Saip'ten tefrik için Dertli Saip denilmiş ve gitgide «**Dertli**» onun adı olmuştu.

Saip ince yapılı, nahif bünyeli, kara kuru bir insandı. Niçin «**Dertli**» denildiğini bilmeyenler onu hastalıklı bir insan sanırlar, bunun için «**Dertli** »denildiğine zâhip olurlardı. İlk gö-

rüştüğümüzde ben bile bu zehaba kapılmış, ne gibi derdi olduğunu rahmetli Halil Bey'den sormuştum.

Bolu'nun yirmi beş sene evvelki tarihine ait vesikaları hâvi olan **Dertli Gazetesi** Saip'in ölümüne kadar çıkmıştı. Şimdiye kadar diriltecek bir himmet sahibi çıkmadığına teessüf olunur. Bari bu gazetenin birer koleksiyonu memleket ve halkevi kütüphanelerine konulsa da o zamanın tarihini yazacaklara yardım edilse. . .

Bolu'da bulunduğum müddetçe bu gazete âdetâ benim gibiydi. Birçok makalelerim, şiirlerim de bu gazetede çıkmıştı. Hatta bir aralık benim yazdığım bir iki gazeli tanziren yazılan birçok gazeller de intişar etmişti.

Saip'in yazı ile arası iyi değildi. Galiba haftalık bir vilâyet gazetesine yazı yazmak güçlüğü onu kafa yormaktan alıkoyuyordu.

Günlük bir gazeteye makale, fıkra yazmak kolaydır. Çünkü mevzû bolca bulunabilir. Fakat, haftalık bir vilâyet gazetesine vilâyet halkını alâkadar edecek bir mevzu bula bilmek çok güçtür. Bu cihetle bana yazı yazdırmanın çaresini bulurdu.

Sabah daireye giderken, akşam dönerken mutlaka Tahsin'in yazıhanesine uğrayıp bir şiirini dinlemek, sonra karşısındaki Saip'in kahvehaneden bozma yazıhanesinde bir kahve içmek, ajans okumak, havadis almak, bir iki latife yapmak âdet olmuştu. Akşamları en çok uğrayanların başında rahmetli Süreyya Efendi bulunurdu. O:

— Dertli! Acanis va mı? diye sorar, Saip'in kapı önüne koyduğu sandalyeye oturur, parmak kalınlığında kaçak tütünden sigarasını tütürür, karşiki kahveden gelen yoğurt çanağı büyüklüğündeki fincanla sade kahvesini içer ve bilmem hangi tarihteki vakaları anlatırdı. Artık, alaylar, nükteler, fıkralar başlardı. Bu saatlerde şair Tahsin'in bir nüktesi duyulurdu; Reşad'ın bir yaramazlığı hepimizi güldürürdü.

Saip akşamcı idi. Kendine eş arardı. Yazıhanenin önü kalabalıkla beni içeri çeker, önüne kâğıtları yayar, yarınki gazetesini için yazı yazmaklığı ve fırsattan bilistifâde bir iki kadeh çekeceğini söylerdi.

Rakı o zaman şiddetle yasaktı. Cezası pek ağırdı. Bugünlerde ehl-i keyfin en çok duasını alan fotoğrafçı Ziya, telgrafçı Kâzım Beylerdi. Bunların himmeti olmadığı günlerde sarı renkli, pis kokulu, teneke vurgunu bir rakı ile demlenmek zaruri idi.

Bolu'da kâba sofular, cahil mutaassıplar yok gibiydi. Öyle olduğu halde sekiz on arkadaş muayyen gecelerde birer evde toplanırdık. Ev sahibi yalnız lamba ve su vermekle mükellefi. İsterse iki sade kahve de ikram edebilirdi. Herkes rakısını kendi getirmek, kimseden bir kadeh bile istememek mecburiyetinde idi. Tüzüğe riâyet etmeyen bir ziyafet vermek lâzımdı. Herkes mezesini kendi getirirdi. Bunun için sofrada hatıra gelmeyen mezeler bulunurdu. Adeta meze yarışı yapıldı. Bu âlem-i nûşanûşda siyasetten söz açmak yasaktı. Latife, nükte, gülmek esastı. Encümenin söz ebesi jandarma kumandanı Hicranî Bey'di.

Saip'in evinde toplanıldığı akşamlar tüzüğe riayet edilmezdi. Çünkü rahmetli refikası çok nefis ve mütenevvî mezeler hazırlardı.

Bu âlemlerde bazan saz da bulunurdu. Bulunmasa bile Saip'in rast makamından okuduğu:

Âlem-i dehrde gamdan kim acep âzâdedir

Herkesin bir derdi var mâdem ki âdem-zâdedir

Bir hümmâ-yı zevki bin sayyâd-ı gam tâkip eder

Böyle bir mevhûma bilmem halk neden dildâdedir

gazeli neşatı mûcip olurdu. Çünkü, Saip bu gazeli hem güzel okur, hem okurken hususi bir tavır alırdı. Öyle bir tavır ki, gülmek kâbil değildi. Sandalyenin üzerinde sol ayağını al-

tına alır, sağ dizini diker; sağ dirseğini dizine dayar; elini dekulağına kor, gözlerini kapar, kaşlarını çatar ve çıkardığı sese göre yüzünü ekşitir, buruştururdu.

Gazeli ekseriya Reşâd'ın «**Hemidem**» türküsü, meşhur «**hutbe**»si takib ederdi. Ne tatlı âlemlerdi! ..

Saip eli açık, gözü tok, çok vefalı, temiz kalpli bir arkadaştı. Onun söz arasında bir;

— A canım! ..

deyişi vardı ki, cana işlerdi. O bezm-i Cem'e dahil ihvandan bugün sağ olmayanlara Allah rahmet etsin!

7 — OSMAN BEY *

Uzun boylu, iri gövdeli, pehlivan yapıydı. Pos bıyıkları çehresine garip korkunçluk verirdi. Sözüünü esirgemez, mağrur ve ataktı. Harbiye mektebi mezunu olduğu halde bilgisi basitti. Fakat, Yemen'de bulunduğu zaman yedi cilt Yemen Tarihi yazdığını söyleyecek kadar cüretkârdı. Ve çünkü biraz yazarlar zümresindendi.

Musâhabelerinde hakikatten ayrılmadığı takdirde sıkmazdı. Fakat Yemen'de, millî mücadelede bir çok yerlerde gösterdiği kahramanlıkları (!) anlatırken muhatabında mutlaka haşyet ve nefret uyandırır.

Onun :

— Karaman isyanında otuz dokuz ve kırkinci sehpalarda asacak suçlu yoktu. İhtiyar bir köylü yanında oğlu, önünde odun yüklü merkebi geliyordu. Emrettim ikisini de astılar, diye vicdanları yakan bir övünüşü vardı ki, herkese kendisini kan dökmekten zevk alan bir hunhar olarak tanıtır. İkide birde bu kanlı icraatından dolayı Kasap Osman diye anıldığını gururla anlatırdı.

Büyük Taarruz'dan önceydi. Cepheden gelecek hafif yaralıların tedavisi için bir hastahane kurmak istiyordu. Mekteplerin hiç bir vesile ile işgal edilmemesi vekiller heyeti iktizasından olduğu halde eylülde tahliye ve teslim şartıyla lisenin alt kısmını -mesuliyeti üzerine alarak-vermiştim.

(*) *Abant*, 5 (Mart - Nisan 1945), s. 21 - 24.

Eylül geçiyordu. Kalem reisi mektebi boşaltmak değil, vâdini bile hatırlamak istemiyordu. Mutasarrıflık vasıtasıyla resmen tahliye talebinde bulundum. Şu mealde bir cevap geldi :

«Hastahaneye büyük ihtiyaç var. Mektepler olmasa da olabilir. Mühimmi ehemme tercih etmek bir cinâyet olacağından tahliye edilemez.»

Hastahane ehemm, mekteb mühim, takdire ne denir?

Hastahanede yaralılar değil, kötü hastalıklar tedavi ediliyordu. Bunlardan bahisle ve şiddetli bir lisanla tekrar tahliye talebinde bulundum.

Akşam üzeri Kadı Camii avlusunun kapısında karşılaştık. Kalabalık bir maiyet ortasında sırtında meşhur kürkü geliyordu. Hatırladığıma göre, maiyeti içinde şube reisi binbaşı Yümnî, kâtip Muharrem Beyler ve muhafız olarak da Sakallı Osman'la Çapur Osman vs. vardı.

— Maarif Müdürü! Ben ol bâbda emr-i fermanlı b... yemem. Şu itlerden birine -Osmanları göstererek- emrederim, bana kafa tutanları temizlerler. Sonra on beş gün izinli karılarının yanına giderler... Nezih bir kisveye sokmağa çalıştığım bu galiz sözlerle benden evvelki maarif müdürü rahmetli Zülküf'ü öldürdüğüne -rivayet doğru ise- vurdurduğuna ima ediyordu.

Zülküf Ordu vilayetinin Mesudiye kazasındandır. Almanya'da tahsili vardır. Osman Bey'le yine mektep meselesinden araları açılmış, biçâreyi dövmüşler. Maarif Vekâleti'nin himâyesini görmeyince İktisat Vekâleti'ne müracaatla Ankara'da bir vazifeye tayin olunmuş. Giderken yolunu kesen asker kaçakları, yahut eşkiyalar, yahut Osman Bey'in gönderdiği cina-yet erbâbiyle çarpışmış, fakat fişengi bitince kahbeçe vurmuşlardır.

Bu tehdit karşısında cevabım şu oldu :

— Bir zavallıyı dövdürmekle bir zafer kazanmış olamazsınız ki...

Sert sert bakarak ilerledi. Müfettişim Sabri, başkâtibim Nihat bu tehdidin ima etiği faciayı anlattılar ve sakınmamı ihtar ettiler.

Maarif Vekâleti'ne şifre ile mektebin tahliye edilmediğini, tehdit edildiğimi yazdım. Gelen cevapta resmen bir daha müracaatla tahliyenin temini ve bir münasebetsizliğe meydan verilmemesi yazılıydı. Halbuki tekrar müracaat münasebetsizliğe meydan verecekti.

Derhal garp cephesi kumandanlığına arzettim. Bu müracaatlarımdan haberdâr olan Osman Bey'in çok hiddetlendiğini ve bana bir fenalık yapmak ihtimali bulunduğunu maiyeti zabıtlarından Bedri Bey söyledi.

İki gün sonra sabah daireye gitmek için evden çıkacağım sırada, refikam sabahtan beri evin etrafında bir iki kişi dolaştığını, evi tarassut ettiklerini söyledi. Pencereden bakınca bunların Osman'lar ve bir iki kaçak olduğunu gördüm. Artık, ölesiye bir sopa yemem, yahut feci bir şekilde öldürülmem muhakkaktı. İşin kabadayılığa tahammülü ve şakaya hamli ve ihtimali yoktu. O zamanki vaziyete göre polisin de elinden bir şey gelmezdi. Çârânâçar köprüyü geçinceye kadar hasma dayı demek lâzımdı.

Osman'lar bir sokağa sapınca diğerine de ben saptım. Doğru kalem reisliğine gittim. Beni tanıyan emirberin müsamahasıyla içeri daldım. Birden beni karşısında gören Osman Bey ne yapacağını, ne diyeceğini şaşırdı. Hemen söyleyeyim ki, o kadar katı yürekliliğine rağmen fazla cesur değildi. Fena bir maksatla zahip olarak emirberi çağırırdı. Ve ayakta el tabancada durmasını söyledi. Sonra bana dönerek ne istediğimi titrek bir sesle sordu.

— Beni dövdürecekmişsiniz, inanmadım. Çünkü, dostluğumuz bana kötülük yapmanıza mânidir. Hem bunun için ve hatta mektebin tahliyesi için de gelmedim. Sizden küçük bir yardım ricasında bulunacağım. Şahsî meseleleri sonra görüşürüz, dedim.

Geniş bir nefes aldı. Ricamın ne olduğunu biraz da müstezhîyâne sordu. O sırada Kadı Camii avlusundaki binayı Ana Mektebi haline koymak için tamir ettiriyordum. Para azdı, çok olsa bile malzeme yoktu. Hep şuna buna rica ile temin ediyorduk. Hatta rahmetli Çatak'lı Vehbi Efendi'ye sattığı tuğla parasının bir kısmını bağışlattığımızı şimdi hatırladım. Osman Bey'in emrinde kalem dairesi inşasından artmış çivi, cam ve her şey bolca vardı. Cam ve çiviye ihtiyacım olduğunu söyledim. Aramızda şu konuşma geçti.

— Veremem!

— Verirsiniz, çünkü, siz maarifi seversiniz.

— Mutasarrıflıktan işte! (Çünkü araları o sırada şeker renkti).

— Tahsisat yok.

— O halde!

— Vermezseniz çaldırırım.

— Çaldırtanın gözlerini patlatırım.

Bu tehdit hem bana, hem depo muhafızına şâmil di. Zile bastı, Yümnî Bey'i istedi. Bir dakika sonra karşısında ihtiram vaz'ı alan Yümnî Bey'e,

— Bak cam ve çivi vermezsem çaldırtacakmış! Çaldırtanın kafasını kırarım! tehdidini savurdu.

İstanbul'lu kibar bir asker olan Yümnî Bey, bana bakıp gülümsedikten sonra çıktı. Osman Bey'le bir sigara içinceye kadar dereden tepeden konuştuk. Vedâ edip ayrılırken beni kapıya kadar teşyi etmek nezaketini gösterdi. O azametle, bu nezaket beni şaşırttı.

Hemen Dertli Saip'in yazıhanesine koştum. Bir saata kadar çıkacak olan Dertli Gazetesi'ne kalem reisi Osman Bey'in maarife yardımları olduğuna, âhiren tamir edilmekte bulunan ana mektebine cam ve çivi verilmesini emrettiğine dair, şatafatlı havadis fıkrası yazdım. Ertesi sabah Osman Bey'i nefesi daralmış bir halde odama girerken gördüm.

— Yahu! İsa ile ahbablığın mı var? Hâlâ aşağılarda bir oda bulamadım. Bak şu hâlime. Elli ayak merdiveni tırmanmak boru mu?

Kahvemi içerken :

— Dün sana menfi cevap vermiştim. Cam ve çiviye evine sarfedecek değilsin. Yümnî Bey'e emir verdim, istediğin malzemeyi verecek. Fakat, bir daha gazeteye bir şey yazdırma. Bilirsin ki, ben şatafat sevmem. Sakın havadis vereceğim diye Yenigün'e de bir şey yazma.

Gazete havadisinden memnun olduğu belliydi. Son ifadeyle muhabiri olduğum Yenigün Gazetesi'ne de yazmamı zımnen ihtar ediyordu. Biraz sonra;

— Mektebin boşaltılmasını emrettim. İki gün müsaade et. Senin şerefini muhafaza için icap eden makamlara beraber yazarız, tebşirinde bulundu. Ben son cümlesini zihnen tahlil ile meşgûlken başkâtibim Nihat Maarif Vekilliğine, Garp Cephesi kumandanlığının iş'arına atfen behemahal ve iki gün zarfında mektebin tahliyesi hakkında kalem reisliğine emir verildiğini nâtik telgrafını getirdi.

*
**

Heyet-i Mahsusa'da bulunduğu günlerde idi. Bir gün Ankara'da Abdullah Efendi Lokantası'nda karşılaştık. Beraber çıktık. Kapı önünde bana :

— Yanımda görürlerse seni de mimlerler. Bakalım sonu ne olacak, dedi. Galiba hiç de şerefli olmayan akıbeti hakkında o zaman kendi hükmünü vermişti. Allah kusurlarını afetsin.

8 — İSTİKLAL MAHKEMESİ *

Rahmetli Maarif Vekili Necati'nin reisliği altında Çankırı Mebusu Neşet, Trabzon mebusu Nebîzâde Hamdi Beylerden mürekkep İstiklal Mahkemesi Bolu'ya gelmişti.

Hey'et ilk iş olarak silah ile kaçan ve köyünde bir delikanlıyı taşlarla öldüren bir kaçağın muhakemesine bakmak istiyor; fakat, kalem reisi Osman Bey bu kaçağı divan-ı harpte muhakeme etmek istemiyordu. Çünkü, böyle kanlı katilleri himâyeden zevk alırdı. Yazılan tezkereye verdiği cevap pek atakça idi. İstiklâl Mahkemesi'ne bu neferi, hatta istiman etmiş olan abaza eşkiyaları bile muhakeme etmek selahiyeti olmadığını yazmıştı. Osman Bey'in cevabının hedefi, kendisinin icabında mahkemeye kafa tutabilecek bir kudret sahibi olduğu hissini verebilmektir.

O akşam yemeğe bize geldiler. Heyetle beraber şimdi Sofya seferimiz olan Vasfi müfettişle sabık İzmir Maarif Müdürü Nailî ve Maarif müfettişlerinden Hikmet ve mahkeme başkâtibi mekteb arkadaşlarımdan Kargılı Cevdet de vardı. Nailî ile eski dosttuk. Vâsîf ve Necati ile İzmir'de senelerce beraber muallimlik etmiştik. Hamdi ile de gazetecilik dolayısıyla muarefemiz vardı. Neşet'le henüz tanışmıştık.

Yenildi, içildi; söz, günün vukuatına geçti. Hemşehrilerimden Takyacı oğlu Mehmet Efendi'yi hayvan kaçırmak suçundan İstiklâl Mahkemesi hapsedmiş, bu zâtı görmek için hapishaneye gitmiştim. Kuzulukta parmaklıklar arasından bakan şaşı, iriyarı biri tuhaf bir Türkçe ile;

(*) *Abant*, 6 (Kasım - Aralık 1945), s. 8 - 12.

— Maarif Müdürü! İki ay evvel Bolu Dağı'ndan geçerken yanan bir ateşi söndürmüştün. İşte o zaman biz siperdeydik. -Eli ile çakır gözlü birini göstererek- bunlar seni bir kurşunda temizlemek istediler, ben mâni oldum. Bu iyiliğe mukabil şimdi sen de İstiklâl Mahkemesi'nden bizi kurtarmalısın. Mahkûm olursak bir daha pusuya düşersen kurtulamazsın, dedi. Anladım ki, meşhur şaki Abaza Koca Şerif idi.

Evet, bir defa Düzce'ye giderken Bolu Dağı'nda Bakacak mevkiinde arabadan inmiş, Darıyeri istikametinde yürüyerek çok güçlkle hana gelmiştim. Yolda gördüğüm bir ateşi ormanların yanmaması için söndürmüştüm.

Şerif, arkadaşı Nazır ve diğer biri daha, vakit vakit elde silah dağa çıkarak beş on Türk soyduktan, birkaç kan dök-tükten sonra istiman etmeyi âdet edinmiş şakilerdi. İstiklâl Mahkemesi'nin Bolu'ya geleceğini haber alınca yine istiman ettiklerinden yeni affa intizaren hapse atılmışlardı.

Hapishânaden daireye dönünce vak'ayı müfettişim Sabri Efendi'ye anlattım. Gözleri yaşararak bu şakilerin başkâtibim Nihat'ın ağabeyisi Düzce mal müdürü Reşat ve Sultanî edebiyat muallimi Şeref Beyleri Bolu Dağı'nda ayaklarından bir ağaca sararak diri diri yakan mel'unlar olduğunu ve birçok cina-yetlerini anlattı.

Osman Bey'in cevabı heyeti fena halde hiddetlendirmişti. Söze ben de karıştım; bildiklerimi söyledim. Osman Bey'e, değil şakileri, hatta kendisini bile muhakemeye salâhiyetleri olduğunu ve emirlerine muhalefet ederse askerlikten tart ve mahkûm edeceklerini sert bir lisanla yazdılar. Osman Bey bükemediği eli öpecek kadar kurnazdı. Özür dileyerek katili verdi. Hemen muhakeme edilerek asıldı. Fakat, abazalar bir türlü muhakemeye yanaşmıyorlardı. Çünkü, istiman etmişlerdi. Belki de yine affolunacaklardı. Ancak, son şekavetlerinden dolayı nihayeti hapis ve nefye varacak bir ceza vermek temayülü var-

dı. Münakaşalar bu temayülü en ağır cezayı vermek hususuna götürür gibi olmuştu ki, ortalık ağarıyordu.

Ertesi gün öğleden sonra toplanan mahkeme huzuruna Reşat ve Şeref merhumların küçük yavruları sokuldu. Ve adalet istedikleri heyete anlatıldı. Boyunları bükük, âlemden bîhaber yavruların mâsum halleri heyeti sarstı.

O ara verilen fasıla esnasında müzâkere odasında hepsini derin bir düşünceye dalmış buldum. Hâlâ -istiman, af- mülâhazaları hâkimdi. Fakat, beş altı mâsumun gözyaşları da ihmal edilemezdi. Hem bu şakilerin tekrar dağa çıkmayacakları, beş on Türkü daha soymayacakları ve keyf için öldürmeyecekleri ne ile mâlumdu. Ve nasıl temin olunabilirdi?

Biraz sonra ittifakla verilen karar üzerine bu üç şaki ertesi sabah Tuz Pazarı'nda asılmışlardı.

İşittiğime göre Koca Şerif masa üzerine çıkınca boynuna ipi geçiren ve sırf sevap almak için cellatlık yapan belediye çavuşu Ahmet Bey'e saatini yadigâr olarak vermiş ve kendisinden ip düğümünün ensesine getirilmesini rica etmiş. Ahmet Bey de,

— Sen merak etme Şerif Bey! Ben seni istediğin şekilde asarım. Çünkü aramızda hukuk var, demiş. Fakat, ilk asılan Şerif olduğu halde, diğerlerinden beş on dakika sonra can verdiği duyulmuştu.

İlahî âdaletin bu suretle tecellisi İstiklal Mahkemesi'ni bir adalet timsali tanıtmış, Bolu halkını hükümete daha çok ısındırmıştı.

*
**

Jandarmanın mülâzımı Cenal Efendi köylerden silahlı silahsız, vukuâtlı vukuâtsiz iki yüzü mütecâviz kaçak yakalamış. Bunlar, günlerden beri yollarda rahat yüzü görmediklerinden pek perişan idiler. İstiklal Mahkemesi vukuâtsiz kaçakları alt-

mışar sopa vurarak cepheye yollamak yolunu tutmuştu. Hatta hükmü altında bulunan vilâyetler askerlik şubelerine yakalanan kaçakların sopa vurularak cepheye sevk edilmelerini birkaç defa bizim evde bile yazmışlardı. Çünkü, mahkeme orala-ra varıncaya kadar kaçakların aylarca mevkuf tutulması icap ediyordu. Halbuki cepheye asker lâzımdı.

Bu iki yüz kaçak da ayrı ayrı mahkeme edilseler haftalar sürer, diğeri işler yüz üstü kalırdı. Vukuâtlı vukuâtsiz hepsini bir araya toplayıp nasihat verdikten, kaçmayacaklarına söz aldıktan sonra, hatta sopasız cepheye sevklerine ve tekrar kaçanların idam edileceklerinin kendilerine anlatılmasına karar verilmişti.

Kaçaklar hükümet avlusunda halka olmuş bekliyorlardı. Hallerinde hiç bir tehlikeden haberi olmayanlara mahsus bir sükûn vardı. Rahmetli Necati reis olduğu için kaçaklara hitaben heyecanlı bir nutuk söyledi. Neticede bu defalık af ve tekrar kaçarlarsa idam edileceklerini söyledikten sonra :

— Kaçacak mısınız? diye sordu. Sükût!.. Sualini tekrarladı. Yine sükût!

— Sükût ikrar demektir. Kaçağın cezası idamdır. Siz de kaçtığınız için asılacaksınız, kurşuna dizileceksiniz. Söz veriyor musunuz? Yine sükût..

— Demek kaçmayı göze alıyorsunuz?.. Yine sükût!..

— O halde cezanız idamdır.

Hükmü tebliğden sonra heyet sert adımlarla yukarı çıktılar. Kimi yerlere serilen, kimi ayakta bir kuru ekmek geveliyen, heyetten sanki bahşış bekliyormuş gibi lâkayt duran bu kütleye niçin «kaçmayız» demedikleri sorulup, yarın asılacakları söylenince hepsinin de aklı başına gelmişti. İki yüz ağızdan çıkan hüngürtü kulakları tırmalıyordu.

Beş on dakika sonra bir bahane ile yanlarına girdiğim zaman hepsini de pek asabi ve düşünceli buldum. Simalarında hiddet ve dehşet okunuyordu. Başkâtîp Cevdet kalemreisliğine iki yüz kişilik sehpa hazırlanmasını yarın sabah bunların asılmasını yazıyordu. Artık ok yaydan çıkmıştı. Muhakkak asılacaklardı. Çünkü, diğer İstiklâl Mahkemelerinin de sürü ile eşkiya astıkları söyleniyordu. Cepheler firar yüzünden boşaltılmıştı. Düşman mütemadiyen ilerliyordu. Böyle zamanlarda merhamet zarar hâsıl ederdi. Fakat, asılacaklar Türktü ve hepsi de harbe elverişli gürbüz gençlerdi. Biri on düşmanın hakkından gelebilirdi.

Necatî'nin huyunu pek iyi bilirdim. Önce bir talaş gibi parlar, biraz sonra sönerdi. Merhameti hiddetine, rikkati kînine galip bir insandı. Onun halinden, bakışından vicdanı ile mücadele ettiğini, kararından nedamet duyduğunu hisseder gibi odum. Bana :

— Talât! Ne dersin? Heriflerin kafasında halife muhabbeti öyle yer etmiş ki, düşmanla muharebeden kaçıyorlar; fakat, o kafalar yarın kopacaktır. Yazık! .. demesinden cesaret alarak hükmün ağır olduğunu söyleyecek oldum. Hamdi Bey vazifemden hariç işlere karışmamamı, ileri gidersem beni de dostluğa bakmayarak mahkemeye çekeceklerini ihtar etti. Etti, evet! Fakat, münakaşa da başladı. Asılacakların hep Türk oldukları noktasında ısrarla durdum. Biraz yumuşar gibi oldular. Fakat, dönmek de güç...

Bîcârelerin mezbahaya getirilen koyunlar gibi hiç bir şeyden haberleri olmadığını, nutuktan bir şey anlamadıklarını, hükümden sonraki hüngürtülerini anlattım. Pencereden baktıkları zaman hepsinin de ıztırap içinde olduklarını gördüler.

Hemen dışarı fırladım. Devairde bulunan memur ve eşrafı topladım. Bana refakat ederlerse aflarına delalet edeceğimi söyledim. Benimle beraber mahkeme salonuna girenler arasın-

da Müftü Recai, Şeyh Nureddin, müderris Muhiddin Efendiler de vardı.

Heyet bizi çatık kaşla kabul ettiler. Biçârelerin günlerden beri aç, uykusuz, yorgun ve hepsinin cahil ve koyun sürüsünden farksız olduklarını, propaganda neticesi kaçmış bulunduklarını, yoksa hepsinin cepheye gitmeye hazır bulunduklarını, binaenaleyh kabilse af edilmelerini ahali namına ricaya geldiğimizi söyledim. Kısa bir münakaşadan sonra tekrar aşağıya inen heyet mahkûmların alkışlarıyla karşılandılar. Necati tekrar nutka başladı :

— Bir daha kaçacak mısınız? sualine hep birden,

— Kaçmayacağız, diye haykırdılar. Oh! artık kendilerine gelmişlerdi. Heyetin memnun oldukları çehrelerinden belli idi. Fakat :

— Vatanı düşmanların çiğnemesine yardım eden padişah haini... sözünü dalgalı bir,

— Padişahım çok yaşa!

haykırması karşıladı. Hoşafın yağı kesilmişti. Hep mahçup olmuştuk. Fakat, mahkûmlar vazifelerini hakkı ile yapmış gibi lâkayt idiler. Onlar padişah, düşman, istilâ mefhumlarından bîhaber idiler. Harbi de padişah namına yapmaya gitmişler iken düşmanla padişahın birleşik olduğunu öğrenince kaçmamışlar mıydı? Beş on kişi bu zavallıların arkasına geçerek suflörlük yapmaya başladık. Reisin suallerine «kaçmayacağız, ölünceye kadar dövüşeceğiz. Kahr olsun padişah...» gibi cevaplar bağırıttırıyorduk. Artık hüküm zamanı gelmişti. Altmışar sopa vurularak cepheye sevklerine karar verildi.

Sonra öğrendik ki, bunlar arasında bir firar vakası bile olmamış; bilakis hepsi cephede tasavvurun üstünde yararlık, aklın hayrette kalacağı kahramanlık göstermişler. İçlerinde bir çok hafif yaralıyı ben de görmüştüm.

Bu Türk çocukları zaten harpten korktukları için kaçmış değillerdi. Allahın yer yüzünde gölgesi halifenin Anadolu âsilerini tenkil için Rum, Ermeni vs. Türk olmayan unsurlardan mürekkep ordusu karşılarında idi. Onlara göre bu ordu ile el ele veren düşman ordusuna karşı durmak halifeye itaatsizlik olurdu. Anadolu ordusundaki Türk olmayan unsurlar ise menfi propogandalarla kaçıyorlardı. İşte halifeye itaat zihniyeti, başkalarının firara örnek ve önyak olmaları bu biçarelerin de bilmeyerek kaçmalarına sebep olmuştu. Hiç «düşmandan kaçan Türk değildir» diyen Türklerin çocukları bilerek düşmandan kaçarmı?

9 — BOLU DESTANLARI *

1922'de Bolu Maarif Müdürü idim. Meslektaşlarla, bilhas-
sa lise öğretmenleriyle sık sık buluşur, görüşürdük. Sene so-
nunda haklarında vekâlete mütâlaa beyân edebilmek için ara
sıra derslerine de girer, istifâde ederdim¹.

Bir gün Bolu'nun değerli evlatlarından, bugünün parmak-
la gösterilen ünlü tarihçilerinden her hali gibi bilgisini de be-
ğendiğim Zekai Konrapa'nın son sınıftaki tarih dersine girmiş-
tim. Bir talebe gibi arka sıralardan birinde oturmuş dinliyor-
dum.

Zekâi ayakta dolaşarak tatlı bir ifade ile, Baltacı Mehmet
Paşa'nın Prut Zaferi'ni ve Deli Petro ile yaptığı muâhadeyi an-
latıyordu. Derslerinde fıkralar nakletmek, vesikalar okumak
suretiyle tenkitte bulunmak âdeti olan Zekâi bir aralık; «Bir
kısım tarihçilerimiz Mehmet Paşa'nın Katerina'nın mücevher-
lerine tamaan muâhede yaptığını yazıyorlar, bir kısmı da ha-
yal mahsulü vak'alar naklediyorlar» dedi. Bu anda göz göze
gelmiştik. Benim bakışlarımdaki tereddüdü sezen Zekâi der-
hal: «Tarihin bu kısmı çok su götürür. Vesikalarla isbat edile-
medikçe hakikati kestirmek imkânsızdır. Mehmet Paşa'nın ha-
sımlarının olduğu kadar, dostlarının da neler düşündüklerini
bilmeliyiz. Ah, tarihin yardımcısı olan halk türkülerinden, halk
destanlarından elimizde bir şeyler olsaydı.» mütâlaasında bu-
lundu.

(*) *Abant*, 2 (Eylül - Birinci Teşrin 1944), 3. 14 - 22.

(1) O sıralar lisede Neşet, şair Ziya, tabiiyeci Besim. hattat Nâmi
gibi öğretmenler vardı.

Mehmet Paşan'ın feci âkibetine **Katerina ile temasta bulunmuştur**» iftirası sebep olmuştur. İftiracıların başında şeyhülislamın bulunduğunu, bu muâhedeyi askerî mülâhazalar neticesi akdettiğini son senelerde neşredilen vesikalardan anlıyoruz. Demek Zekai bu hakikati o zaman görmüştü. Ben yirmi sene sonra anlayabildim.

İkinci üzeri daireden çıkınca hükümet konağı yanındaki Avukat Saib'in ve bunun karşısındaki şube reisliğinden binbaşı mütekaiddi Tahsin'in yazıhanelerinde akşamı etmek âdet gibiydi.

Tahsin şairdi. Yüsrî mahlâsıyla güzel şiirler yazardı. Kalın bir cilt teşkil eden divanından bize fal açardı. Paçaları sıvamaksızın girilemeyen dükkânında arzuhal yazar, pul ve tütün satardı. Boş kalınca hiciv, hezel ve gazel karalardı. İçinde üçte biri rakı, ikisi sudan ibaret şişesinden ara sıra bir iki yudum içer, meze yerine mutlaka bir fıkra, bir hikâye veya beyit çiğnerdi. Mehmetçiklerin askerlik hayatlarına dair fıkraları, askerî menkıbeleri, bektaşî hikâyelerini çok iyi bilirdi. Şiire âşına olanlarla görüşürken mutlaka hakimâne bir mısra veya beyit ilave etmek âdetiydi.

Akşam ne yediği yakasındaki lekelerden belli olurdu. O akşam yolumun üstüne dikildi, mahrur gözlerini süzerek sordu.

— Zekâî'yi nasıl buldun?

Zekâî'yi Darülfünûndan, Çankırı'daki muallimliğinden tanıyordum. Muarefemiz yeni olmakla beraber hakkındaki müsbet cevabımı keserek «Fenfittarih olmuş erenlerdendir. İstersen tarihin her vâdisinde kendisinden istifade edersin» dedi. Benim derse girdiğimi oğlu söylemiş. Prut Muahedesi hakkında o da benimle hem-fikirdi. Paşaya isnad edilen çapkınlık eski bir asker olan Tahsin'le benim millî gururumuzu okşuyordu.

Avukat Saip, İstanbullu idi. Namuslu, kerîm, sahî, vefâ-kâr bir adamdı. Müdde-i Umumî iken ittihatçı diye azl olunca avukatlığa ve Dertli adlı ² bir gazete neşrine başlamıştı. Yazıhanesi Tahsin'in dükkânına nisbetle biraz temizce idi. Bu sebeple Bolu'nun ekâbir ve zurefâsının akşam toplantı yeri idi. Hü-kümet dağılınca mutlaka bu yazıhanede bir ayak sohbeti yapılırdı. Başlıca müdâvimleri arasında Hoca Süreyya, Müftü Ahmet Recayi, Kadı Allâme Efendiler de bulunurdu. Bunlar yazıhane kapısı önünde oturup ajans beklerler, günün siyasetinden bahsederken içeride başta mutasarrıf, bir çok zatların kahve ocağına girip çıktıkları görülürdü.

O zaman rakı şiddetle memnû idi. Akşamcılar fotoğrafçı Ziya ve Bakkal Kâzım'ın kaçak rakılarıyla, yahut kazalardan getirttikleri göztaşlı zehirlerle demlenirlerdi. Saib'in teneke vuruğu sarı renkli rakısı meşhurdur. Yarım saat süren bu ayak üstü ıyş u nûşu müteakip eğer gidilecek bir ziyaret yoksa en yakın evlerden birine göçülürdü. Yârân keselerindeki mevcudu israftan çekinmedikleri halde «**dem**»lerinden bir damlayı esirgerlerdi. Halbuki Tahsin, şişesi boşaldıkça evdeki mevcut biter de akşam zilzurna olmam korkusuyla Saib'e uzatıp

— Hak dost! Erenler! Şey'en lillah, pîrân-ı harâbât aşkı-na, diyerek -kendi tâbirince- niyaz ve selmanda bulunurdu. Benim lise ziyaretimin ikinci akşamı :

*Lokma-i gam ki gelûgîr-i melâl oldu bana
Şîre-i mâder gibi mey şimdi helâl oldu bana*

beytini okuyarak içeri girdi. Bu girişinin hoşla gitmeyeceğini bildiğinden beni kazanmak suretiyle mevcuda ortak olmak zekâsını göstermekte gecikmedi. Ve hemen bir tomar kâğıt uzattı. Bolu'da ve kimlerde ne gibi eserler bulunduğunu bilen Tahsin beni memnun etmek için şundan bundan bir kaç destan elde etmiş, bunlar onlardı. Bu destanlar benim Bolu tarihiyle

(2) Bu cihetle «Dertli» sıfatı kendisine lâkap olmuştu.

ilgili bir çok destanlar elde etmeme saik oldu. Bulduğum destanların bir kısmını muallim Zekâî'nin tarihî mâlumatı hâvî makale şeklindeki yazılarıyla Dertli Gazetesi'nde neşrettim. Yusuf Paşa Destanı, Bolu'lu Ahmet Paşa Destanı, Mudurnu Yangını Destanı, Devrek kazasının Adatepe Köyü'ndeki peygamberlik ilân eden âsî kadının ihtilal hareketine ve bu hareketi idare eden Şair Efendi'ye, Bolu eşrafından kimden yardım gördüğüne, ithilâlcilerin tenkiline dair destan³ ve daha birkaç mühim destan elde etmiştim. Bu meyanda Bolu beylerinin hususi saz şairlerinin iki bey arasında mukayeseli destanları. Ben destanı buluyordum, Zekâî tarihle teyit ve teşvik ediyordu. Ne yazık ki, bu faydalı çalışma benim ayrılmamla yarıda kaldı⁴.

Bolu'da bulunduğum iki defada bir çok mahalli destanlar, türküler elde etmiştim. Bu hususta muallim arkadaşlarımla, Bolu münevverlerinin çok yardımlarını gördüm. İkinci tab'ı yapılacak olan Âşık Dertli eserimin ihzârı hususunda Bolu'nun sevimli ve gayretli belediye reisi Reşat Aker'in cönkler, yeni yeni vesikalar bulmak hususundaki gayreti şükrâna lâyıktır.

Bolu Halkevi bu destanları ve türkülerini elde ederek Abant'la neşrederse memleket tarihine mühim hizmet etmiş olur.

(3) Bu hadiseye dair 1285 tarihli Basiret Gazetesi'nde bir resmi tebliğ neşrolunmuştu. Kütüphaneler Umum Müdürü Hasan Fehmi'nin bu hadiseye dair Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde bir yazısı çıktığını, rahmetli Sadri Ertem'in Çıkrıklar Durunca romanının mevzuunu bu hadisenin teşkil ettiğini duymuştum.

(4) İftiharla söylerim ki, Bolu Salnâmesi'nin yüzlerce sahifelik tarih kısmını Zekâî benim teşvikimle ve beş para almaksızın yazmıştır.

10 — MUSİKÎ HAREKETİ :

Medreseler son günlerini yaşıyordu. İmam-Hatip Mektebi medreselerin bütün çırpınmalarına rağmen bir varlık göstere-miyordu.

Medreselerin yeni ilim ve fenne âdeta husûmetlerinden, imam ve hatiplerin ekseriyetle cahil ve çirkin sesli olması yüzünden câmilerin boş kalmasından müftü efendi kendini mânen mesul ve müttehim tutuyordu.

Müftü Ahmet Recaî Efendi halim, mütevazî, yeniliği ve terakkiyi seven bir zâttı. Allâme denecek derecede âlim değildi; fakat, iyi niyet ve hâmiyet sahibiydi. Bu iki fazilet ise kendi-sinde fazlasıyla vardı.

Hemen her gün medrese ve mekteplere dair görüşürdük. Vilayet imam ve hatiplerini okutmak için çareler arıyordu. Onun bu hürmet ve takdîre şâyân niyetini fiile getirmek için basit bir program hazırladık. Bir çok imam ve hatipler merkeze getirildi. Müftülük dairesinde bunlar okutulmaya başlandı.

Senelerce medrese talebesi göründükleri halde senede beş gün medresede yatmamış, bir ders bile almamış bu cahil adamları okutmak için müftü efendinin arzularına mümanaat etmeyişi müftünün hayret ve hayranlığını mûcip olmuştu. Çünkü o, beni medreseye ve medreselilere düşman sanıyordu. Halbuki yaptığımız programla birçok cahillere yarım yamalak bir ilk tahsil vermiş olacaktık. Maarif hesabına bu da bir kârdı. Bu cihetle her türlü yardımı gösteriyorduk.

Bolu'ya henüz geldiğim günlerde idi. Düzce'den gelen Ku-va-yi Millî'ye gönüllülerini karşılamak üzere hükûmet erkânı

eşrâf ve ahâlden mürekkep yüzlerce kişi Paşaköyü'ne kadar gitmiştik. Mevsim yazdı. Yolcuların daha bir saat sonra gelecekleri anlaşıldı. Halk grup grup ağaçların altına oturmuş konuşuyor ve daha doğrusu sıcaktan esniyordu. O günlerde Malta'dan gelip Türkoğlu adlı bir gazete çıkararak Bolu gençliğini kazanmaya çalışan eski İttihat ve Terakki mes'ûl kâtibi «Koca» lâkabıyla anılan rahmetli Mithat Âkif, burada da yüksek sesle herkesle alay ediyordu. Bir aralık gözüne ilişen Hâfız Emin'e ve diğer hafızlara bir ilahi okumalarını söyledi. Hafız Emin'in gür ve tatlı bir sesi vardı. Usûl bilmiyordu; fakat, usûlsüz okuduğu gazeller lezzetle dinleniyordu, Çünkü, sesi çok yakıcı idi. Bilahare akşamları bir kaç kadeh parlattıktan sonra gazel okumak hususunda nazlanmak bilmediğini gördüğüm için şimdi hükmediyorum ki, galiba bir ağaç dibinde biraz dinlenmişti. Çünkü, hiç nazlanmıyordu. Diğer Hâfız bir iki «yâr hey»i müteakip Nedim'in;

*Tahammül mülkünü yıktın Hülâgu Han mısın kâfir
Aman dünyâyı yaktın ateş-i sûzân mısın kâfir*

beytini «rast»tan bir gazel olarak okudu. Fakat, meyânında meselâ «yâr hey», «of of» falan gibi bir şeyler terdif etmek lazımken «medet yâ Resulallah, aman yâ Habiballah» diye haykırıyordu. Açık saçık bir gazelin ilahi gibi okunması herkesin hayretini, «yâ Habiballah» yerinde «yâ Habibeallah» nidâsı bir kaç kişinin hafif gülümsemesini mûcip oldu. Meğer hafızlardan birinin sevdiği kadının adı Habibe imiş. Âşık hafız Ramazan temcidlerinde sabah salat ü selâmlarında «yâ Habibeallah» diye sevgilisine seslenirmiş. Mithat mâlum olan mütehakkimâne edâ ve sadâsıyla;

— Sus! Gazeli berbat ettin; diyerek bîcâreyi susturdu. Fakat, ben bu güzel sesin boğulmasına acıdım. Bir gün müftü ile görüşürken bu vak'ayı hatırladık, gülüştük. Hafız'ın gazel ile ilahiyi ayırt edemeyişini medreselilerin gururuna yakıştıramayan müftü;

— Onun ve emsâlinin cehlinden hepimiz mesulüz, diyerek içini çekti. O anda zihnimde bir şemşek çaktı;

— Bu hafızlara, imam ve hatiplere biraz musiki terbiyesi vermek mümkündü, dedim. Sevincinden ellerime sarıldı. Derhal şu neticeye vardı :

Şimdi Nafia Vekâleti Yollar Umum Müdür Muavini musiki bilginlerinden mühendis Fehmi Bey o zaman Bolu'da mühendisti. Mızıkâ-i Hümayûn hanende ve hocalarından Hafız Sâdık da oradaydı. Bu iki zatın nezâreti altında bir musiki dershanesi açarak imam-hatiplere hiç olmazsa düzgünce hutbe, ezan, mevlid ve ilahi okutmayı öğretecektik.

İlk derse Fetvâhâne'de «Tövbe edelim zünûbün üzre» ilahisiyle başlandı. Her gün bir ilahi geçiyorlardı. Bir gün Fehmi Bey'le görüşürken söz Ahmet Rasim'in bestelerine intikal etti. «Leb-i rengine bir gül konsun» şarkısının Rasim'in olduğunu söyledi. O günlerde dilimden düşmeyen bu şarkının Fetvâhâne'de imam ve hatiplere geçilmesini rica ettim. O akşam bu şarkı muvaffakiyetle geçildi. Artık, ilahi, mevlid geride kalmıştı. Köy imam ve hatipleri, yerli hafızlar, müezzinler beş on gün içinde ağızlarını düzeltmişlerdi. Bu derslere esnaf kalfalarından güzel sesliler de iştirak ettirilirdi.

Bir Ramazân gecesi rahmetli Mutasarrıf Fahri ile bir dosta misafirliğe gidiyorduk. Büyük Câmi'nin minâresinden,

— Allahu ekber! Allahu ekber!

nidâsı yükseldi. Bu güzel sesin ve ulvî hitabın tesiriyle o an bütün canlılar sanki nefes almaz oldu. Ezanı bir selâtü selâm takib etti. Bunları dinlemek için bütün Bolu kulak kesilmişti. Evlerden lambalar sallanıyor, minareye dibinden elektrik fenerleri tutuluyor. Bu ezanı okuyan Hafız Emin, selatü selâmı okuyan polis... Hafız... idi. Daha beş on gün evvel mahazâ güzel olduğu için dinlenen bu sesler şimdi usûl ve kaideye uygun lâhutî birer nefha olarak dinleniyordu.

İklim ve tabiatın insan ve hayvanlar üzerinde tesiri muhakkaktır. Kısaca görüşüme, basit bilgime göre suyu çok, ormanları bol yerler halkının sesleri sular kadar berrak, ormanlar kadar esrarlı oluyor. Bülbul bile sulak ve ağaçlık yerlerde yaşamıyor mu? Galiba onun içindir ki, başta İstanbul olmak üzere sular ve çamlar diyarı olan Kastamonu, Bolu ve Çankırı havalisi halkından güzel sesli çok çıkıyor. Bu diyarlar halkı arasından «hafız» çok çıkması herhalde bundan ileri gelse gerek. Şöyle bir fıkra vardır :

Bir Mecliste birisi Kastamonu'lular! diye söze başlar. O sırada hatırlı bir Kastamonu'lu içeri giriverince hemen sözü değiştirerek :

— Evet Kastamonu'lular kimi emir olur¹ diyerek bir terdit yapar.

Ben gerek Bolu'da, gerek Kastamonu'da birçok güzel sesler dinledim. Ne yazık ki, terbiye görmediklerinden heder olup gitmişlerdir. O sırada Ankara Maarif Müdürüğü'ne tahvilim, Hafız Sadık'la Fehmi Bey'in mukarenetleri üzerine Fetvâhâne-deki musiki meşk'hânesi uzun ömürlü olamamıştır.

Bugün Bolu'da bir damla suyundan istifade olunamıyarak akıp giden bir çay gibi terbiye görmediği için dinlenilmeyen kim bilir kaç güzel ses vardır.

Vaktiyle Bolu'da kadınlar arasında musiki hevesi fazlaydı. Yazın her hafta galiba salı günleri, ılıcalar Bolu hanımlarına eğlence ve telâki yeri olurdu. Süslü tenteli öküz arabalarıyla Ilıca'ya gitmek bugünkü İstanbul hanımlarının Yalova ve Florya tenezzühleri kadar câzibeli olurdu. Kim bilir kaç genç kadın ve kız bu araba ile Ilıca'ya gitmek arzusuyla yatmış kıvranmıştır. İşte bu Ilıca âlemlerine iştirak eden kadınların ud

(1) Eskiden peygamber sülalesinden gelenlere «seyyid» veya «emir» derlerdi. Yeşil sarık emirlik âlametiydi.

ve şarkı sesleri Seben Dağları'na çarpar, eski Bolu Hisarı'ndan duyulur gibi olurdu. Bu dağın eteğindeki çamlarda acaba billur ses ve kâhkahaların eseri var mı? Yoksa dallar arasından bir meltem gibi süzülüp kayıp mı oldu?

Bir gün Bolu'nun gün görmüş yaşlı kadınlarından biri bir hafta evvelki âlemden bahsederken 36, evet 36 ud, keman, def gibi saz saydığını söylemişti. Bu rakam belki yanlış, belki mübalağalıdır. Fakat, muhakkak olan cihet o zamanki Bolu kızlarının musikiye fazla hevesli olduğudur.

Bolu'da iken düğün ve derneklerden taşarak kulağıma gelen kız seslerinin billûrîn akisleri hâlâ kulağımda çınlamak-tadır. Bu iç gıcıklıyan bâkir nağmeler alafranga hüğkürmelerle bozulduysa acınır.

Nakış, dikiş gibi el işlerinde; süslenmek ve yakıştırmak gibi zevk meselelerinde çok kabiliyetli olan Bolu kızlarının ilim, el işleri ve musiki istidatlarına inkişaf sahası açmak için masârifi idare-i hususiyeden verilen bir Kız İdadisi açmıştım. Ne yazık ki, mühim terakki hamleleri atan bu mektep sudan sebeplerle bir kaç sene sonra kapatıldı. Kızlarımız da ilim ve musikide çok geri kaldı². Mâzinin ihmallerini telâfi için Bolu'da yeniden musiki hareketleri yaratılmalıdır. Buna Halkevi delil olabilir. Unutmayalım ki, halk musikisi itibariyle Bolu muhiti çok zengindir.

-
- (2) Bilahare Maarif Vekili rahmetli Necati ile Bolu'yu ziyaretimizde halkın arzularına tercüman olarak yaptığım rica üzerine Bursa Kız Muallim Mektebi Bolu'ya nakledilmişti. Birkaç sene sonra buradan kaldırıldığını esefle gördük. Halbuki Bursa'daki bina harap olduğu için mektep Bolu'ya nakledilmişti. Bu iki müessesenin kapanması sebebiyle Bolu bedbahttır.

Yeni bir müessese kurmak isteyince ilk hatıra gelen eski vilayet merkezleridir. Sancaktan vilayet olmuş merkezlere üvey evlat gözüyle bakıyoruz. Yeni mâmur merkez kurmak için müesseseleri köy, kasaba ve kazalara olmasa bile yeni vilâyet merkezlerine dağıtmak zamanı gelmiştir.

Ahmet Talât Onay (1885 - 1956) şair, yazar, gazeteci, edebiyat araştırmacısı, eğitimci, idareci ve politikacı olarak hizmet ve faaliyetlerde bulunmuş çok yönlü bir şahsiyettir. Özellikle, örneklerden hareketle, Halk edebiyatının kaidelerini sistemleştirmeyi deneyen ilk araştırmacı olarak tanınmaktadır. Dârülfünûn'daki hocaları Ahmet Hikmet, Velet Çelebi, Necip Âsım ve Hamdullah Subhi gibi tanınmış simaların etkisiyle, o yıllarda revaçta olan Türkçülük fikrini benimsemiş, bu düşünceye Milli Mücadele'den başlayarak ölünceye kadar milletin hizmetinde olmuştur.

Doç. Dr. Cemâl Kurnaz tarafından hazırlanan bu kitapta, Ahmet Talât Onay'ın hayatı, eserleri ve basın faaliyetleri ilk defa etraflı şekilde ortaya konulmaktadır. Çoğu, yayınlanmamış eserleriyle mahallî gazete ve dergi sayfalarında kalmış yazılarından seçilmiş örnekler, okuyucunun ilgisini çekecek zenginliktedir.